

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAZILMIŞ TECVİD ESERLERİNİN MUKAYESESİ

(M. Salih Tanrıbuyruğu, “Kur’ân Tecvîdi”,
Yakup İskender, “Sualli Cevaplı Tecvîd”,
Süleyman Doğdu, “Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi”)

AHMET SAMİ ALTINIŞIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. İrfan ÇAKICI

KARAMAN- 2024

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAZILMIŞ TECVİD
ESERLERİNİN MUKAYESESİ**

(M. Salih Tanrıbuyruğu, “Kur’ân Tecvîdi”,
Yakup İskender, “Sualli Cevaplı Tecvîd”,
Süleyman Doğdu, “Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi”)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet Sami ALTINIŞIK

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Kur’ân-ı Kerîm Okuma ve Kıraat İlmî

“Bu tez 31/10/2024 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Ali ÇİFTÇİ	
Doç. Dr. İrfan ÇAKICI	
Doç. Dr. Duran Ali YILDIRIM	

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

AHMET SAMİ ALTINIŞIK

31.10.2024

ÖNSÖZ

Hamd göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allah'a mahsustur; âhirette de hamd yalnız O'na özgüdür. Hikmetle yöneten, her şeyden haberdar olan O'dur. (Sebe' Sûresi 34/1). İnsanlığa rahmet olarak indirilen Kur'an-ı Kerîm'i seçtiği kuluna inzal eden ve bizlere de Kur'an ilmi ile hemhâl olma bahtiyarlığına eriştiren Yüce Allah'a hamdolsun. Salât ve selam, Efendimiz Muhammed'e, Ehl-i Beyti'ne ve ashâbına olsun.

Kur'an-ı Kerîm, Cebrâil tarafından yirmi üç senede Peygamber Efendimize peyderpey indirilmiştir. Allah Teala, bizlere Kur'an-ı Kerîm'i hidayet rehberi olarak göndermiştir. Okumamız, hıfz etmemiz ve idrak etmemiz ve hayatımızda da öğrendiklerimizi uygulamamız gerekir. Cebrâil, Peygamber efendimize Kur'an'ı nasıl ki tecvîd üzere öğretti ise, Peygamber efendimiz de ashâbına öyle öğretmiştir. Bizlere de Kur'an'ı tecvîd üzere okumamızı nasihat etmiştir. *"Kur'an'ı güzelce tertîl ile açıkça oku."* (el-Müzzemmil 73/4) ayetinde Yüce Allah, peygamberimize ve onun yanında da tüm Müslümanlara Kur'an-ı Kerîm'i tecvîd ile okumayı emretmiştir. Ve böylece geniş bir külliyata sahip olan kırâat ve tecvîd ilimleri ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerîm'in icra ve eda edilmesinde doğrudan ilişkisi olan tecvîd ilmiyle alakalı Cumhuriyet döneminde yazılmış olan, Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi, Kur'an Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd isimli eserlerin mukayesesi yapılmıştır. Çalışma, bir giriş iki ana bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı ve konusundan, çalışmanın öneminden ve çalışmada uygulanan metot ve kullanılan kaynaklardan bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, Tecvîd ilminin tarifi ve konusundan, tecvîd ilminin önemi ve gayesinden, tecvîd ilminin hükmünden, Kur'an ve Sünnette Tecvîd ilmi ve tecvîd ilminin gerekliliğinden, tarihçesinden ve Tecvîd ilminin Cumhuriyet Dönemi Eserlerindeki yerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, müelliflerimiz Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, Yakup İskender ve Süleyman Doğdu'nun hayatı ve ilmi şahsiyetlerinden bahsedilmiştir. Devamında Cumhuriyet döneminde yazılmış tecvîd eserlerine genel bir bakış yapılmış ve Cumhuriyet döneminde yazılmış olan bazı tecvîd eserlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, üç eserin mukayesesi yapılmıştır. Sonuç kısmında ise, genel bir değerlendirme ile çalışma sonlandırılmıştır.

Bu çalışmamızın hazırlanmasında bize her türlü desteği sağlayan kıymetli zamanını ayıran çok değerli danışman Hocam Doç. Dr. İrfan ÇAKICI'ya, ve Doç. Dr. Ali ÇİFTÇİ, Prof. Dr. Hasan Özer, Doç. Dr. Duran Ali YILDIRIM, Doç. Dr. Recep KOYUNCU, Prof. Dr. Ali ÖGE Hocalarıma, Dr. Öğr. Gör. Halil İbrahim ÜREN ağabeyime şükranlarımı arz ederim. Ayrıca duaları ile her an yanımda olan Aileme, babam Muammer ALTINIŞIK'a, annem şerife ALTINIŞIK'a ve eşim Nisa Nur ALTINIŞIK hanımefendiye teşekkürü borç bilirim.

Gayret bizden tevfik ise Allah'tandır.

AHMET SAMİ ALTINIŞIK
KARAMAN 2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	4
İÇİNDEKİLER	6
KISALTMALAR.....	11
ÖZET.....	12
ABSTRACT	13
GİRİŞ.....	14
A. Araştırmanın Amacı ve Konusu	14
B. Araştırmanın Önemi	15
C. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	15

1. BÖLÜM

TECVİD İLMİNİN TARİFİ, KONUSU VE TARİHÇESİ

1.1. Tecvîd'in Sözlük Anlamı	17
1.2. Tecvîd'in İstilahî Anlamı	17
1.3. Tecvîd İlminin Konusu	18
1.4. Tecvîd İlminin Önemi ve Gayesi.....	19
1.5. Tecvîd İlminin Hükmü.....	20
1.6. Kur'ân ve Sünnette Tecvîd İlmi.....	21
1.7. Tecvîd İlminin Gerekliliği	23
1.8. Tecvîd İlminin Tarihçesi.....	24
1.9. Tecvîd İlminin Cumhuriyet Dönemindeki Eserlerde Yeri	26

2. BÖLÜM

MÜELLİFLERİMİZİN HAYATLARI VE İLMİ KİŞİLİKLERİ

2.1. Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, Hayatı ve İlmi Şahsiyeti	28
2.2. Yakup İskender, Hayatı ve İlmi Şahsiyeti	29
2.3. Süleyman Doğdu, Hayatı ve İlmi Şahsiyeti.....	29
2.4. Cumhuriyet Döneminde Yazılmış Tecvîd Eserlerine Genel Bir Bakış	30

2.5. Cumhuriyet Döneminde Yazılmış Olan Bazı Tecvîd Eserleri	30
2.5.1. Prof. Dr. İsmail Karaçam: Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri (1976)	30
2.5.2. Abdurrahman Çetin: Kur'ân Okuma Esasları (1987)	32
2.5.3. Ramazan Pakdil – Ta'lim Tecvîd ve Kırâat (2013).....	32
2.5.4. Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, Kur'ân Tecvîdi (1965).....	33
2.5.4.1. Eserin Tanıtımı.....	33
2.5.4.2. Eserin Metodu ve Muhtevası.....	33
2.5.5. Muhammed Salih Tanrıbuyruğu'nun Diğer Eserleri.....	34
2.5.5.1. Muhîtu't-Tecvîd	34
2.5.5.2. Ramazan ve Oruç Risalesi	34
2.5.5.3. Halk Din Bilgilerinde İman	34
2.5.5.4. İbadetlerimiz.....	35
2.5.5.5. Kur'ân-ı Kerîm Okunuş Usul Cedveli -1	35
2.5.5.6. Kur'ân-ı Kerîm Okunuş Usul Cetveli Vakıf ve Vasl halinde değişen Okunuşlar -2	35
2.5.5.7. İslam İtikadı ve Ehli Sünnet İtikatları	35
2.5.5.8. Dini Makaleler	35
2.5.5.9. İmanın Şubeleri	35
2.5.5.10. Nasihat, Bütün Kur'ân Din Kardeşlerimize ve Hâfızlara	35
2.5.5.11. İslam'da Nikah Meseleleri (Nikâh Süt Talâk Yemin Adak)	36
2.5.5.12. Kur'ân-ı Kerîm Tasavvufu.....	36
2.5.5.13. Dinimizde Tarikat	36
2.5.5.14. Zekât Sadakai Fıtır ve Bayram Risalesi.....	36
2.5.6. Yakup İskender Sualli Cevaplı Tecvîd.....	36
2.5.6.1. Eserin Tanıtımı.....	36
2.5.6.2. Eserin Metodu ve Muhtevası.....	36
2.5.7. Yakup İskender'in Diğer Eserleri	38

2.5.7.1. Pratik Arapça	38
2.5.7.2. Pratik Türkçe.....	39
2.5.7.3. Hacılar için Türkçe-Arapça Seyahat Kitabı.....	39
2.5.7.4. Tecvîdli Kur'ân-ı Kerîm Hocası	39
2.5.7.5. İslam'da Çocuk Terbiyesi.....	39
2.5.7.6. Türkçe İzahlı ve Tatbikatlı Modern Arapça (Sarf I).....	39
2.5.7.7. Türkçe İzahlı ve Tatbikatlı Modern Arapça (Sarf II)	39
2.5.7.8. Şafî İlmihali.....	39
2.5.7.9. Seçme Hadisler	39
2.5.8. Süleyman Doğdu Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi	40
2.5.8.1. Eserin Tanıtımı.....	40
2.5.8.2. Eserin Metodu ve Muhtevası.....	40
2.5.9. Süleyman Doğdu'nun Diğer Eserleri.....	42
2.5.9.1. Orta Okul ve Liseler İçin Ahlak Dersleri.....	42
2.5.9.2. Dinî Hitabet.....	42
2.5.9.3. Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç- Gereçleri.....	42
2.5.9.4. Yûnus Emre / Hayatı – Şahsiyeti – Etkileri – Şiirleri	42
2.5.9.5. Kur'ân Tecvîdi.....	43
2.5.9.6. İlahi Kasideler ve Nat-ı Şerifler 1. Kitap	43
2.5.9.7. Başörtüsü.....	43
2.5.9.8. Kadın ve Yaratılışı	43
2.5.9.9. Kadının Serüveni Ailede Kadın	43
2.5.9.10. Bir Erenler Diyarı Yatağan Köyü.....	43
2.5.9.11. Köyümüz Yatağan ve Yatağanlılar	43

3. BÖLÜM

ESERLERİN MUKAYESESİ

3.1. Kur’ân Tecvîdi, Tatbikathı Karabaş Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd Adlı Eserlerin Mukayesesi.....	44
3.1.1. Tecvîd Kavramının Üç Eser İçin Mukayesesi	45
3.1.2. Hareke, Tenvin, Meczûm, Sâkin, Şedde ve Hemze Kavramları Mukayesesi.	46
3.1.3. Med Bahsi.....	46
3.1.3.1. Harf-i Med	46
3.1.3.2. Sebeb-i Med	47
3.1.3.3. Meddi Tabi-i	47
3.1.3.4. Meddi Muttasıl (Bitişik Uzatma)	48
3.1.3.5. Medd-i Munfasıl (Ayrık Uzatma)	48
3.1.3.6. Medd-i Lâzım (Gerekli Uzatma).....	50
3.1.3.7. Medd-i Ârız (Durak Uzatması)	51
3.1.3.8. Medd-i Lîn (Yumuşak Uzatma).....	53
3.1.3.9. Tenvin ve Sâkin Nûn	54
3.1.3.10. İhfâ (Gizlemek).....	54
3.1.3.11. İzhâr (Belirtmek).....	56
3.1.3.12. İklâb (Çevirmek)	56
3.1.3.13. İdgâm-ı Meal Gunne (Gunneli İdgam).....	57
3.1.3.14. İdgâm-ı Bilâ Gunne (Gunnersiz İdgâm)	58
3.1.3.15. İdgâm-ı Misleyn (Aynı Harflerin İdgamı)	58
3.1.3.16. İdgâm-ı Mütecâniseyn (Aynı Cinslerin İdgamı).....	60
3.1.3.17. İdgâm-ı Mütekâribeyn (Yakın Harflerin İdgamı)	61
3.1.3.18. İdgâm-ı Şemsiyye (Güneş Harfleri İdgamı).....	62
3.1.3.19. İzhâr-ı Kameriyye (Kameri Harflere Ait İzhâr)	63
3.1.3.20. İdgam’a Ait Açıklama.....	64
3.1.3.21. Kalkale (Mahreç Kaldırması)	65
3.1.3.22. Hükümü’r-Râ (Râ’ Harfinin Okunuşu).....	66

3.1.3.23. Lafzâtullah (Allah Lafzı)	69
3.1.3.24. Zamir (Zamir'in Hükümü).....	70
3.1.3.25. Tenbihler	71
3.1.3.26. Sekte (Susma-Sesi Kesme)	72
3.1.3.27. Vakf (Durmak)	74
3.1.3.28. Fâideli Meseleler.....	75
3.1.3.29. Kur'ân-ı Kerîm'in Güzel Okunuşu	79
3.1.3.30. Hatalı Okunuş.....	80
3.1.3.31. Harflerin Mahreçleri.....	81
3.1.3.32. Mahreç Tatbikatı.....	86
3.1.3.33. Fer'i Harfler.....	86
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	91
ÖZGEÇMİŞ	96

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bin/İbn
Bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celale celâluhû
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İFAV.	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM.	: İslam Araştırmaları Merkezi
md.	: Maddesi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
r.a.	: Radıyallâhu anh.
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri/devamı
vr.	: Varak
y.y.	: Yayın yeri yok

ÖZET

Kur'an-ı Kerim'i okurken, doğru telaffuz edebilmek ve mâna bakımından hataya düşmemek için tecvîd ile okumak gereklidir. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde tecvîd ile okunması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu çalışmamız, Kur'an Tecvîdi, Sualli Cevaplı Tecvîd ve Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi adlı eserlerinin mukayesesini konu edinmektedir. Her üç eser bağlamında ayrı ayrı tecvîd kavramının mukayesesini, hareke, tenvin, meczûm, sâkin, şedde ve hemze kavramları mukayesesini yapılmıştır. Ek olarak eserlerin bütün konularını içeren Med bahsi çalışmamızda ele alınmıştır.

Giriş bölümünde, araştırmanın amacı ve konusu, araştırmanın önemi ve araştırmada uygulanan metod ve kullanılan kaynaklara yer verilmiştir.

Birinci bölümde, Tecvîd ilminin tarifi ve konusu yer alır. Tecvîd ilminin konusu, önemi ve gagesi, hükmü, Kur'an ve Sünnetteki yeri, gerekliliği ve tarihçesi yer almaktadır. En son kısımda da Tecvîd ilminin Cumhuriyet Dönemindeki Eserlerde yeri anlatılmıştır.

İkinci kısımda, müelliflerin hayatlarından ve ilmi kişiliklerinden, Cumhuriyet döneminde yazılmış tecvîd eserlerine genel bir bakış yapılmış ve Cumhuriyet döneminde yazılmış olan bazı tecvîd eserlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, eserlerin mukayesesini yapılmıştır. Sonuç kısmında ise, genel bir değerlendirme yapılarak çalışma nihayete erdirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kur'an, Tecvîd, Cumhuriyet dönemi, Allah, Peygamber, Vahiy

ABSTRACT

When reading the Quran, it is necessary to read it with tajwid in order to be able to pronounce it correctly and not to make mistakes in terms of meaning. It is emphasized in the Holy Quran and hadiths that it should be read with tajwid.

This study is about the comparison of the works of “Quran Tecvîd”, “Question-Answer Tecvîd” and “Practical Karabash Tecvîd”. Comparison of the concepts of tajwid, harake, tanwin, majzum, sakin, shadda and hemze was made separately for each of the three works.

In the introduction, the purpose and subject of the research, the importance of the research, the method applied in the research and the sources used are mentioned.

The first section includes the definition and subject of the science of Tajweed. The subject of the science of Tajweed, its importance and purpose, its ruling, its place in the Quran and Sunnah, its necessity and history are included. The last section also explains the place of the science of Tajweed in the works of the Republican Period.

In the second part, a general overview of the tajweed works written during the Republican period is given, from the authors' lives and scientific personalities, and some tajweed works written during the Republican period are included.

In the third section, the works were compared. In the conclusion section, a general evaluation was made and the study was concluded.

Keywords: Qira'at, Quran, Tajweed, Republican period, God, Prophet, Revelation

GİRİŞ

Tecvîd ilmi, İslâm tarihi boyunca birçok âlimin yetiştiği diğer İslâmî ilimlerle de yakından ilişkisi olan bir ilim dalıdır. Kur'an-ı Kerîm'i güzel okumak ve anlamak her Müslümanın kulluk gayesidir. İslâmî ilimler içinde önemli bir konuma sahip olan bu ilmi geliştiren ve yaşatanlar bu işe gönül veren âlimlerimiz, bizlerin manevî değerleridir. Bu müelliflerin hayatını, ilmî şahsiyetlerini, eserlerini tespit etmek, yaşadıkları dönemin şartlarının zorluğuna rağmen gayretleri neticesinde kaleme aldıkları eserlerini araştırmak önemli bir yer tutmaktadır. Kur'an ilimlerinden olan tecvîd ilmine dair eserler veren M. Salih Tanrıbuyruğu, Yakup İskender, Süleyman Doğdu müelliflerimizin hayatını, ilmî şahsiyetlerini, eserlerini ve tecvîd ilmindeki yerlerini incelemenin ilim âlemine faydalar sağlayacağı muhakkaktır.

A. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Kur'an-ı Kerîm'in dili Arapçadır. (إِنَّا جَعَلْنَاهَا قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) “Anlayıp düşünesiniz diye onu Arapça Kur'an olarak indirdik.”¹ Bu yüzden okunan âyetlerin manasını, idrak edebilmek için Arapça harflerin ve kelimelerin doğru bir şekilde telaffuz edilmesi gereklidir. Tecvîd ilmi de Kur'an-ı Kerîm'i kaidelerine uygun biçimde okumayı konu edinir. Salih Tanrıbuyruğu eserinde, “Kur'an-ı Kerîm'in kendine has bir okunuşu vardır. Peygamber efendimiz Cebraîl'den nasıl öğrendi ise ashâbına da öyle öğretmiştir. Onlarında bizlere aktarmış olduklarını muhafaza edebilmek için tecvîd ilmi üzerinde eserler yazılmıştır.” demiştir. Bu yüzden tecvîd ilmini en güzel şekilde öğrenmek ve öğretmek gerekir.

Araştırmamızın konusu, Cumhuriyet Döneminde yazılmış olan üç eserin mukayesesinden oluşmaktadır. Bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi alimlerinden M. Salih Tanrıbuyruğu'nun (Osmanlı'nın son döneminde de eserler yazmıştır.) kaleme almış olduğu Kur'an Tecvîdi adlı eser, Süleyman Doğdu'nun kaleme almış olduğu Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi ve son olarak da Yakup İskender'in yazmış olduğu Sualli Cevaplı Tecvîd adlı eserin karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışmanın amacı, bu üç eserin Cumhuriyet Döneminde birbirlerine yakın zamanlarda yazılmış olmalarından kaynaklı aralarındaki farklılıklar ve benzerliklerin ortaya konmasıdır. Bu üç eserden ve çalışmada mevzu bahis geçen Cumhuriyet Döneminde yazılmış bazı eserlerden yola çıkarak tecvîd ilmi alanındaki gelişmeleri ve yenilikleri gözler önüne sermektir. Bir eserde

---

¹ ez-Zuhurf 43/3.

kaleme alınmayan bir kavram, diğere eserde zikredildiğinde ve bu kavramı biz çalışmamızda belirttiğimizde daha dikkat çekici olacak ve zihinlerde daha kalıcı hale gelecektir. Tecvîd ilminin eğitimini ve öğretimini daha iyiye taşımada ufak bir katkımızın olması, bizi amacımıza ulaştıracaktır.

B. Araştırmanın Önemi

Tecvîd, Kur'an-ı Kerîm'i okurken dilin hatadan korunmasıdır. Kur'an-ı Kerîm'i tecvîd ile okumamız gerektiğini bize Yüce Allah emretmiştir. (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) “Kur'an'ı tane tane, hakkını vererek (Tertîl ile) oku!”² Tertîl ile okumak, tecvîd ile okumak olduğundan ve tecvîd ilmi, Kur'an-ı Kerîm'i konu edindiğinden ve onunla meşgul olduğundan, din ilimlerinin en değerlilerindedir. Bir Müslüman nasıl ki Kur'an'ı okurken manası üzerinde düşünüp, anlamak ve hayatında uygulamak için emek sarf ediyorsa, Kur'an âyetlerini okurken hataya düşmemesi için harf ve kelimelerin telaffuzunu doğru yapmak için emek sarf etmelidir.

Çalışmamızda ele aldığımız üç eserin, yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde bu eserlerin mukayeseli değerlendirilmesi yapılmış bir akademik çalışmaya rastlanılmamıştır. Yapılmış olan tek çalışma, Salih Tanrıbuyruğu'nun kaleme almış olduğu Kur'an Tecvîdi adlı eserin 1910 yılında eski harflerle basılmış olan “*Muhîtü't-Tecvîd*” eseri hakkında Muhammet Mustafa Serdaş ve Ahmet Gökdemir tarafından kaleme alınan Muhammed Salih Tanrıbuyruğu ve Muhîtü't-Tecvîd İsimli Risalesidir.

C. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Bu çalışmada Kur'an Tecvîdi, Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd eserlerinin değerlendirilmesi ve mukayesesi yapılmıştır.

Bu çalışma giriş ve üç ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde, tecvîdin sözlük ve ıstılahî anlamı, konusu, önemi ve gayesi, tecvîd ilminin hükmü, Kur'an ve Sünnette Tecvîd İlmi, Tecvîd ilminin Gerekliği ve Tarihçesi, son olarak da “Tecvîd İlminin Cumhuriyet Döneminde Yazılmış Olan Eserlerdeki Yeri” şeklinde başlıklar işlenmiştir. Tecvîdin tanımı, konuları, hükmü ve tarihçesi; Abdurrahman Çetin'in “Kuran Okuma Esasları” ve Ramazan Pakdil'in “Ta'lim Tecvîd ve Kırâat” eserlerinden yararlanılarak araştırılmıştır.

İkinci bölümde, Müelliflerimizin hayatları ve ilmi kişilikleri, Cumhuriyet Döneminde yazılmış tecvîd eserlerine genel bir bakış yapılmış ve cumhuriyet döneminde yazılmış olan bazı tecvîd

---

² el-Müzzemmil 73/4.

eserlerine yer verilmiştir. Müelliflerin hayatı ve ilmi kişilikleri; Salih Tanrıbuyruğu “İslâm İtikadı ve Ehli Sünnet İtikatları”, Süleyman Doğdu “Köyümüz Yatağan ve Yatağanlılar”, İsmail Karaçam “Kur’an-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri”, Halil Altuntaş’ın “Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu” adlı eserlerinden faydalanılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, her üç eserin işlemiş oldukları konular mukayese edilmiştir. Müelliflerin yazmış oldukları aynı konular üzerindeki benzerliklerden ve farklılıklardan bahsedilmiştir.

Muhammet Mustafa Serdaş ve Ahmet Gökdemir tarafından kaleme alınan “Muhammed Salih Tanrıbuyruğu ve Muhîtü’t-Tecvîd İsimli Risalesi” çalışmasından da yararlanılmıştır.

Bu çalışmaların yanında tez ve makaleler ve Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedi gibi dijital ortamdan da yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM

TECVİD İLMİNİN TARİFİ VE KONUSU VE TARİHÇESİ

Bu bölümde, tecvîd ilminin, sözlük ve ıstılahî anlamı, konusu, önemi ve gayesi, hükmü, tecvîd ilminin Kur'an ve sünnetteki yeri, gerekliliği, tarihçesi ve Cumhuriyet döneminde yazılmış olan eserlerdeki yerinden bahsedilmiştir.

1.1. Tecvîd'in Sözlük Anlamı

Tecvîd (تجوید) kelimesi, lügat yönünden, "Bir şeyi iyi, güzel, hoş yapmak ve süslemek" anlamlarına gelen "Cevvede" (جود) kalıbından bir mastardır.³

Tecvîd ilminin; harflerin mahreç ve sıfatları açısından, kelimelerin telaffuzu konusunda kırâat, resmü'l-mushaf, vakıf ve ibtidâ ilimleri ile ilgisi vardır.⁴

1.2. Tecvîd'in İstılahî Anlamı

İstılahî anlamda tecvîd, Kur'an-ı Kerîm harflerini hakkını vererek incelik, kalınlık, yumuşaklık, şiddet gibi aslî ve arızî bütün sıfatlarına riayet ederek harflerin çıkış yerlerine dikkat ederek ve vakıf, vasl, sekte vb. tilavet kurallarına uyarak harfleri güzel ve hatasız okumayı öğreten Kur'an Okuma ilmidir.

Kur'an-ı Kerîm'de tecvîd kelimesi geçmemektedir. Bunun yerine "Kur'an-ı yavaş yavaş, düzenli, tertipli ve düşünerek okuma" anlamında kullanılan "Tertîl" kelimesi geçmektedir.⁵ Hadislerde ise, "Tertîl, tahsîn, tezyîn, kırâat, tilâvet" vb. kelimeler geçmektedir.⁶

İmam Birgivî, (ö. 981/1573) tecvîdi, "Harflerin mahreç ve sıfatlarını hakkıyla telaffuz etme melekesi (yetkinliği), olarak tanımlamıştır."⁷ Ebû amr ed-Dânî (ö. 444/1053) tecvîdi, "Ağız ile alıştırma yaparak meleke kazanmadan tecvîd bilmek veya bilmemek arasında bir fark yoktur." şeklinde tanımlar.⁸ Keşfü'z-Zunûn'da tecvîd, musikiye benzetilmiştir. Ek olarak tecvîd

³ İbnü'l-Cezerî Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed, *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd*, thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 59; Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, I, 1110.

⁴ Abdurrahman Çetin, "Tevvîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 253-254.

⁵ el-Furkân 25/32; el-Müzzemmil 73/4; Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2013).

⁶ Çetin, "Tevvîd" (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ts.), 253-254; Tirmizî, *Fezâilü'l-Kur'an*, 18; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 20.

⁷ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 7

⁸ Ali Çiftçi, "Günümüzde İnsanların Kur'an Okumadaki Durumları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2014), 173-192.

hakkında sadece bilginin yeterli olmayacağı ve üzerinde araştırmalar yapılarak kazanılacak bir meleke olduğu ifade edilmiş, tecvîdin ameli yönünün ise ehlinden öğrenilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁹

İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) ise tecvîd için, “Her bir harfin sıfatının hakkına ve müstahakkına riâyet ederek okumaktır.”¹⁰ tanımını kullanmıştır. Tüm bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere tarih boyunca tecvîd ilmiyle ilgili yazılan eserlerde tecvîdin, birden fazla şekillerde ifade edildiğini söyleyebiliriz. Yapılan tanımların hepsinde hemen hemen ifade benzerliklerini görmemiz mümkün olmaktadır.

1.3. Tecvîd İlminin Konusu

Tecvîd ilminin konusu, Kur’ân’dır. Kur’ân’dan maksat da onun harfleri ve harflerin bir araya gelerek oluşturduğu kelimelerinin seslendirilişidir.¹¹ Bu bağlamda düşünülecek olursa kelimeler, harflerin bir araya gelmesi ile meydana geldiği için dolaylı anlamda Tecvîd’in konusuna, Kur’ân-ın kelimeleri de dahil edilebilir.

Tecvîd ilminde incelenen başlıca konuları şu şekilde sıralamak mümkündür: Harflerin mahreç ve sıfatları, lâm-ı ta’rif, tenvin, sâkin nûn ve sâkin “Mîm”in okunuşuyla ilgili kurallar, zamir, kalkale, lafzâtullah’ın okunuşu, sekte bahisleri, “Râ”nın okunuşuna dair kurallar, vakıf, ibtidâ, uzatılacak yerlerin anlatıldığı med ve hükümleri, Kur’ân okurken ortaya çıkabilecek hataların işaret edildiği lahn bahsi, vasl’ın kuralları, Kur’ân lafızlarının, ifade ettiği mânaya uygun bir biçimde ref’i savt veya hafd-ı savt ile (sesin yükselterek veya alçaltarak) okunması ve tilâvet âdâbı vd...¹² Daha sonraki dönemlerde ise Kur’ân tarihi, kırâatler, istiâze-besmele, tekbir gibi konular da ilave edilmiştir. Özellikle Türkçe yazılan eserlerde bu konuları daha çok görmek mümkündür.¹³

Tecvîd ilminin konusu olan harflerin ve bunların mahreç ve sıfatları, tecvîd henüz müstakil bir ilim haline gelmeden önce Arap dilcileri ve kırâat alimlerinin ilgi alanına girdiğinden bazı

⁹ Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah Hacı Halife (1067/1656), *Keşfü’z-Zünûn an Esâmi’l-Kütübi ve’l-Fünûn*, nşr. ř. Yatkaya – R. Bilge, İstanbul-1971, I, 353.

¹⁰ Cezerî, Muhammed b. Muhammed, *Mukaddime*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 4215/1, ty., vr. 3a; Emine Özbek Aktaş, *Hüseyn Amâsi Hayatı ve Dürr-i Mekkûn İsimli Manzûm Tecvîdi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 6.

¹¹ Ramazan Pakdil, *Ta’lim Tecvîd ve Kırâat* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 26.

¹² Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 79.

¹³ Fatma Çakır - Zeynep Demirtaş Atış, “Modern Dönemde Yazılan Tecvîd Eserlerinden Hareketle Tecvîdin Konusu”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7 (Nisan 2023), 5.

tecvîd konuları Arapça dil bilgisi ve kırâat kitaplarında yer almıştır.¹⁴ Sîbeveyhi el-Kitâb'ında, vasl ve vakıf kuralları, idgam ve harflerin mahreç ve sıfatları üzerinde durmuştur. Bundan sonraki yazılan eserlerin ana kaynağı haline gelmiştir.¹⁵

1.4. Tecvîd İlminin Önemi ve Gayesi

Tecvîd ilmi, Kur'ân-ı Kerîm'i konu edindiğinden ve doğrudan onunla meşgul olduğundan dolayı, dini ilimlerinin en değerlilerindedir. Bu ilmi öğrenmek her Müslüman için büyük önem arz eder. Çünkü Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerîm'i bir Müslümanın nasıl okuması gerektiğini “*Tertîl üzere (tane tane ayırarak) oku!*”¹⁶ ibâresindeki “*Tertîl*” üzere okumak tecvîd ile okumak olduğundan, tecvîde hâkim olmadan okunan âyetler, Allah'ın buyurduğu şekilde okunmamış olacaktır. Bunun yanında Abdullah b. Amr'dan (ö. 65/684-85) rivayet ile Peygamberimiz (s.a.v.) Kur'ân'ı; “Allah katında, göklerden, yerden ve onlarda bulunanlardan daha sevimlidir.”¹⁷ Şeklinde tanımlamıştır. Bu sebeptendir ki, Kur'ân tilâvetini konu edinmesi, tecvîd ilmine ayrı bir seçkinlik katmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in dili Arapça olduğundan Arap dili kuralları hakkında bilgi sahibi olmak, harflerin ve kelimelerin doğru telaffuz edilmesi, âyetlerin manalarındaki maksadın hâsıl olabilmesi için elzemdir. Bunun sebebi Arap dilinde bir harfin, hatta harfe ses veren hareketin bile yanlış telaffuzu, yanlış anlamlar doğurabilmektedir ve bu da asıl kastedilen manadan uzaklaşmak demektir. Sonraki dönemlerde de İslam alimleri Kur'ân ilimlerine dair yazdıkları eserlerinin çoğunluğunda Kur'ân ve hadislerden deliller sunarak, Kur'ân-ı Kerîm'in tecvîd ile okunmasındaki farzîyetine ve önemine dikkat çekmişlerdir.

Tecvîd ilminin gayesi ise; Kur'ân kelimelerinin telaffuz keyfiyetlerini Hz. Peygamber'den alındığı şekliyle muhafaza ederek, Kur'ân tilâvetinde yapılabilecek hataların önlenmesidir.¹⁸ Kur'ân okuyanların dünyevi sorumluluğundan kurtarmayı, uhrevî mükâfata ulaştırmayı amaç edinir. Bu ilim, vahyin indiği günden âhirete kadar Kur'ân'ın telaffuzunun tahriften korunmasını gaye edinir.¹⁹ Tüm bunlara ek olarak âyet ve hadislerin çoğunluğunda Kur'ân'ın

¹⁴ Çetin, “*Tecvîd*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 253-254.

¹⁵ Mehmet Reşit Özbalkıç, “*Sîbeveyhi*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 130-134.

¹⁶ el-Furkân 25/32; el-Müzzemmil 73/4.

¹⁷ Bkz. Dârimî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 6.

¹⁸ Recep Koyuncu, “Kur'ân Eğitiminde Manzûm Tecvîd Geleneği: Cemzûrî ve Tuhfetü'l-Etfâl Adlı Manzûm Eseri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/3 (Aralık 2017), 1497-1533.

¹⁹ Mustafa Kemal Önder, *Tecvîd İlminin Temel Kaynakları Bağlamında Harflerin Mahreç ve Sıfatları* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 34-35.

güzel okunmasına yönelik emirler vardır ki, tecvîd ilminin asıl emeli de budur.²⁰

1.5. Tecvîd İlminin Hükümü

Peygamberimiz (s.a.v.), Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla indirilen Kelâmullah'ın ilk muhatabı idi. Peygamber, Cebrâil'den Kur'ân-ı Kerîm'i nasıl ki tecvîd üzere öğrendi ise ashâbına da öyle öğretmiştir. Bu durum silsile halinde sahâbelerden başkalarına, başkalarından günümüze ve bizden sonraki nesillere de aynı şekilde aktarılmaya devam edecektir. Tecvîd ilmini bilmek farklı husus, uygulamak farklı husustur.

Müslümanın kırâatini, lâhn-i celîden (açık hatadan) koruyacak şekilde tecvîd ilmine vâkıf olması farz-ı ayn²¹ olarak kabul edilir. Lâhn-ı hafi'den (gizli hatadan) korunacak kadar tecvîd ilmine vâkıf olması ise farz-ı kifâyedir.²² Bunun vacip ya da müstehap olduğu konusunda farklı görüşler beyân edilmiştir.²³

“Biz O'na (peygambere) Kur'ân'ı Tertîl ile okuduk” (el-Furkân 25/32). “Kur'ân-ı güzelce tertîl ile açıkça oku.” (el-Müzzemmil 73/4) âyetlerinde Kur'ân-ın tecvîd ile okunması gerektiği vurgulanmıştır. Hz. Ali (ö. 40/661), “Tertîl, harfleri tecvîd, yani sıfat ve mahreçlerine göre gereği gibi okumak ve vakıfları, yani durulacak yerleri bilmektir.” şeklinde tanımlamıştır.²⁴

Sözü tane tane, yavaş yavaş, ara vererek ve güzel sıralama ve ifadeyle söylemeye de “Tertîl-i kelâm” denir.²⁵ Burada asıl olan, alelade bir ses ile okumak değil sade okumak olup, kelimelerin birbirlerine olan uyumunun manalarına kattığı ahenk ile bütünleştirerek her kuralı yerli yerince kullanmaktır. Kur'ân-ı Kerîmde yüce Allah, kullarına ulaştırdığı mesajlarındaki manayı ve maksadı tane tane, yavaş yavaş ve üzerinde düşünerek okunulduğunda ulaşılabileceğini âyetlerinde ifade etmiştir. Kelâmullah'ın sahibinin bu ifadelerini dikkate aldığımızda; Kur'ân, düşünmeden, anlamadan sadece hızlı bir şekilde okumaktan ibaret görüldüğünde o'nu ne okuyanın ne de dinleyenlerin asıl manasına vâkıf olamayacağını bu sebeple okumak kadar düşünmenin ve anlamının gerekliliğini kabul etmiş oluruz.

²⁰ İrfan Çakıcı, “Kur'ân Tilavetinde Nitelik Sorunu”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18 (Yaz Dönemi 2018), 152-155.

²¹ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 84.

²² Abdülhamit Birişik, “Kıraat”, *DİA*, XXV, 430-431; İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriin*, Beyrut 1400/1980, s. 114; Saçaklızâde, *Cühdü'l-Mukill*, s. 264; Husarî, *Ahkâmü Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 27.

²³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 85.

²⁴ Ali Öge, “Rivayet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (Haziran 2015), 35.

²⁵ Çakıcı, “Kur'ân Tilâvetinde Nitelik Sorunu”, *Marife Dergisi* 1/18 (2018), 156.

Tecvîdi teorik olarak yani sadece bilgi şeklinde öğrenmek ile Kur'ân okurken anlamdan hâsıl olanı uygulamak birbirinden farklıdır. Kur'ân-ı Kerîm'i okuyan kârî, bildiği tecvîd kurallarını uygulamada unutulabilir yahut bilgisi olmadığı halde tecvîdli okuyabilir. Bu yüzden bilmek ile uygulamak arasında fark vardır.

1.6. Kur'ân ve Sünnette Tecvîd İlmi

Cebrâil (a.s.), Peygamber efendimiz (s.a.v.)'e Kur'ân-ı Kerîm'i tecvîd ile okumuş ve öğretmiştir. Peygamber efendimiz bizlere de bu şekilde okumayı emretmiştir. Peygamber zamanında tecvîd, derlenip toparlanıp bir ilim haline gelmemiş olması o zamanlarda tecvîdin olmadığı, uygulanmadığı anlamına gelmez. Şöyle ki, o zamanlarda uygulamada var olan yani pratiğe dökülmüş olan bir şeyin ilerleyen zamanlarda daha kapsamlı çalışmalarla ilim haline gelmesi daha mümkün olacaktır. Sistematiği bir şekilde var olmasa da şu anki mevcut olan tecvîd kuralları o zaman için de geçerli idi ve pratikte uygulanıyordu.²⁶

Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in hanımlarından Ümmü Seleme (r.a.), (ö. 59/679) annemiz, onun kırâatını soranlara şöyle demiştir: “Allah Rasûlü (s.a.v.), kırâatını ayırırdı (ağır ağır, tane tane okur, sanki âyetleri tefsir ediyormuş gibiydi.) demiştir. Sahâbelerden Enes b. Malik (ö. 93/712) (r.a.), Allah Rasûlü'nün kırâatını soran birine “Rasûlullahın kırâati med'li idi.” demiş ve şöyle devam etmiştir: “Hz. Peygamber okurken lafızlara dikkat eder medleri mutlaka çekerti.” Allah'ın Nebisi Besmele-i şerif-i okur iken “Lam”ı meddeder, Rahman'ı okurken “Mîm”i meddeder, Rahim'i okurken gene medli okurdu demiştir.²⁷

Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in okuyuşuna farklı örnekler verecek olursak Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: “*Biz Kur'ân-ı senin kalbine yerleştirmek için onu kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk.*” “*Biz Kur'ân-ı, insanlara dura dura okuyasın diye âyet âyet ayırdık ve onu peyderpey indirdik.*” “*Kur'ân-ı ağır ağır, güzel güzel oku!*”²⁸

Abdullah b. Mesud (r.a.), (ö. 32/652-653) Kur'ân-ı Kerîm'i bizzat Peygamber efendimiz (s.a.v.)'den öğrenme şerefine nail olmuş, Kur'ân-ı güzel okuyuşundan ve sesinden dolayı Peygamberimiz övgüsüne mazhar olmuştur. Hatta bir sevgili Peygamberimiz bir hadisi

²⁶ Ömer Aslan, “Kur'ân Tilavetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Haziran 2003), 357-372.

²⁷ *Uluslararası Kıraat Sempozyumu, 16 - 18 Kasım 2012, İstanbul: tarihten günümüze kıraat ilmi* (Uluslararası Kıraat Sempozyumu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 276-277; Tirmizî, Hadisi ed-Dârimî, Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir (bk. *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li Elfâzı'l-Hadîsi'n-Nebevî*, V/424).

²⁸ el-Furkân 25/32; el-İsrâ 17/106; el-Müzzemmil 73/4; Çetin, “TECVİD”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 368; Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 29.

şeriflerinde “Kur’ân-ı şu dört kişiden öğreniniz”²⁹ diyerek Abdullah b. Mes’ûd’un (ö. 32/652-53) ismini zikretmiş, ondan övgü ile bahsetmiştir.

Abdullah b. Mes’ûd’un kırâat açısından en önemli şahsiyetlerden sayılmasının bir sebebi de Arza-i ahire³⁰ (son arz) da bulunmuş olmasıdır. Peygamber (s.a.v.) Cebrâil tarafından kendisine indirilen Kur’ân-ı Kerîm’i sahâbeye öğretiyor ve her yıl Ramazan ayında Peygamberimiz ve Cebrâil arasında Kur’ân-ı Kerîm arz ediliyor, Mukabele şeklinde Cebrâil Peygamberimiz’e okuyor ve Peygamberimiz de dinliyordu. Bu durum Kur’ân-ın sonradan değiştirilmesini ve tahribata uğramış olma durumunu ve bu tür Kur’ân’a yönelik iftiraları mantıkî açıdan geçersiz kılmaktadır. Çünkü Peygamberin vefatına kadar her yıl ramazan ayında Kur’ân, kaynağından mukabele şeklinde tekrar tekrar okunmuş ve Peygamberimiz tarafından bizâtihi dinlenilmiştir. Peygamberimizin vefatından önceki Arza-i Ahire’ye Peygamberimiz (s.a.v.) ile beraber Cebrâil (a.s.)’dan Kur’ân-ın son halini dinleyen sahâbelerden birinin de Abdullah b. Mes’ûd (ö. 32/652-53) olduğu rivayetleri vardır.³¹

Peygamber, ”Kur’ân’ı seslerinizle süsleyiniz.” buyurmuştur.³² Örnek olarak verilen tüm bu âyet ve hadislerden yola çıkacak olursak, Peygamber efendimiz Kur’ân-ı okurken; tecvîd üzere, ağır ağır, tane tane okumaya, âyetlerin manaları üzerinde düşünmeye, özümsemeye ve güzelleştirmeye ihtimam göstermiştir. Sahâbelerin hepsi Kur’ân-ın okunuşunu Peygamberimiz (s.a.v.) den öğrenmişler ve onu örnek edinmişlerdir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de onlara iltifatta bulunmuş, onları güzel ses ve tecvîd ile okumaya da teşvik etmiştir.³³ Bundan dolayı Tecvîd ilmi Müslümanlar için ayrı bir önem arz eder. Farz oluşu konusunda da bir ihtilaf yoktur.³⁴

Kur’ân-ın tecvîdsiz okunmaması gerektiğini Muhammed İbnü’l-Cezeri (ö. 833/1429) şu sözlerle dile getirmiştir: “Tevcîdi öğrenip onunla okumak kesin bir farzdır. Kur’ân-ı Kerîm’i kasıtlı olarak tecvîd ile okumayan büyük günah işlemiş olur.”³⁵ Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’i Yüce

²⁹ Sahihu’l-Buhari, İstanbul, 1315, IV, 218, (*Ashabu’n-Nebiyi*, 26-27), VI, 102 (*Fedailu’l-Kur’an*, 8); Sahihu’l-Müslim, Kahire, 1955-1956, IV, 1914 (*Fedailu’s-Sahabe*, 118); M. Kemal Atik, “Abdullah b. Mes’ûd ve Mushafın Kur’ân Tarihindeki Yeri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/5 (2005), 4.

³⁰ Abdülbaki Turan, “ARZA” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 446-447.

³¹ Ziya Şen, “Arza ve Mahiyeti”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2015), 50.

³² Dârimî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 34; İbn-i Mâce, *İkâmetü’s-salevât*, 76; Dârimî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 34; Müsned, IV, 283.

³³ Müslim, *Salâtü’l-Müsâfirin*, 236; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, II, 338.

³⁴ Emrullah Tuncel, “İlk Dönem Tecvîd Eserlerinin Teşekkülünde Lahn Olgusunun Etkisi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/59 (24 Aralık 2020), 110; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri*, s. 253; Mağnîsi, *Terceme-i Cezerî*, s. 144-148; Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, s. 7.

³⁵ İbnü’l-Cezerî, *el-Mukaddimetü’l-Cezeriyye*. 3.

Rabbimiz tecvîd ile indirmiş ve günümüze kadar böyle ulaşmıştır. Tecvîd, tilâvetin süsü, eda ve kırâatın da ziynetidir.”³⁶

1.7. Tecvîd İlminin Gerekliliği

Herhangi bir dilde bir cümle yazılırken ifadelerin tutarlı ve uygun olması için o dilin gramer kurallarını bilmek gerekir. Bu düşünce kabul gördüğü takdirde Kur’ân-ı Kerîm’in güzel bir şekilde okunabilmesi ve anlaşılabilmesi için Tecvîd ilminin gerekliiği aşikârdır. Kur’ân, tecvîd ile okunmak zorundadır ve bu farziyet Kur’ân, sünnet ve icmâ ile sabittir.³⁷ “*Kur’ân-ı Tertîl ile oku!*” (el-Müzzemmil 73/4); “*Onu Tertîl üzere okuduk.*” (el-Furkân 25/32) mealindeki âyetler, Kur’ân âyetlerinin Hz. Peygamber’e tertîl üzere indirildiğini yani tecvîd kurallarına riâyet edilerek okunması gerektiğini vurgular.

Kur’ân-ı Kerîm’de Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: “*Kendilerine kitap verdiğimiz ve onu hakkını vererek okumakta olanlar var ya, işte kitaba iman edenler onlardır; ama her kim onu inkâr ederse işte asıl kaybedenler onlardır.*”³⁸ Âyet-i Kerîmesinde, “*onu hakkını vererek okumak*” ile tecvîd kurallarına uyulması gerekliiği vurgulanmıştır.

Şüphesiz Kur’ân, okunulması, dinlenilmesi, anlaşılması ve hükümleri ile amel edilmesi için indirilmiş bir kitaptır. Bu hakikat âyet-i kerîme’de şöyle ifade edilmektedir: “*Biz O’nu (Kur’ân’ı) anlayasınız diye, Arapça bir Kur’ân olarak indirdik.*”³⁹ Kur’ân-ı Kerîm Arap lisânında nazil olduğundan Araplar için anlaşılmasında bir zorluk çekilmemiştir. Ancak Kur’ân-ı Kerîm evrensel bir kitap olduğundan yalnızca belirli bir topluma hitap etmez. O yüzden ana dili Arapça olmayan toplumların anlamakta ve okumakta zorluk çekmemeleri açısından tecvîd kuralları önem arz eder.

Belirtmek gerekirse tecvîd ilminin gerekliiği Medine’ye hicret ve sonrasında yaşanan fetihlerle hissedilir olmuştur. Dilsel bağlamda farklı toplumlar ile kaynaşmaları Kureyş merkezli Mekke toplumunun evrilme başlangıcı olmuştur. Bu duruma bir de farklı dil ve şivelere sahip kişilerin çokluğunu da ekleyecek olursak, tecvîd ilminin gerekliiğini kabul etmiş oluruz. Hz. Peygamber bu sorunlar için çözüm yolları üretmiştir. Bunlardan; Kur’ân öğreticilerinin bizzat Hz. Peygamber’in rahle-i tadrîsâtından geçmesi, İslamiyet ile yeni tanışanların okuma ihtiyaçlarının

³⁶ İbrahim Tetik, “*Tecvîd İlminin Tarihsel Gelişimi*”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi: Uluslararası II. Kıraat Sempozyumu*, (2021), 20.

³⁷ Demirhan Ünlü, “*Kur’ân-ı Kerîm’i Tecvîd Kaidelerine Riâyet Ederek Okumak*”, *Diyanet İlmi Dergi IX/92-93* (1970), 14-20.

³⁸ el-Bakara 2/121.

³⁹ ez-Zuhruf 43/3; Yûsuf 12/2.

giderilmeye çalışılması ve Kur'ân'ı, Kureyş lehçesi yanında farklı lehçelere göre okuma imkânı veren yedi harf ruhsatına icâzet verilmesi gibi. Tüm bunlar, Tecvîd ile ilgili Mekke'de sahip olunan tecrübelerin, başta Medine olmak üzere diğer beldelelere noksansız ulaştırılmasına vesile olmuştur.⁴⁰

Sahâbe, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk muhatapları idi. Onlar, Rasûlullah'tan dinledikleri âyetleri birbirlerine okuyup bu şekilde ezberliyorlar ve hayatlarında uyguluyorlardı. Peygamber efendimiz (s.a.v.), sahâbenin ses güzelliklerine, okuyuşlarına ve lafızların telaffuzlarına dikkat ederek kâriilerin ve Kur'ân muallimlerinin ehil kişilerden olmasına önem vermiştir.⁴¹

Peygamber efendimiz (s.a.v.) zamanında Kur'ân-ı Kerîm kitap haline getirilmediği için herkesin elinde yazılı metinler yoktu. Bunun sebeplerinden bazılarını zikredecek olursak; Kur'ân nüzulünün tamamlanmamış olması, imkanların, kısıtlı olması, okuryazar kimselerin o dönemde az olması ve yazım için malzemelerin yetersizliğidir. Dolayısıyla nübüvvetin ilk zamanlarında Kur'ân hıfzına ihtimam gösterilmiş ve kitabet sonraki safhalara kalmıştır.⁴² Peygamberimiz (s.a.v.) zamanında Tecvîd, müstakil bir ilim haline gelmemişti. Lakin pratikte uygulanmaktaydı. Ebu Ca'fer en-Nehhâs (ö. 338/950): "Sahâbeler, Kur'ân-ı Kerîm okurken vakf ile ibtidâ kurallarına uyararak okuyorlar ve bu kuralları yüz yüze konuşarak aktarıyorlardı." demiştir.⁴³ İlerleyen süreçte İslam alimleri âyet ve hadislerden derlemeler yaparak tecvîd ilminin varlığına deliller getirmişlerdir.⁴⁴ Sahâbe, Peygamber efendimiz (s.a.v.)'den dinlediği her âyeti mana olarak bütünlük içerisinde öğreniyor, başkalarına da öyle öğretiyorlardı. Bu durum günümüze kadar nesillerden nesillere aktarılarak devam etmiştir.

1.8. Tecvîd İlminin Tarihçesi

Diğer başlıklarda da ifade edildiği üzere Kur'ân-ı Kerîm tecvîd ile inmiş, Tecvîd ilminin tarihçesi de Kur'ân-ın nüzulü ile başlamıştır. Kur'ân-ı bizzat Hz. Peygamberden öğrenen sahâbelerin kavramları yeni ifadelerle izah etme çabası olmadığı için Tertîl kelimesinin, ıstılahî anlam üzere kullanılma ihtiyacı da duyulmamıştır. Bu nedenle tecvîd ilminin tarihçesi hakkındaki görüşlerde ihtilaf vardır.

⁴⁰ Çakıcı, "Kur'ân Tilavetinde Nitelik Sorunu", 153.

⁴¹ Öge, "Rivayet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (01 Haziran 2015), 35.

⁴² Çakıcı, "Kur'ân'ın Korunmasında Hıfz ve Kitâbet", *İlmî Araştırmalar Dergisi* XI/24 (2019), 573-597.

⁴³ Ebû Cafer en-Nehhâs, *Kitâbü'l-kat' ve'l-İtinâf*, Riyâd-1978, s. 49

⁴⁴ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 85-87.

el-Hüzelî (ö. 465/1072) ve İbnü'l- Cezerî (ö. 833/1429)'nin Hz. Ali'ye (ö. 40/661) nispet ettiği "Tertîl, harfleri, tecvîd ve vakıfları bilmektir."⁴⁵ aynı zamanda Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1053), Hz. Ali'ye nispetle "Tertîl, harfleri mahreç ve sıfatına uygun okumak ve durakları bilmektir." sözünü sahih bir rivayet olarak kabul edecek olursak "Tecvîd" kelimesini ilk kullanan kişinin Hz. Ali olduğu söyleyebiliriz⁴⁶ Lakin bu bilginin ilk tefsir kitaplarında yer almadığı görülmektedir. ed-Dânî'nin Hz. Ali'ye ithaf edilen bu rivayeti kendi zamanındaki bir kaynaktan almış olduğu daha sonra bu kaynak kaybolunca, bilgiye sahip olanlarla birlikte eser ismi de kaybolmuş olabilir. Çünkü Tecvîd kelimesi ilk olarak Hz. Ali tarafından kullanılmış olsaydı şu an bu durum, bir rivayet değil, ilk dönem kaynaklarında doğruluğunu kanıtlamış bir konu olarak karşımıza çıkardı.

"Tetik" tecvîd kelimesi, ıstılâh anlamı ile hicri III asırda (h. 256)'da ilk olarak Muhammed b. Sahnûn tarafından kullanılmıştır.⁴⁷ bilgilerine yer verirken,

"Şen" ise, tecvîdi lûgat anlamında ilk kullanan kişinin İbn Mücâhid (ö. 324/936) olduğunu, ıstılâhî anlamda ise önce Ebu Amr ed-Dânî daha sonra da İbnü'l-Cezerî olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸

Tecvîd müstakil bir ilim haline gelmeden önce bazı tecvîd meseleleri Arapça Dilbilgisi ve kırâat kitaplarında ele alınmıştır.⁴⁹ Mûsâ b. Ubeydullah el-Hâkânî (ö. 325/937) tarafından yazılan 51 beyitten oluşan manzum eser, "*el-Kasîdetü'r-râ'iyye (el-Şasîdetü'l-Hâkânîyye)*" tecvîd ilmine dair yazılan ilk eserdir.⁵⁰ Eserde, Kur'ân-ı doğru bir şekilde okuyamayanların bir başka kimseye Kur'ân-ı öğretmemeleri hususu, tecvîd ilmini öğrenecekleri kimselerin, ilmi yönden kendilerini geliştiren ve Tecvîd ilminin inceliklerine vâkıf olan muallimlerden öğrenilmesi gerektiği, Kur'ân-ı okuyanın emir ve yasaklarını hayatında uygulaması gerektiği vurgulanmıştır. Ve tecvîd konuları içerisinde yer alan, med ve hükümleri, râ'nın okunuşu ile ilgili kurallar, vakf, zamir, sâkin nûn ve sâkin mîm'in okunuşu ile ilgili kurallar, Kur'ân-ı tane tane ve manaları

⁴⁵ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 85.

⁴⁶ Mehmet Ali Sarı, *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2011), 35.

⁴⁷ Tetik, "*Tecvîd İlminin Tarihsel Gelişimi*" (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 226.

⁴⁸ Mustafa Şen, "Keyfiyet, Ölçü ve Problem Açısından Tecvîd İlminde Medde Yeni Bir Bakış Denemesi", *EKEV Akademi Dergisi* XIX/63 (2015), 215.

⁴⁹ Çiftçi, "Kur'ân Okuyucularının Uygulamasında İttifak Sağlayamadıkları Bir Konu Olan İklab'ın Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2011), 237-256.

⁵⁰ Öge, "Er-Ri'âye li-Tecvîdi'l-Kırâ'e ve Tahkiki Lafzi't-Tilâve", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2011), 279.

üzerinde düşünerek okuma gibi hususlara yer verilmiştir. Şerhi, Ebû Amr ed-Dânî'nin yazmış olduğu, “Şerhu Kaşîdeti'l-Hâkânî fi't-tecvîd” adlı eseridir.⁵¹

İbnü'l Cezerî'nin, el-Hâkânî'ye yönelik, “Görüşlerim nazarında tecvîd ilminde ilk eser veren kişi Hakânîdir. Onun kaleme almış olduğu bu kasidesi meşhurdur. Ve bu kasideyi hâfız Ebû Amr şerh etmiştir.” şeklinde değerlendirmesi mevcuttur.⁵²

Yine bu alanda ilk çalışmalardan sayılan eserlere birkaç örnek daha verecek olursak: Ebü'l-Hasan Ali b. Ca'fer b. Muhammed es-Saîdî'ye (~ 410) ait olan “Et-Tenbîh ale'l-laḥni'l-celî ve'l-laḥni'l-hafî” adlı eseri, İbnü'l-Cezerî (833/1429)'ye ait, “*Et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*” adlı eser ve Mekkî bin Ebî Tâlib Hammûş bin Muhammed el-Kaysî'nin (ö. 437/1045) “Er-Ri'âye Li-Tecvîdi'l-Kırâ'e” ve “Tahkîki Lafzi't-Tilâve” adlı bu eserleri de zikredebiliriz.

1.9. Tecvîd İlminin Cumhuriyet Döneminde Yazılmış Olan Eserlerdeki Yeri

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde, tecvîdin eserlerde yeri, konusu incelenecektir. Bu dönemde tecvîd konuları üzerinde bir birlik olmadığı görülmektedir. Kırâat ve tecvîd konuları bazı kaynaklarda aynı görülürken bazı kaynaklarda ayrı zikretmiştir. Aynı şekilde kırâat ilmine yer verilirken Kur'ân tarihine yer verilmemiş ya da Kur'ân tarihi zikredilirken kırâat ilmi zikredilmemiştir.⁵³ Çalışmalar genellikle İmam Hatip Liselerinde ya da İlahiyat Fakültelerinde okutulan ders kitaplarında işlenmiş ya da Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Kur'ân kurslarının ders kitaplarında çeşitli hizmetler sürdürülmüştür.

Tecvîd ilmi, Arap sesbilimleri ile son dönemde ilişkilendirilmiştir. Aralarında farklılıklar bulunmakla beraber, birçok nokta da benzerlikleri bulunmaktadır. Arap sesbilimine dahil olan birçok konuyu, tecvîd ilmi, Kur'ân harflerinin orijinalliğinin kaybolmaması hususunda, ilk dönemlerden itibaren araştırmalarına dahil etmiştir. Böylece Arap harflerinin kayıt altına alınmasını ve harflerin seslendirilmesindeki incelikleri günümüze dek noksansız bir şekilde iletilmiştir.⁵⁴ Her iki alanında kendine örnek edindikleri, ilham aldıkları kaynaklardan birisi de

⁵¹ Çetin, “*Hâkânî, Mûsâ b. Ubeydullah*” (İstanbul, 1997), 165-166.

⁵² Tetik, “*Tecvîd İlminin Tarihsel Gelişimi*”, *Tarihten Günümüze Kırâat İlmi: Uluslararası II. Kırâat Sempozyumu*, (2021), 50.

⁵³ Fatma Çakır - Zeynep Demirtaş Atış, “Modern Dönemde Yazılan Tecvîd Eserlerinden Hareketle Tecvîdin Konusu = The Subject of Tajweed Based on the Tajweed Works Written in the Modern Period”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* VII/1 (2023), 197-200.

⁵⁴ Tetik, “*Tecvîd İlminin Tarihsel Gelişimi*” (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 18..

Arap dilbilimi çalışmalarıdır. Araştırma ve metot kullanımında, terim ve konu yönünden ufak tefek ayrışmalar olmuş olsa da ortak bir zeminde birleşirler.

Bu dönemde, Arap dilbilimcilerinin eserlerinde görülebilecek bakış açılarının genelini muhtevası, Batı dilbilimcilerinden esinlenerek oluşturulduğunu görmemiz mümkündür. Batı dilbilimcileri, eserleri ve çevirileri ile, Arap dil bilimcileri üzerinde hakimiyet kurarak onları etkisi altına almışlardır.

Taklitçilikten kurtulmak isteyen bazı Arap dilbilimcileri, yeniden bir kalkınma gerçekleştirmek niyeti ile, en çok bahsi geçen konulardan olan sesbilimine, yeni bir bakış açısı getirmeyi amaçladılar. Ses, sesin oluşumu, seslerin gelişimi ve hayatı Arap dilinde sesliler ve sessizler, seslerin çıkış yerleri ve sıfatları idğamın câiz olduğuna dair Kur'ân örnekleri vb. konular⁵⁵ Arap dilbilimcilerinin açıklığa kavuşturmak istedikleri konulardan bazılarıdır. Kimileri geçmişe dönük yapılan hataları düzeltirken çağdaş araştırmalardan yararlanırken, kimileri klasik konularda kalırken bazı dil bilimcileri iki yolu aşırı bularak orta bir yol izlemiş, eski ve yeni arasında bir köprü rolü üstlenmişlerdir. Ve tüm bu çatışmaların yanında kaleme almış oldukları eserlerinde nasıl bir metot uygulamış olurlarsa olsunlar ne olursa olsun modern Arap dilbilimcilerini ses çalışmalarına yöneltten ve onların bu çalışmalarındaki azimlerine zemin hazırlayan en mühim husus, Batı dilbilimcilerinin eserlerinden ve çevirilerinden, Arap dilbilimcilerinin etkilenmiş olması ve batının hakimiyeti altında kalmasından kaynaklı idi.⁵⁶

---

⁵⁵ Tetik, "Tecvîd Kelimesinin Semantik Analizi", 3/2 (2017), 191-193.

⁵⁶ Tetik, "Tecvîd Kelimesinin Kavramsal Analizi", *Universal Journal of Theology* 2/3 (30 Eylül 2017), 191.

2. BÖLÜM

MÜELLİFLERİMİZİN HAYATLARI VE İLMİ KİŞİLİKLERİ

İkinci bölümde, Müelliflerimizin hayatları ve ilmi kişilikleri incelenmiştir. Müelliflerimiz; Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, Yakup İskender ve Süleyman Doğdu'dur. Öncelikle müelliflerin hayatları ve ilmi kişilikleri anlatılmış, devamında Cumhuriyet Döneminde yazılmış olan eserlere genel bir bakış ile kısa bir değerlendirme yapılmış, ardından Cumhuriyet Döneminde yazılmış olan bazı eserlere yer verilmiş, son olarak da müelliflerin eserlerinin tanıtımı, metot ve muhtevası ve diğer eserleri incelenmiştir.

2.1. Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, Hayatı ve İlmî Şahsiyeti

Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, 1892 yılında İzmir'in Konak ilçesinde Faîkpaşa mahallesinde doğmuştur. İlim ehillerinden olan Hacı Ahmed Efendi'nin torunu olan, Muhammed Salih Efendi henüz çocuk yaşlarda iken anne-babası dar-ı bekaya göç eylemişler ve bu sebepten dolayı da halası Fatma Hanım ve eniştesi tarafından himâye edilip, yetiştirilmiştir. Salih efendi, On yaşında Kur'ân hıfzını tamama erdirmiş, daha sonrasında Sâlepçioğlu Medresesi⁵⁷'nde dini ilimler ve Arapça öğrenimi görmüştür. Medresede eğitimlerini tamama erdirdikten sonra dönemin meşhur sayılan hocalarının rahle-i tadrîsâtından geçmiş, kendini ilmi yönde geliştirmiş ve yetiştirmiştir. Salih Efendi, henüz 18 yaşında iken Kestanepazarı Camii'ne İmam-Hatip olarak atanmış, aynı zamanda Kur'ân Kursu'nda da öğrenci yetiştirmiştir. 46 sene gibi büyük bir zaman dilimince, Kur'ân talebelerine eğitimler vermiştir. En büyük hizmetlerinden biri de Kestanepazarı'na bir Kur'ân kursu kazandırmış olmasıdır.⁵⁸ 113 yıldır eğitime devam eden Kestanepazarı Kur'ân Kursu dört binden fazla hâfız yetiştirmiş halen de ilim talebelerine hizmet vermektedir. Salih Tanrıbuyruğu'nun dönemindeki talebelerinden birkaçı şu şekildedir: "İsmail Türe. Prof. Dr. Şerafettin Gölcük, Lütfi Görmez, Mehmet Öztapacı vs..." Tanrıbuyruğu, sadece ilmi yönden eğitim vermekle kalmamış, kursun ihtiyaçlarını karşılamak için her türlü fedakarlığı göstermiştir. O dönemde Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı olan Ahmed Hamdi Akseki, Salih efendiyi hizmetlerindeki başarısından dolayı taltif etmiştir. Daha sonra Tanrıbuyruğu, Alaşehir İlçe Müftüsü olarak iki yıl da müftülük görevi ifa etmiş, bu süreç

⁵⁷ İzmir Kemeraltı'ndaki bu yer, 1983 tarihinde Sâlepçizâde Ahmed Ağa tarafından yaptırılmış, muhtevasında mektep ve medresesi olan bir camiidir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu "*İzmir*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2001), 23/526.

⁵⁸ Muhammed Mustafa Serdaş - Ahmet Gökdemir, "Muhammed Salih Tanrıbuyruğu ve Muhitü't-Tecvid İsimli Risalesi", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/1 (25 Haziran 2022), 255-276.

içerisinde halka sohbetler, dersler ve vaazlar vermiştir. Kırâat, Tefsir, Akaid ve Hadis alanında dersler vermiş, birçok hâfızın da yetişmesinde emeği geçmiştir. Nihai olarak 94 yaşında 16 Mart 1986 yılında memleketi İzmir’de vefat etmiş ve Karşıyaka mezarlığına defnedilmiştir.⁵⁹

2.2. Yakup İskender, Hayatı ve İلمي Şahsiyeti

1933 yılında Trabzon-Sürmeli ilçesinde doğmuştur. İلمي hayatındaki ilk tahsiline memleketinde başlamıştır. Kur’ân öğrenimini ve hıfzını Nevşehir’de bulunan Mehmet Rüştü Aşikkutlu Kur’ân Kursunda tamamlamıştır. İstanbul Fatih Camii başımamı olan Hâfız Ömer Aköz’den yaklaşık 2 sene boyunca kırâat ve Arapça dersleri almıştır. 1950 yılında Kahire’ye gitmiştir. Ortaokul eğitimini, Ezher’de almıştır. Lise ve Yüksekokul tahsilini ise Bağdat İlahiyat Fakültesinde tamamlamıştır. 1958 yılında tekrar yurduna döndü. 1960 yılında Ankara gezici vaizi olarak göreve başlamış, 1966’da Din İşleri Yüksek Kurulunu mütercimliğine, 1967’de Başkanlık müfettişliğine atanmıştır. Teftiş Kurulu Başkanlığını bir dönem vekâleten sürdürmüştür. Bu görevde iken 1978 yılında Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine atanmıştır. 1986 yılında, bu görevden emekli olmuştur. 23 Ocak 2011 yılında vefat etmiştir. Sualli Cevaplı Tecvîd, Şâfi’î İlmihali (Ahmet Serdaroğlu ile beraber) Seçme Hadisler (müşterek), İslam’da Çocuk Terbiyesi ve Pratik Arapça gibi eserleri ele almıştır.⁶⁰ Müellifimizin hayatı ve ilmi şahsiyeti bilgilerine yalnızca D.İ.B. bünyesinde Din İşleri Yüksek Kurulu adlı eserden ulaşabildik.

2.3. Süleyman Doğdu, Hayatı ve İلمي Şahsiyeti

1943 yılında Konya Meram ilçesi Yatağan köyünde doğmuştur. İlkokulu köyde okumuştur. Sonrasında ortaokulu okumak için Konya’ya gitmiştir. Konya İmam Hatip Okulunda öğretimini tamamlamıştır. Lise öğrenimini ise Konya Gazi Lisesi’nde tamamlamıştır. Mesleki hayatına bakılacak olursa, ilk görevine 1964 yılında Konya-Ereğli de İmam Hatip olarak başladı. Üniversite sınavında 1965 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı. Görevini de Ankara’ya naklettirerek İlahiyat Fakültesini bitirinceye kadar hocalık görevini yürüttü. 1960 yılında İlahiyat fakültesini bitirdi. Ankara-Kırıkkale ilçesi İmam Hatip Lisesine Meslek Dersleri öğretmeni olarak atandı. 1975 yılına kadar burada görevine devam etti, öğretmenlik ve idarecilik görevlerini yerine getirdi. 1975 yılında kısa dönem askerlik görevini yaptıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığı Merkez teşkilatında görev aldı. Çeşitli idari kademelerde görevler aldı

⁵⁹ Salih Hacı Hâfız Tanrıbuyruğu, *İslâm İtikadı ve Ehli Sünnet İtikatları* (İstanbul: İmam Hatip ve İlahiyatta Öğrenci Yetiştirme Derneği Neşriyatı, 1971), 18-29.

⁶⁰ Halil Altuntaş, *Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu: Tarihçe, Oluşum, İşleyiş ve Faaliyetler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 250.

ve 1996 yılında emekli oldu. Emekli olduktan sonra doğup büyüdüğü Yatağan köyünde bir ev yaptı. Yapmış olduğu bu evde sosyal faaliyetlere başladı. Köy derneğinin kurulmasına ve köy müzesinin teşkilatlanmasını sağladı. 2011 yılında vefat etmiştir. “Dinî Hitabet”, “Köyümüz Yatağan ve Yatağanlılar”, “Bir Erenler Diyarı Yatağan Köyü Dünü ve Bugünü”, “Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi”, “Başörtüsü”, “Hitabet Rehberi”, “İlâhiler Teşvihler, Na’atler ve Kasideler” vb. birçok eseri vardır.⁶¹

2.4. Cumhuriyet Döneminde Yazılmış Tecvîd Eserlerine Genel Bir Bakış

Cumhuriyetin ilanı ile başlamış olan bu dönemde birçok tecvîd çalışması yapılmıştır. Bu dönemde yazılmış olan eserlere bakıldığında, konu olarak bir bütünlük söz konusu değildir. Bazı konularda ayırım olmuştur. Mesela bazı eserlerde kırâat ve tecvîd aynı konu olarak kaleme alınırken bazı eserlerde ayrı ayrı konular olarak işlenmiştir.⁶²

Eserlere genellikle Kur’ân’ın tanımı ile başlanır, tecvîd ilminin gerekliliği ve hükmü, sâkin nûn ve tenvinin hükümleri, zamir ve sekte, harflerin mahreç ve sıfatları, idgam ve çeşitleri ve lafzâtullah’ın okunuşu gibi konular yer alır. İstiâze-besmele, kırâatler, Kur’ân tarihi ve vakf, ibtidâ-vasl, hatim indirme ve hükümleri, tilâvet secdesi ve tekbir gibi konular daha sonradan dahil edilmiştir.

2.5. Cumhuriyet Döneminde Yazılmış Olan Bazı Tecvîd Eserleri

2.5.1. Ali Rıza Sağman: Sağman Tecvîdi (1955)

Hafız Ali Rıza Sağman tarafından kaleme alınmış olan bu eserin ilk baskısı 1955 yılında yapılmıştır. Eser 92 sayfadan oluşmaktadır.⁶³ Müellif tarafından düzeltilip 1958 yılında İlâveli Yeni Sağman Tecvidi ismiyle yeni baskıları İstanbul’da yapılmıştır.⁶⁴ 1965 yılında İstanbul Ahmet Sait Matbaası’nda basılmış olan “Sualli ve Cevaplı Sağman Tecvidi” adlı eser⁶⁵ de yeni baskılar içerisinde yer alır. İlk basılan eser ile eserin son hali içerik olarak karşılaştırıldığında bazı konular çıkarılmış ve ifadeler sadeleştirilmiştir. İlâveli Yeni Sağman Tecvidinde müellif, esere kendisine ait olan “Kur’ân Manzumesi” adlı şiiri ile başlamıştır. Eserin giriş kısmında

⁶¹ Süleyman Doğdu, *Köyümüz Yatağan ve Yatağanlılar* (Konya: Damla Ofset, 2008).

⁶² Çakır - Atış, “Modern Dönemde Yazılan Tecvîd Eserlerinden Hareketle Tecvîdin Konusu = *The Subject of Tajweed Based on the Tajweed Works Written in the Modern Period*”, 199-200; Hüsnâ Çeker, *Cumhuriyet Dönemi Tecvîd Kitaplarının Kaynakları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁶³ Ali Rıza Sağman, *Sağman Tecvîdi (Kur’ân Nasıl Okunur?)* (İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1955).

⁶⁴ Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*.

⁶⁵ Sağman, *Sualli ve Cevaplı Sağman Tecvidi* (İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1965).

tecvîd ilminin konusundan, tarifinden, gayesinden ve tecvîd ilmi ile ilgili meselelerden kısaca bahsetmiştir. Devamında Medler, Mahreç ve Sıfat, Sâkin Nûn, İdgâm Çeşitleri, Kalkale, Lafza-i Celâle, Zamir ve Sekte, Râ Harfî ve Okunma Şekilleri, Temsil Bahsi ve Yan Yana Gelen Harflerde Okunma Çeşitlerinden bahsedilmiştir. Eserin sonunda ise Ağızda Ses İstikametlerinin Çeşnileri adlı başlığın altında bir plan yer almaktadır.⁶⁶

Eserde çok az kaynak verilmiştir. Konu anlatımlarında şema, şekil ve çizimlerden istifade edilmemiştir. Eser, ana ve alt başlıklardan uzaktır. Bu çalışma, İmam Hatip Okulu ders kitabı olarak hazırlandığı için konular derslere ayrılarak sunulmuş, öğrencilerin konuları pekiştirmeleri için dersin sonunda sorulara ve alıştırmalara yer verilmiştir.

2.5.2. Demirhan Ünlü: Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvîdi (1971)

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi emekli hocalarından Prof. Dr. Demirhan Ünlü'nün kaleme almış olduğu Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi adlı eserin ilk baskısı 1971 yılında yapılmıştır. Esere, "Kur'ân'ın Tarihine kısa bir bakış" başlığı ile başlanmıştır. Devamında Kur'ân'ı Tecvîd Kaidelerine riâyet ederek okumak, İstiâze ve Besmele, Tecvîd ilminin konusu, Harflerin Sıfatları, Harflerin Mahreçleri, Med Harfleri, Sebeb-i Med, Kasr ve Med, Tenvin ve Sakin Nûn, Lâm-ı Tarîfin hükmü ve Tilâvet Secdesi konuları işlenmiştir. Müellif, dilini döneme göre biraz ağır kullanmıştır. Ana başlık ve alt başlıklara yer vermiştir. Terimlerin Arapça karşılığı parantez içinde verilmiştir.⁶⁷

2.5.3. Prof. Dr. İsmail Karaçam: Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri (1976)

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. İsmail Karaçam'ın kaleme almış olduğu, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri- Mufassal Tecvîd, adlı eser, alanın büyük hacimli çalışmalarındandır. Eser dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kur'ân tarihi ve Kırâat ilmi, ikinci bölümde Kur'ân okumanın faziletlerini, üçüncü bölümde tecvîd konusunu işlemiş ve dördüncü bölümde ise Kur'ân tilâvet adabı ile ilgili bilgiler vermiş ve Kur'ân okunurken dikkat edilecek hususlarda, saygı ve hürmetten bahsetmiştir.⁶⁸ İlahiyat Fakültelerinde veya İmam Hatip Liselerinde kaynak kitap olması için

⁶⁶ Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*.

⁶⁷ Demirhan Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971).

⁶⁸ Karaçam, *Kur'ân'ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 1976.

bu eseri kaleme almıştır. Lakin yazıldığı dönemden epeyce zaman geçmesinden dolayı dili biraz ağır kalmaktadır.

Tecvîd kaidelerine ve hükmü konusuna yer vermiştir. Konu açıklamalarında, maddeleme usûlünden, tablo ve şemalardan yararlanmıştır.

2.5.4. Abdurrahman Çetin: Kur'ân Okuma Esasları (1987)

Kırâat ilmine dair yazdığı eserler ile ilgili yakın zamanda çalışmalar yapmıştır. Kur'ân Okuma Esasları kitabı Türkiye'de yaygın olarak okutulan eserlerdendir. Bu eserde, tecvîd konularında fazla ayrıntı verilmemiş, okuyucunun ihtiyacı kadarı bilgi sunulmuştur. Daha fazla bilgi öğrenmek isteyenler için, dipnotlarda ilgili kaynakları belirtmiştir. Eser 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kur'ân-ı Kerîm ve faziletleri başlığı altında, Kur'ân-ı Kerîm'in tanımı, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletlerine dair âyet ve hadisler, Kur'ân öğretimi, Kur'ân öğretiminde metot, Hâfızlık ve hâfızlar konuları işlenmiştir. Kur'ân Okuma Esasları / Tecvîd kuralları başlıklı ikinci bölümde, esas işlenmek istenilen konu olan Tecvîd ilmi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.⁶⁹ Üçüncü bölümde ise Kur'ân Tilâvetiyle ilgili meseleler başlığı altında, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyuş şekilleri, Kur'ân tilâvetinde dudak tâlimi, Temsili okuma esasları, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyuş hataları, Kur'ân Tilâvetinde mûsikînin yeri, Hatim indirme ve hükümleri, Tekbir, Tilâvet secdesi, Ücretle Kur'ân öğretme ve okuma meselesi, Abdestsiz Kur'ân okuma meselesi, İstiâze ve besmele konuları yer almaktadır.⁷⁰ Eser, tecvîdle ilgili 40 eserin tanıtımıyla sona erer.

2.5.5. Ramazan Pakdil – Ta'lim Tecvîd ve Kırâat (2013)

Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi emekli hocası kurrâ hâfız Ramazan Pakdil'in yazmış olduğu Ta'lim Tecvîd ve Kırâat adlı eser, ilk önce 2001 yılında D.İ.B. Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde, öğrencilerinden aldığı notlar ile oluşturmuş olduğu "Tevîd Notları" adlı eser olarak yayımlanmıştır. 391 sayfadan oluşan geniş ve kapsamlı bir eserdir. İmam Hatip Liseleri ve Kur'ân Kursları gibi eğitim merkezlerinde kaynak kitap olarak kullanılmaktadır. Kitap on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, tecvîd ilmi ile ilgili genel bilgiler ve lahn vb. konular yer almaktadır. İkinci bölümde, harfler ile ilgili genel bilgiler ve

⁶⁹ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 1987.

⁷⁰ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 1987.

harflerin mahreç ve sıfatları konusu işlenmiştir. Üçüncü bölümde, harf ve dudak taliminden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde, med konusu zikredilmiştir.⁷¹

Beşinci bölümde, tenvin ve sâkin nûn ile ilgili hükümler yer alır. Altıncı bölümde, idgam ve elif lâm ile ilgili tecvîd kuralları geçmektedir. Yedinci bölümde, tecvîd ile ilgili müteferrik konular yer alır.

Sekizinci bölümde, Kur'ân-ı Kerîm'de vakıf, ibtidâ ve vasl konuları işlenmiştir. Dokuzuncu bölümde istiâze ve besmele konusundan son bölümde ise Kur'ân tarihi ve kırâatlerden bahsedilmiştir.⁷²

2.5.6. Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, Kur'ân Tecvîdi (1965)

2.5.6.1. Eserin Tanıtımı

M, Salih Tanrıbuyruğu'nun kaleme almış olduğu Kur'ân Tecvîdi, aslında 1910 yılında yazarın eski harflerle basılmış olan “*Muhîtü 't-tecvîd*” adlı eserin günümüz Türkçesi ile sadeleştirilerek tekrardan basıma sunulan 30 sayfalık küçük hacimli bir eseridir.⁷³

Şu an günümüzde erişebileceğimiz basım, 1976 yılında yedinci baskının yapılmış olduğu çalışmadır. En eski basım 1965'li yıllara dayanmaktadır. M. Salih Tanrıbuyruğu, bu eseri hâfız talebelerine yönelik ele almıştır. Kur'ân ve tilavet ilmini öğrenen ve öğretenlere faydalı bir hizmet olması açısından önemli bir çalışmadır.

2.5.6.2. Eserin Metodu ve Muhtevası

Eserin önsözüne: “Kur'ân-ı Kerîm'in güzel okumak, harflerin mahreç ve sıfatlarına uygun ve Allah Teala tarafından gönderildiği gibi okumaktır.” ibaresi ile giriş yapar. Kur'ân-ı Kerîm'in kendisine has okunuşundan, Peygamberimiz (s.a.v.)'in Cebrâil Aleyhisselam'dan öğrendiği gibi sahâbelerine de öyle öğretmesi ve onların bizlere kadar aktarmış olduğundan bahseder. Bu okunuşun muhafaza edilmesi için tecvîd ilmi üzerine eserler yazıldığını ifade eder. Konu başlıkları şunlardır: “Vücûh İlmi, Med bahisleri, Medd-i Tabiî, Medd-i Muttasıl, Medd-i Munfasıl, Medd-i Lâzım, Medd-i Ârız, Medd-i Lîn, Tenvin ve Nûn'u Sâkine , İhfâ, İzhâr, İklâb, Gunneli İdgam, Gunnesiz İdgam, İdgâm-ı Misleyn, Sâkin “Mîm”in üç hali, İdgâm-ı Mütecâniseyn , İdgâm-ı Mütekâribeyn, İdgâm-ı Şemsiye ve İzhâr-ı Kameriyye , İdgama ait

⁷¹ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020).

⁷² Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*.

⁷³ H. M. Salih Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi* (İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, 1976).

açıklama, Kalkale , “Râ” harfinin okunuşu, Allah ism-i şerifi’nin okunuşu , Zamir, Tenbihler, Sekte, Vakf, Faideli Meseleler, Kur’ân-ı Kerîm’in güzel okunuşu, Hatalı okunuş, Harflerin mahreçleri.”dir.

Bazı konu başlıklarının yanına eşittir koyarak Türkçe açıklaması yapılmıştır. “Med=Uzatma, İzhâr=Belirtmek, İhfâ=Gizlemek, Vakf=Durmak “vb. şeklinde örnekler verilmiş, bazı konular da fazla ayrıntıya girilmeden birkaç cümle ya da birkaç satır şeklinde kısa ve öz anlatımlar yapılmıştır. Müellif dipnot kısmında, önemli gördüğü yerlerden, ayrıntı bilgilerden ve kelime tanımlarından bahsetmiştir. Eserde herhangi bir tablo, şema bulunmamaktadır.⁷⁴ Akıcı, sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Konuları bölümlere ayırmadan, sırayla sistematik bir şekilde ilerlemeyi tercih etmiştir. Müellif eserinde herhangi bir başka kaynaktan bahsetmemiştir.

2.5.7. Muhammed Salih Tanrıbuyruğu’nun Diğer Eserleri

2.5.7.1. Muhîtu’t-Tecvîd

Daha sonralarda Kur’ân Tecvîdi olarak değiştirilmiş olan bu risaleyi Muhammed Salih Efendi on sekiz yaşında iken ele almıştır. Kur’ân-ı öğretmiş olduğu talebelerine ve yetiştirdiği hâfızlara istinaden kaleme almış olduğu bu eseri, daha nice öğretmenlerin ve öğrencilerin tecvîd ilminden istifade etmesi için yayıma sürmüştür. Eserinde tecvîd konularından bahsetmiş, sade ve anlaşılır bir dil ile ifade etmiştir. İzmir 1329 yılında Keşişyan Matbaası tarafından yayınlanmıştır.⁷⁵ Muhammed Salih Efendi’ye atfedilen bu kitabın müellifi Hâfız Mehmed Salih Efendi olarak da zikredilmektedir.

2.5.7.2. Ramazan ve Oruç Risalesi

İzmir’de 1953 yılında İzmir Kur’ân Öğrencilerini Koruma Derneği Neşriyatı tarafından yayınlanmıştır.⁷⁶

2.5.7.3. Halk Din Bilgilerinde İman

Diyanet İşleri Müşavere Kurulu Mümeyyizi Ahmet Şükrü Eren ile beraber yazılmıştır. 1946 yılında İzmir’de yayınlanmıştır.⁷⁷

⁷⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân Tecvîdi*, 1-30.

⁷⁵ Tanrıbuyruğu, *Muhîtu’t-Tecvîd* (İzmir: Keşişyan Matbaası, 1329).

⁷⁶ Tanrıbuyruğu, *Ramazan Ve Oruç Risalesi* (İzmir: İzmir Basımevi, 1953).

⁷⁷ Tanrıbuyruğu - A. Şükrü Eren, *Halk Din Bilgilerinden İman* (İzmir: İzmir Basımevi, 1946).

2.5.7.4. İbadetlerimiz

İzmir’de 1970 yılında basılmıştır.⁷⁸

2.5.7.5. Kur’ân-ı Kerîm Okunuş Usul Cedveli -1

Eser, altında مد yazılan kelimeler ve altında قصر yazılan ve med yapılmayan kelimeler olarak iki gruba ayrılmıştır. Altında مد yazılan kelimeler; okunuş ve yazılış şeklinde ayrı ayrı sınıflandırılmıştır, altında قصر yazılan kelimeler; okunuş, yazılış ve vakf hali olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. İzmir’de, Mor İpek basımevi tarafından, 1953 yılında yayınlanmıştır.⁷⁹

2.5.7.6. Kur’ân-ı Kerîm Okunuş Usul Cetveli Vakıf ve Vasl halinde değişen Okunuşlar -2

Kur’ân’daki hemze-i kat’, hemze-i vasl ve med harfinden sonra hemze-i kat’lı kelimeler olarak üç başlıkta konular ele alınmıştır. İzmir’de 1970 yılında yayınlanmıştır. 1996 yılında Akay Matbaacılık ve Ticaret tarafından telif edilmiştir.⁸⁰

2.5.7.7. İslam İtikadı ve Ehli Sünnet İtikatları

1966 yılında İzmir basımevi tarafından yayınlanmıştır.⁸¹

2.5.7.8. Dini Makaleler

Alaşehir’de görev yaptığı dönemlerde yayınlanan makalelerinden oluşmaktadır. İzmir’de yayınlanmıştır.⁸²

2.5.7.9. İmanın Şubeleri

İzmir’de 1976 yılında yayınlanmıştır.⁸³

2.5.7.10. Nasihat, Bütün Kur’ân Din Kardeşlerimize ve Hâfızlara

1975 yılında, İzmir’de Müslüman Sesi tesislerinde dizilmiş ve basılmıştır.⁸⁴

---

⁷⁸ Tanrıbuyruğu, *İbadetlerimiz - Temizlik Ve Namaz* (İzmir: İmam Hatip ve İlahiyatta Öğrenci Yetiştirme Derneği Neşriyatı, 1970).

⁷⁹ Tanrıbuyruğu, *Kur’ânı Kerim Okunuş Usul Cedveli (Birinci Kısım)* (İzmir: Mor İpek, 1953).

⁸⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân-ı Kerim Okunuş Usul Cedveli (İkinci Kitap)* (İzmir: İzmir İmam - Hatip ve İlahiyatta Öğrenci Yetiştirme Derneği Neşriyatı, 1970).

⁸¹ Tanrıbuyruğu, *İslam İtikadı Ve Ehli Sünnet İtikatları* (İzmir: Barbaros Matbaa, 1966).

⁸² Tanrıbuyruğu, *Dini Makaleler* (İzmir: Doğu Matbaa, ts.) (Erişim 07 Ekim 2024).

⁸³ Tanrıbuyruğu, *İmanın Şubeleri* (İzmir: Kadifekale Kur’a-ı Kerim Öğrenme ve Yüksek Tahsile Öğrenci Yetiştirme Derneği Yayınları, ts.) (Erişim 07 Ekim 2024).

⁸⁴ Tanrıbuyruğu, *Nasihat Bütün Kur’ân Okuyan Din Kardeşlerimize Ve Hafızlara* (İzmir: Müslüman Sesi, 1975).

2.5.7.11. İslam'da Nikah Meseleleri (Nikâh Süt Talâk Yemin Adak)

Nikâh, Süt, Talâk, Yemin ve Adak konuları işlenmiştir. 1976 yılında İzmir'de basılmıştır.⁸⁵

2.5.7.12. Kur'ân-ı Kerîm Tasavvufu

İzmir'de 1977 yılında Müslüman Sesi tesislerinde dizilmiş ve basılmıştır.⁸⁶

2.5.7.13. Dinimizde Tarikat

İzmir'de Hepak Matbaası tarafından 1974 yılında basılmıştır.⁸⁷

2.5.7.14. Zekât Sadakai Fıtır ve Bayram Risalesi

24 sayfadan oluşan eser, 1953 yılında İzmir'de basılmıştır.⁸⁸

2.5.8. Yakup İskender Sualli Cevaplı Tecvîd

2.5.8.1. Eserin Tanıtımı

Sualli Cevaplı Tecvîd adlı eser, Yakup İskender tarafından ele alınmış, Ankara'da 1971 yılında Fon Matbaası tarafından yayınlanmıştır. 31 sayfadan oluşan kısa anlatımlı bir çalışmadır. Önsözde, Kur'ân-ı Kerîm'i güzel ve düzgün bir şekilde okuyabilmek için harfleri ve bu harflerin çıkış yerlerini ve sıfatlarını bilip, uygulamak gerektiğinden bahseder. Kur'ân-ı Kerîm'in manasını öğrenmek ne kadar önemli ise, manaların saklı olduğu lafızlarında öğrenilmesi için gayret sarf edilmesi gerektiğini söyler. Eserde, başlangıç olarak Kur'ân harflerinin çıkış yerlerinden bahsedilir ve devamında tecvîd konuları örnekleri ile beraber anlatılır.⁸⁹ Yakup İskender, Kur'ân-ı öğrenme yolunda Müslümanlara ışık tutmak ve yardımcı olmak için bu eseri kaleme almıştır.

2.5.8.2. Eserin Metodu ve Muhtevası

Esere Kur'ân-ı Kerîm harflerinin çıkış yerlerinden bahsedilerek başlanır. Harflerin çıkış yerleri ve nasıl okunması gerektiği anlatılır. Her konuda bilgi ve tanımlar, soru cevap şeklinde verilir. Misal, Medd-i Lâzım konusu başlığı altında, Medd-i Lâzım ne zaman olur? Sükûn-i lâzım ne demektir, Örnekler? Medd-i Lâzım ne kadar uzatılır? Medd-i Lâzım kaç kısma ayrılır?

⁸⁵ Tanrıbuyruğu, *İslamda Nikah Meseleleri (nikah, Süt, Talak, Yemin, Adak)* (İzmir: Acargil Matbaası, 1976).

⁸⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân-ı Kerîm Tasavvufu* (İzmir: Müslüman Sesi, 1977).

⁸⁷ H. Hâfiz Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, *Dinimizde Tarikat* (İzmir: Hepak Matbaası, 1974).

⁸⁸ Tanrıbuyruğu, *Zekat Sadakai Fıtır Ve Bayram Risalesi* (İzmir: İzmir Basımevi, 1953).

⁸⁹ Yakup İskender (ed.), *Sualli Cevaplı Tecvîd* (Ankara: Yeni İlâhiyat Kitabevi, 1971).

Medd-i Lâzım'ın uzatılmasının hükmü nedir? gibi sorular sorularak cevaba yani bilgiye ulaşılır.⁹⁰

Bazı konu başlıklarının yanında parantez içinde Türkçe açıklamaları yapılmıştır.

Anlatımda fazla detaya inilmemiştir, genellikle ayrıntılı bilgiler sayfanın sonunda dipnotta verilmiştir.

Konunun tanımı verildikten sonra, örnekler ile açıklanmıştır.

Tablo ve şemadan yararlanılmamıştır, düzyazı tercih edilmiştir.

Eserde hiçbir kaynaktan bahsedilmemiştir.

Hükümler, Âsım kıraatine göre verilmiştir.⁹¹

Konular herhangi bir bölüme ayrılmadan başlıklar haliyle sırayla anlatılmıştır.

Konu başlıklarının sıralanışı şu şekildedir:

- Kur'ân-ı Kerîm harflerinin çıkış yerleri
- Tecvîde genel bir giriş, tanımlar ve örnekleri
- Medd-i Tabî (Tabî Uzatma)
- Medd-i Muttasıl (Bitişik Uzatma)
- Medd-i Munfasıl (Ayrık Uzatma)
- Medd-i Lâzım (Gerekli Uzatma)
- Medd-i Ârız (Durak Uzatması)
- Medd-i Lîn (Yumuşak Uzatma)
- Tenvin ve Sâkin Nûn
- İhfâ
- İzhâr

---

⁹⁰ İskender, *Sualli Cevaph Tecvit*, 13-15.

⁹¹ İskender, *Sualli Cevaph Tecvit*, 1-31.

- İklâb
- İdgâm
- İdgâm-1 Meal Gunne
- İdgâm-1 Bilâ Gunne
- İdgâm-1 Misleyn
- İdgâm-1 Mütecâniseyn
- İdgâm-1 Mütekâribeyn
- İdgâm-1 Şemsiyye
- İzhâr-1 Kameriyye
- Kalkale
- "R" harfinin Durumu
- Lafzâtullah
- Zamir
- Sekte

şeklindedir.⁹²

2.5.9. Yakup İskender'in Diğer Eserleri

2.5.9.1. Pratik Arapça

Yabancılar için Arap dilinin öğrenim ve öğretimini amaçlar. 236 sayfalık geniş hacimli bir eserdir. 1965 yılında yayınlanmıştır.⁹³

---

⁹² İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 8-31.

⁹³ Yakup İskender, *Bütün Teferruatıyla Kendi Kendine Pratik Arapça* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1965).

2.5.9.2. Pratik Türkçe

Araplar için Türkçe dilinin öğrenim ve öğretimini amaçlar. 240 sayfa olan kitap, 1965 yılında Ankara'da basılmıştır.⁹⁴

2.5.9.3. Hacılar için Türkçe-Arapça Seyahat Kitabı

İlk basımı 1965 yılında yapılmıştır.⁹⁵

2.5.9.4. Tecvîdli Kur'ân-ı Kerîm Hocası

1968 yılında D.İ.B. tarafından Ankara'da basılmıştır.⁹⁶

2.5.9.5. İslam'da Çocuk Terbiyesi

1971 yılında Yeni ilahiyat kitabevi tarafından Ankara'da basılmıştır.⁹⁷

2.5.9.6. Türkçe İzahlı ve Tatbikatlı Modern Arapça (Sarf I)

1962 yılında Nur matbaa tarafından Ankara'da basılmıştır.⁹⁸

2.5.9.7. Türkçe İzahlı ve Tatbikatlı Modern Arapça (Sarf II)

1964 yılında Nur matbaa tarafından Ankara'da basılmıştır.⁹⁹

2.5.9.8. Şafî İlmihali

1965 yılında Ahmet Serdaroğlu ve Yakup İskender'in yazmış olduğu bu eser Ankara'da D.İ.B. tarafından basılmıştır.¹⁰⁰

2.5.9.9. Seçme Hadisler

1979 yılında İbrahim Eken, Ahmet Serdaroğlu ve Yakup İskender tarafından kaleme alınmış olan bu eser D.İ.B. tarafınca Ankara'da basılmıştır.¹⁰¹

---

⁹⁴ Yakup İskender, *Kendi Kendine Pratik Türkçe* (Ankara, 1965).

⁹⁵ Yakup İskender, *Hacılar İçin Türkçe-Arapça Seyahat Kitabı* (Ankara: Yeni İlâhiyat Kitabevi, 1965).

⁹⁶ Yakup İskender, *Tecvîdli Kur'ân-ı Kerîm Hocası* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1968).

⁹⁷ Yakup İskender, *İslamda Çocuk Terbiyesi* (Ankara: Yeni İlâhiyat Kitabevi, 1971).

⁹⁸ Yakup İskender, *Türkçe İzahlı Ve Tatbikatlı Modern Arapça Sarf*, 1962.

⁹⁹ Yakup İskender, *Türkçe İzahlı Ve Tatbikatlı Modern Arapça* (Ankara: Nur Matbaa, 1964).

¹⁰⁰ Yakup İskender - Ahmet Serdaroğlu, *Şafîi İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1965).

¹⁰¹ Yakup İskender vd., *Seçme Hadisler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1979).

2.5.10. Süleyman Doğdu Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi

2.5.10.1. Eserin Tanıtımı

Karabaş Tecvîdi adlı eser, Süleyman Doğdu tarafından yeni ilaveler ile düzenlenerek, Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi olarak yayımlanmıştır.¹⁰² Kılıç Kitabevi tarafından Ankara’da basılmıştır. Basım tarihi verilmemiştir. Tecvîd ilminin daha kolay bir şekilde anlaşılması bakımından önemli bir çalışma olmuştur. Süleyman Doğdu, eserin giriş kısmında, Kur’ân-ı Kerîm’in Arap alfabesi ile yazıldığını ve bu amaçla bu harfleri doğru bir şekilde okuyabilmek ve özelliklerini bilmek için tecvîd ilmine vâkıf olunması gerektiğini söyler.

Konuya ilk örnek âyet ile verilir: “Kur’ân-ı ölçülü (harfleri mahrecine göre ve vakıflarda durarak) bir şekilde oku!” buyurulmuştur. Devamında İbnü’l-Cezerî’nin el-Mukaddime eserinden şiir örneği verir:¹⁰³ “Tevvîdi öğrenmek vacip ve lâzımdır. Kim ki; Kur’ân-ı tecvîdsiz okursa âsi günahkârdır. Çünkü Allahü Teâlâ Kur’ân-ı tecvîdle indirdi, bize de böyle geldi. Bu tecvîd, edânın, tilâvetin, kırâatin ziynetidir.”¹⁰⁴ der.

2.5.10.2. Eserin Metodu ve Muhtevası

Eser üç ana bölümden oluşur. Birinci bölüm, Tecvîd ilmine dair olup, Tecvîd ilmine ait ilk bilgiler başlığı altında: “Hareke, Tenvin, Meczûm, Sâkin, Şedde-Teşdîd, Hemze, Med, Harf-i Med ve Harf-i Liyn” konularının tanımı yer almaktadır. ‘Tevvîdle ilgili deyimler ve ıstılahlar’ kısmında ise Tecvîd, Mahreç, Sıfat, Medd-i Lâzım, Medd-i Câiz ve Gunne kavramlarının tanımı yer alır.

İkinci Bölümde, Mahreç Bahsi, Mahreç şemasıyla İlgili Açıklama ve en son kısımda Mahreç Tatbikatı yer alır.¹⁰⁵

Üçüncü bölümdeki, Tecvîd konuları;

- Harf-i Med

- Sebeb-i Med

---

¹⁰² Hüsna Çeker, *Cumhuriyet Dönemi Tecvid Kitaplarının Kaynakları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁰³ Süleyman Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi* (Ankara: Kılıç Kitabevi, ts.).

¹⁰⁴ Yaşar Akaslan, “Didaktik Manzûmeler Vasıtasıyla Tecvîd Öğretimi”, *Usul İslam Araştırmaları* 34/34 (31 Ekim 2020), 258.

¹⁰⁵ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 9-20.

- Medd-i Tabî
- Medd-i Muttasıl
- Medd-i Munfasıl
- Medd-i Lâzım
- Medd-i Ârız
- Medd-i Lîn
- Tenvin ve Nûn'u Sâkin
- İhfâ
- İzhâr
- İklâb
- İdgâm-ı Meal Gunne
- İdgâm-ı Bilâ Gunne
- İdgâm-ı Misleyn
- İdgâm-ı Mütecâniseyn
- İdgâm-ı Mütekâribeyn
- İdgâm-ı Şemsiye
- İdgâm-ı İzhâr-ı Kameriyye
- Kalkale
- Hükmür'Râ
- Lafzâtullah
- Zamir
- Sekte

Şeklindedir.¹⁰⁶

Kitabın son kısmında ise, Karabaş Tecvîdi'nin Osmanlıca metnine yer verilmiştir.¹⁰⁷ Süleyman Doğdu, eserinde yalın, sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Gereksiz ifadelerden kaçınmış, bilgi yoğunluklu anlatımlar yapmıştır.

Bazı konu başlıklarının yanında Arapça ifadesi ve Türkçe açıklamaları yapılmıştır. Konu anlatımlarında şemalardan ve tablolardan istifade edilmiştir. Mahreç konusunda, iki kez şema kullanılmış ve ardından açıklaması yapılmıştır. Konu bitiminde konu ile alakalı Alıştırma sorularına yer verilmiştir. Karabaş Tecvîdi adlı eserin, ilaveler yapıp yeniden düzenlenmiş halidir.

2.5.11. Süleyman Doğdu'nun Diğer Eserleri

2.5.11.1. Orta Okul ve Liseler İçin Ahlak Dersleri

Bu eser 1975 yılına ait M.E.B. verilerinde zikredilmektedir.¹⁰⁸

2.5.11.2. Dinî Hitabet

1984 yılında M.E.B. tarafınca Ankara'da basılmıştır. İmam Hatip Lisesi öğrencilerine yönelik yazılmış bir eserdir.¹⁰⁹

2.5.11.3. Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç- Gereçleri

1993 yılında M.E.B. tarafından Ankara'da basılmıştır.¹¹⁰

2.5.11.4. Yûnus Emre / Hayatı – Şahsiyeti – Etkileri – Şiirleri

1994 yılında Ayyıldız yayınları tarafından Ankara'da basılmıştır.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 21-55.

¹⁰⁷ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 58-71.

¹⁰⁸ Dilek Menküç - Mahmut Zengin, "Cumhuriyet Döneminde Din Dersi Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1924)", *Journal of Turkish Studies* 12/Volume 12 Issue 10 (01 Ocak 2017), 373.

¹⁰⁹ Süleyman Doğdu, *Dinî Hitabet* (Ankara: MEB yayınları, 1984).

¹¹⁰ Süleyman Doğdu, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları Ve Eğitim Araç - Gereçleri* (Ankara: MEB basımevi, 1993).

¹¹¹ Süleyman Doğdu, *Yunus Emre / Hayatı - Şahsiyeti - Etkileri - Şiirleri* (Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1994).

2.5.11.5. Kur'ân Tecvîdi

Doğdu'ya ait olan bu eser “Köyümüz Yatağan ve Yatağanlılar” kitabının kapağında yayınlanmış kitaplar olarak zikredilmiştir. Ancak araştırmalarımızda böyle bir esere rastlanılmamıştır.

2.5.11.6. İlahi Kasideler ve Nat-ı Şerifler 1. Kitap

1996 yılında Kılıç yayınları tarafından Ankara'da basılmıştır.¹¹²

2.5.11.7. Başörtüsü

1987 yılında Gaye matbaası tarafından Ankara'da basılmıştır.¹¹³

2.5.11.8. Kadın ve Yaratılışı

2005 yılında Pozitif matbaacılık tarafından Ankara'da basılmıştır.¹¹⁴

2.5.11.9. Kadının Serüveni Ailede Kadın

2005 yılında Pozitif matbaacılık tarafından Ankara'da basılmıştır.¹¹⁵

2.5.11.10. Bir Erenler Diyarı Yatağan Köyü

Eserde, Evliyalar ve Alp-Erenler, Ahmet Mürsel Hazretleri ve Horasan Erenleri, Yatağan Köyünün kuruluşu ve bugünkü durumu, Bugünkü Yatağanlılar- Haneler ve Aile Şecereleri başlıkları yer almaktadır. Bu kitabın yazılma amacı, Ataları olan Ahmet Mürsel'i tanıtmak, köyleri ve geçmişleri hakkında bilgi sahibi olunmasıdır.¹¹⁶

2.5.11.11. Köyümüz Yatağan ve Yatağanlılar

Bu eserde Yatağan Köyü hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Tarihi durumu, ekonomik durumu, sosyal durumu, Şeyh Ahmet Mürsel Yatağan Menkıbesi ve Kerameti, Köydeki yeni yapılaşmalar gibi konulardan bahsedilmiştir. İbretli hikayeler, Köyden anılar, Şifalı bitkiler ve meyveler konu başlıkları altında yer alır. En son olarak köydeki nüfus kütüğünden bahsedilmektedir.¹¹⁷

---

¹¹² Süleyman Doğdu, *İlahiler Kasideler Ve Nat-ı Şerifler 1. Kitap* (Ankara: Kılıç Yayınları, 1996).

¹¹³ Süleyman Doğdu, *Başörtüsü* (Ankara: Gâye Matbaa, 1987).

¹¹⁴ Süleyman Doğdu, *Kadın ve Yaratılışı* (Ankara: Pozitif Matbaa, 2005).

¹¹⁵ Süleyman Doğdu, *Kadının Serüveni - Ailede Kadın* (Ankara: Pozitif Matbaa, 2005).

¹¹⁶ Süleyman Doğdu, *Bir Erenler Diyarı* (Konya: Yatağan Köyü Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 2000).

¹¹⁷ Doğdu, *Köyümüz Yatağan ve Yatağanlılar*.

3. BÖLÜM

ESERLERİN MUKAYESESİ

Üçüncü bölümde, çalışmamızın eserleri; Kur'ân Tecvîdi, Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd adlı eserlerin mukayese yapılmıştır. Eserlerin genel özellikleri, farklılıkları ve benzerliklerinden bahsedilmiştir. Tecvîd, hareke, tenvin, meczûm, sâkin, şedde ve hemze kavramlarının üç eserde mukayese yapılmış ve son konu olan Med Bahsinde, eserlerdeki diğer konular mukayese edilmiştir.

3.1. Kur'ân Tecvîdi, Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd Adlı Eserlerin Mukayese

Üç eserimiz de Cumhuriyet döneminde yazılmış kıymetli eserlerdir.

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi adlı eser, Karabaş Tecvîdi isimli eserin, Süleyman Doğdu tarafından yeni ilaveler eklenerek ve düzeltilmeler yapılarak yeniden yayınlanmış halidir. Süleyman Doğdu, kitapta önsöze yer vermemiştir.¹¹⁸

Sualli Cevaplı Tecvîd adlı eserde Yakup İskender, önsözde, “Her dilin kendine ait alfabesi olduğunu bu alfabenin yani harflerin özellikleri ile var olduğunu dile getirir. Kur'ân-ı Kerîm'in de kendine ait bir alfabesi, harfleri vardır. Bu harflerinde kendine ait özellikleri vardır. Kur'ân-ı güzel, doğru ve anlaşılır bir şekilde okuyabilmek içinde bu özelliklere vâkıf olunması gerekir. Peygamber efendimiz (s.a.v.)'den tevâtüren nakledildiği şekilde okunması gerekir. Nasıl ki Kur'ân-ı okumak, öğrenmek ve manasını bilmek için emek harcanıyorsa ve önem arz ediyorsa aynı şekilde harflerin özelliklerini yani tecvîd ilmini öğrenmek de o kadar önemlidir ve bu yolda daha çok emek harcanmalıdır. Kur'ân-ı manası bilinmeden okunması ve bununla ibadet edilmesi câizdir fakat tecvîd kurallarına uyulmadan Kur'ân-ı okumak asla câiz değildir.” diyerek sona erdirir.¹¹⁹

Kur'ân Tecvîdi adlı eserde M. Salih Tanrıbuyruğu önsözde, “Kur'ân-ın güzel okunması için Allah Teala tarafından nasıl göndermiş ise öyle okunması gerekir. Her lisanın nasıl ki bir şivesi varsa, Kur'ân-ı Kerîm'in de kendine ait bir okunuşu vardır.” der. Devamında, “Bir ilmin bir nazari kısmı, birde amelî kısmı vardır. Nazarî kısmı, o ilme ait meseleleri öğrenmektir. Doğru okuyabilmek için şarttır. Ama bu sadece yeterli olmaz, amelî yönünü de bu ilme vâkıf olan

¹¹⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 1-3.

¹¹⁹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 3-4.

birinden öğrenilmeli ve namazda okunacak kadarını ezberlemek farz-ı ayn'dır" diye bahseder.¹²⁰

Kur'ân Tecvîdi eserinde, diğer iki eserden farklı olarak Vücûh ilminden bahseder. Bu ilmi öğrenen hâfızlara "Kurrâ" denilir. Kur'ân-ı Kerîm'in farklı okunuşlarını muhafaza edebilmek için ve her kırâate bir imam tahsis edilerek belli başlı kurallar çerçevesinde bu ilim (İhtilâfatı-Kur'âniyye) adı ile eserler yazılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşunda on imam gösterilmiştir. Bunlar: "Nâfi", İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kesâi, Ebu Câfer, Yakub, Half'tir. Her imamın da iki ravîsi (okuttuğu kimse) vardır. Bizim kırâatimiz: "İmamı Âsım Hazretlerinin ikinci ravîsi olan Hafs Hazretlerinin, Âsım Hazretlerinden öğrenip rivayet ettiği kırâattir." bunun seçilme sebebi olarak da kırâatler arasında en kolayı olduğu için bu kırâati seçmişler.¹²¹

3.1.1. Tecvîd Kavramının Üç Eser İçin Mukayesesi

Kur'ân Tecvîdi aslı eserde, tecvîd kavramının anlamı tam olarak verilmemiştir. Osmanlıca yazılan eserin mukaddime kısmında ise tarif şöyledir: "Tevvîd; harfleri ve sıfatlarına uygun bir şekilde, nâzil olduğu gibi okumaktır."¹²²

Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde Tecvîd, bir şeyi yapmaya, onu güzelleştirmeye denir. Terim olarak ise, Kur'ân-ı Kerîm'in harflerini, okunuşlarındaki yumuşaklık-sertlik, incelik-kalınlık, gizlilik-âşikârlık gibi aslî ve ârızî sıfatlarına göre uygun okumaktır.¹²³

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ise Tecvîd, Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde ve nasıl okunabileceğine karşı yol gösteren, bütün kuralların esas ve hususiyetleri ile öğreten ilimdir.¹²⁴

Üç müellifimiz de tecvîd ilminin hükmü konusunda müttetik olmuşlardır. Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyacak olan kişilerin tecvîd ilmini bilmesi vaciptir, hükmü geçer.

¹²⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 3.

¹²¹ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 5.

¹²² Muhammet Mustafa Serdaş - Ahmet Gökdemir, "Muhammed Salih Tanrıbuyruğu ve Muhîtü't-Tevvîd İsimli Risalesi", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/1 (25 Haziran 2022), 255-276.

¹²³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 5.

¹²⁴ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 3-7.

3.1.2. Hareke, Tenvin, Meczûm, Sâkin, Şedde ve Hemze Kavramları Mukayesesi

Üç eserde de Hareke kavramı, harfleri okumaya yarayan işaret olarak tanımlanır. Ek olarak Karabaş Tecvîdi'nde: "Harekeli harflerden;

Üstün'lü harfe: Meftûh

Esre'li harfe: Meksûr

Ötre'li harfe: Mazmûm denir.

Bunlara genellikle Mütcharrik (harekeli) harfler denir." bölümü geçmektedir.

Tenvin iki üstün iki esre ve iki ötre şeklinde yazılır ve harfleri nûn ekleyerek okutur. Tanım üç eserde de aynıdır.

Meczûm kavramı, Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde geçer, cezmlî yani tutarlı harf demektir.

Sâkin kavramı, üç eserde de harekesiz harf demektir. Ek olarak Kur'ân Tecvîdi eserde, Mâkablî: Üst tarafı, Mâba'dî: Alt tarafı tanımı geçmektedir.

Şedde (Teşdîd)'nin tanımı, sadece Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi eserinde, bir harfi önce sâkin sonra harekeli okunmasını gerektiren işarettir, diye tanımlanır.¹²⁵

Hemze kavramı ise, üç eserde de "Hareke ve sükûn kabul eden elif" şeklinde geçer. Kısa yazılırsa (◌), uzun yazılırsa (◌̣) üzerinde hareke veya cizm bulunursa yine hemzedir.

3.1.3. Med Bahsi

3.1.3.1. Harf-i Med

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ve Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında Med'in, önce kelime manası verilmiş, daha sonra tecvîd'deki anlamı verilmiştir. Eserlerde, "Med, uzatan harf demektir. Tecvîd'de ise harfi ile sesi uzatmaya denir."¹²⁶ şeklinde,

Kur'ân Tecvîdi eserinde "Med, harfi uzatmak"¹²⁷, şeklinde,

Harf-i Med, Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde, soru cevap şeklinde tek tek açıklanmıştır. Öncelikle med harfleri verilmiş, "ا و ی" olmak üzere üç tanedir, bu harfler ne vakit harf-i med olurlar?

¹²⁵ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 5-6.

¹²⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 6.

¹²⁷ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 6.

Sorusuna Elif, kendinden önceki harf üstünlü olduğunda med harfi olur cevabı verilmiştir. Ardından örnekleri verilmiştir. vb. Vâv ne zaman med harfi olur? Vâv, sâkin, ondan önceki harf de ötreli olduğu zaman med harfi olur. Ye ne zaman med harfi olur? Ye, sâkin ondan önceki harf de esreli olduğunda med harfi olur.¹²⁸ Şeklinde tafsile yer verilmiştir.

Kur'ân Tecvîdi ve Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi eserlerinde ise üç madde halinde öncelikle elif sonra vâv en sonda ye harfinin nasıl harf-i med olacağı açıklanmış, ardından da örnekleri verilmiştir.

3.1.3.2. Sebeb-i Med

Sualli Cevaplı Tecvîdi ve Kur'ân Tecvîdi eserlerinde Sebeb-i Med, kısaca açıklanmıştır. Biri “Hemze” diğeri “Sükûn” olmak üzere iki tanedir.¹²⁹

Kur'ân Tecvîdi'nde ayrıyeten, Sükûn da ikidir: “Cezm ve Şedde”, kısmı geçer.¹³⁰

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ise Sebeb-i Med, uzatma sebebidir. Bir tabiî uzatmayı daha fazla çekmek için gerekli olan sebeb-i medler ikidir. Hemze ve sükûn. Devamında hemze ve sükûnun açıklaması yapılmıştır. Birde sebeb-i meddin, tabiî meddi daha fazla uzatmaya yaradığı bilgisi verilir.¹³¹

3.1.3.3. Meddi Tabi-i

Harf-i Medden sonra sebebi med bulunmazsa Medd-i Tabiî olur. Bir elif miktarı uzatılır. Bu tanım üç eserde de aynı geçmektedir.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında, medd-i tabiînin ne kadar uzatılacağı ve bir elif miktarının ne demek olduğu anlatılır.¹³²

Kur'ân Tecvîdi'nde, medd-i tabiî ile ilgili ayrıntılı bilgi dipnotta verilmiştir. Hemzenin iki türlü yazılışından ve medd-i tabiîye neden medd-i tabiî denildiğini açıklamıştır. Harf-i medlerin vücûdu, meydana gelmesi sadece sedanın uzaması ile oluyor. Buda ancak med ile oluyor.

¹²⁸ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 8-9.

¹²⁹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 9-10.

¹³⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 7.

¹³¹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 6-7.

¹³² İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 10.

Dipnotun devamında Medd-i Muttasıl, Medd-i Munfasıl, Medd-i Lâzım, Medd-i Ârız ve Medd-i Lîn'den kısaca bahsedilmiştir.¹³³

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ise, kelimelerinde harf-i med bulunmadığı halde uzatma tabii işaretle (-) yapılır. Bu tür uzatmalar, Kur'ân-ı Kerîm'de uzatılacak harfin üzerine uzatma işareti koyularak gösterilir.¹³⁴

3.1.3.4. Meddi Muttasıl (Bitişik Uzatma)

Medd harfinden sonra aynı kelimedede sebep-i medden hemze bulunursa medd-i muttasıl olur, tanımını üç eserde de geçmektedir.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında, Âsım kırâatine göre uzatmadaki âzami ve asgari miktarı söylenmiştir. Bütün kırâat imamları arasında bir elif miktarı uzatılması konusunda görüş birliği olduğundan dolayı, bir elif miktarı uzatmak vaciptir. Hiçbir imam Medd-i Muttasıl'ı okurken iki elif miktarından az uzatmamıştır.¹³⁵

Kur'ân Tecvîdi eserinde de bu ibare geçmektedir. Yalnızca imamların ihtilaf ettiği konu Medd'in dereceleridir. Âsım kırâatine göre en efdali, dört elif miktarı uzatmaktır. Başka imamlarda ise iki Elif'ten beş Elif'e kadar uzatmak câizdir.¹³⁶ Örnekler genellikle aynıdır.

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ek bir bilgi yoktur. Konunun ardından alıştırma soruları gelmektedir.¹³⁷

3.1.3.5. Medd-i Munfasıl (Ayrık Uzatma)

Medd harfinden sonra aynı kelimedede değil de ondan sonra gelen kelimedede sebep-i medden 'hemze' bulunursa Medd-i Munfasıl olur. Bu açıklama üç eserde de aynen geçmektedir.

Uzatma konusunda, Kur'ân Tecvîdi'nde bir eliften beş elif miktarına kadar uzatmak câizdir ama bize göre yani Âsım kırâatine göre en efdali dört elif miktarı çekmektir, denilir. Tenbihte Medd-i Muttasıl'ın ve Medd-i Munfasıl'ın birbirinden nasıl ayırt edileceğinden bahsedilir. Hemze kısa (ة) yazılırsa Medd-i Muttasıl'dır. Uzun (إ) yazılırsa Medd-i Munfasıl'dır. Bu kaideler dışında Kur'ân'da bazı örnekler mevcuttur. Mesela “هؤلاء” kelimesinde birinci hemze kısa yazılmış olsa da ayrı bir kelime ayrı bir kelime olduklarından bu Medd-i Munfasıl kelimesi

¹³³ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 7.

¹³⁴ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 22-23.

¹³⁵ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 10-11.

¹³⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 8.

¹³⁷ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 23-24.

ise Medd-i Muttasıl'dır. Dipnotta kırâat imamlarının Medd-i Muttasıl ve Medd-i Munfasıldaki ihtilafları cetvel ile gösterilmiştir.

- Medd-i Muttasıl Medd-i Munfasıl

Nâfi', İbn Kesir, Ebu Amr, Ebu Cafer, Yakub	1	2 Elif
Nâfi', Ebu Amr	2	2 Elif
İbni Âmir, Kisâi, Halef	3	3 Elif
Âsım	4	4 Elif
Nâfi' Hamza (Verş)	5	5 Elif

Miktarı şeklinde tablo verilmiştir.¹³⁸

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde Medd-i Munfasıl'ın tanımından sonra harf-i medlerin gizli (mukadderde) olabileceğinden bahsedilmiştir. Yani harf-i medlerden (و) 'vâv', (ي) 'ya' görülmez. Harf-i meddin gizli olmasına bir örnek:

“أَنَّ مَالَهُ أَخُودَهُ”

Kırâat imamlarının Medd-i Muttasıl ve Medd-i Munfasıldaki ihtilaf cetveli bu eserde de verilmiştir.¹³⁹

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında ise, tanım ve açıklamalardan sonra Medd-i Munfasıl'ın hükmü konusunda kırâat imamlarının bazıları 'kasır' diyerek bunu bir elif miktarı, bazıları ise 'Medd' diyerek birden fazla, iki, üç, dört bazıları da beş elif miktarı kadar uzatılmıştır denilmiştir. Kasır ve Medd'in tanımları yapılmıştır. Kırâat ilminde kasır, bir elif miktarı uzatmak, demektir. Medd ise bir elif miktarından fazla uzatmaya denir,¹⁴⁰ şeklinde açıklama yapılmıştır.

Aynı eserde, Medd-i Muttasıl ve Medd-i Munfasıl'ın ayırt edecek birkaç usûl verilmiştir.

1) Uzatılan harf üzerinde durulduğu taktirde sebep-i med olan 'hemze' okunuyorsa aynı kelimedede demektir. Yani Medd-i Muttasıl'dır.

Örnek: “زُحْمَاءُ”

¹³⁸ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 9.

¹³⁹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 25-26.

¹⁴⁰ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 11-12.

2) Medd harfinden sonra gelen hemze (ء) kısa şekilde gelirse, Med-i Muttasıl olur. Uzun şekilde gelirse (إ) Medd-i Munfasıl olur.

En sonda bu kurallara uymayan örnekler verilmiştir.¹⁴¹

3.1.3.6. Medd-i Lâzım (Gerekli Uzatma)

Üç eserde de Medd-i Lâzım'ın tanımı ve çeşitleri aynı şekilde verilmiştir. Medd harfinden sonra sebep-i medden sükûn-u lâzım gelirse Medd-i Lâzım olur, denilmiştir. Devamında, Sükûn-u Lâzım (cezmler ve şedde), vakfen (durulduğunda) ve vaslen (geçildiğinde) bulunan sükûn demektir. Üç eserde de buna örnek:

“الآن” verilmiştir.

Medd-i Lâzım dört çeşittir:

1) Kelime-i müsakkale (Şeddeli: idgamlı kelime)

Örnek: “وَالضَّالِّينَ”

2) Kelime-i muhaffefe (Cezmler: idgamsız kelime)

Örnek: “الآن”

3) Harf-i müsakkale (Şeddeli: idgamlı harf)

Örnek: “الم”deki (ل) gibi.

4) Harf-i muhaffefe (Cezmler: idgamsız harf)

Örnek: “المص”daki (م) ve (ص) gibi.

Medd-i Lâzım'ın uzatılması bütün alimlerin ittifakıyla vaciptir. Bu meddin 4 elif miktarı uzatılmasında ittifak vardır.¹⁴²

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında diğer eserlerden ayrı olarak: “Kelime-i müsakkale ve Kelime-i muhaffefe nin” ayrı ayrı tanımı yapılmıştır. Kelime-i müsakkale, ağır kelime demektir. Kelime-i muhaffefe, hafif kelime demektir. Bunlara bu isimlerinin verilme sebebi ise: “Şeddeliler, cezmlilere göre nispeten daha ağır olduklarından dolayı onlara ‘müsakkal’, cezmliler de

¹⁴¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 11-13.

¹⁴² Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 2013, 215.

şeddelilere göre okunuş yönünden daha hafif olduklarından dolayı onlara da ‘muhafter’ denilmiştir.” kısmı yer almaktadır. Birde dipnotta “İstifham hemzesi bulunan kelimelerde harf-i med ile sükûn-u lâzım, yani cezm veya şedde ayrı ayrı kelimelerde bulunuyor gibi görünse de aslında bir kelimededirler. “الآن” örneğinde, bu kelimenin aslı “ءالآن” dir. Birincisi istifhâm, ikincisi ise kelimenin aslından olan hemzedir. Bu şekilde iki hemze bir araya geldiğinde kural gereği ikinci hemze elife çevrilerek medd yani uzatma harfi olur. Bu medd harfinden sonra kelimedede sükûn-u lâzım bulunduğundan medd-i lâzım olmuş oluyor. Önemli olan nokta ise “Medd harfi olarak elife çevrilmiş olan hemze ile ondan sonra gelen sükûn-i lâzım aynı kelimedede bulunmaktadır.”¹⁴³ metni yer alır.

3.1.3.7. Medd-i Ârız

Tanımı, harf-i medden sonra sebab-i medden sükûn-u ârız bulunursa Medd-i Ârız olur.¹⁴⁴ Sükûn-u ârız, vakfen sabit, vaslen sâkıt olan sükûn demektir. Yani durulduğunda var olan, geçildiği takdirde yok olan sükûn demektir. Harekeli olup üzerinde durulduğunda cezmlı gibi okunan demektir. Harfte cezm ve sükûn işaretleri görünmez, hareke görülür.

(يَعْلَمُونَ) kelime sonunda durulduğunda (ن) sükûn, geçildiğinde (ُؤ) harekeli okunur. Bu durum bütün kelimeler için geçerlidir. Bu kısım 3 eserde de geçmektedir. Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi kitabında, Medd-i ârızın medd-i câiz olup sükûn-u ârız olan harfin harekesine göre uzatma miktarı üç merteye de gerçekleşir:

1) Son harfi üstün (meftûh) olan kelimedede üç vecih (derece) câiz olur.

a) Tûl: Uzun uzatma (4 eliften ziyade).¹⁴⁵

b) Tevassut: Dört elif miktarı (orta).¹⁴⁶

c) Kasr: Kısa (dört eliften az) uzatmak.¹⁴⁷ Şeklinde ifade etmiştir.

Esasında bu görüş, Tûl için 4-5 Elif, Tevassut için 2-3 Elif, Kasr için 1 Elif şeklinde kabul görürken¹⁴⁸ müellifimiz eserinde bu şekilde yazmış olup, herhangi bir kaynakça zikredilmemiştir.

¹⁴³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvid*, 13-15.

¹⁴⁴ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 2013, 219.

¹⁴⁵ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 28.

¹⁴⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 28.

¹⁴⁷ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 28.

¹⁴⁸ bkz. Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 176-178; Güllü, *Tecvid*, 451-454)

2) Son harfin harekesi esre (meksûr) olursa dört vecih câiz olur. Dört şekilde okunur.¹⁴⁹

ilk maddede verilen üç vecihe ilave olarak,

d) Revm: Gizli bir ses ile harekeyi okunuş sonunda (uzatmadan sonra) belirtmektir. Yani gizli bir ses ile harekeyi belirtmeye revm denir.

3) Ötre (mazmûm) olduğunda ise yedi vecih câizdir.

İlk iki maddede belirtilen dört vecihe ilaveten,

e) Tûl ile işmâm,

f) Tevassut ile işmâm.

g) Kasr ile işmâmdır.

İşmâm'ın tanımı: Durduktan sonra dudakları yummaya denir. Med yapıldıktan sonra durulur ve dudaklar büzülerek yumulur. Yani sükûttan sonra dudakları yummaya işmâm denir.¹⁵⁰ Şeklinde tanımlanmıştır.

Bu kısım Kur'ân Tecvîdi adlı eserde kısaca anlatılmıştır.

Medd-i Ârız ancak kelimenin sonunda olur.

1) Âhirî meftûh üç türlü: Dört elif, üç elif, bir elif. Yani (Tûl) uzun, (Tevassut) orta, (Kasr) kısa şekilde okumak câizdir.

2) Âhiri Meksûr ise dört türlü: Tûl, Tevassut, Kasr, Revm.

3) Âhiri Mazmûm ise yedi türlü okumak câizdir: Tûl, Tevassut, Kasr, Revm, Tûl ile işmâm, Tevassut ile işmâm, Kasr ile işmâmdır. İşmâm'ın tanımı burada da geçmektedir. Dipnotta "Revm ve işmâm, Medd-i Ârız'a mahsus olmayıp "مِنْ قَبْلُ" gibi mazmûm harf üzerine durulduğunda zaman Revm ve İşmâm da câiz olur. Meksûr olan harf üzerinde durulduğu zaman da Revm câizdir. Revm ve İşmâmı okumak, mütehasıs olanlara mahsustur. Öğrenciler için okumak mümkün olmadığı gibi öğreticiler de çoğunlukla tatbîk edemez. O yüzden Medd-i Ârız da Tûl, tevassut ve kasrdan başkası okunamıyor." bu kısım yer almaktadır.¹⁵¹

¹⁴⁹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 28-29.

¹⁵⁰ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 28-29.

¹⁵¹ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvidi*, 10-11.

Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde ise ek olarak uzatılmasının hükmü konusunda Medd-i Ârızın meddinde kırâat imamları arasında görüş ayrılığı olduğundan uzatılması câizdir, denilmiştir.¹⁵²

3.1.3.8. Medd-i Lîn (Yumuşak Uzatma)

Bir kelimedede harf-i lînden sonra sebab-i medden sükûn bulunursa Medd-i Lîn olur. Lîn harfi neye denir? Kelime ortasında sâkin yani harekesiz olarak bulunan ve kendilerinden önceki harfin de üstünlü olarak geldiğinde (و) ve (ى) harflerine “Lîn” harfleri denilmektedir. Sükûn-u lîn ise, Harf-I lînden sonraki sükûna denir. “بِالْبَيْتِ , عَلَيْهِ خَيْرٌ” gibi. Bu tanımlar üç kitapta da geçmektedir.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında, “Bu kelimeler üzerinde durulmayıp geçilirse ne olur? Sorusuna cevabı, eğer bu kelimeler üzerinde durulursa medd-i lîn olur. Durulmaz da geçilir ise, bunların sükûnları da sükûn-u ârız olduğu için hiç uzatılmadan son harfin harekesi ne ise öyle okunur, medd-i lîn olmaz. Bu kaide dışında Kur’ân-ı Kerîm’de “حَمَّ عَسَقَ , كَهْلَيْعَصَ”daki ayınların sükûnları, sükûn-u lâzım olduğundan dolayı bunların üzerinde durulsa da geçilse de bunlar ‘Medd-i Lîn’ dir.”¹⁵³ bu kısım yer almaktadır.

Kur’ân Tecvîdi’nde Medd-i Lîn iki türlüdür;

1) Kelimenin sonunda olur ki asıl hareke olup üzerinde durulduğu için sâkin olarak okunandır. Buna sükûnu ârız denir. Burada Tûl, Tevassut ve Kasr câizdir.

2) Harf-i Lînden sonra gelen sükûn, sükûn-u lâzım (daimî) ise bunu uzatmak vaciptir. Tûl veya Tevassut ile okunur fakat Kasr ile okunmaz çünkü bir elif uzatmak câiz değildir. Kur’ân-ı Kerîm’de iki yerde bulunan “حَمَّ عَسَقَ كَهْلَيْعَصَ” kelimelerindeki “عَيْنَ” ayn lafzından ibarettir.¹⁵⁴

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde, Medd-i Lînin uzatılması câizdir. Kimi uzatmış, kimi de kısa okumuştur. Uzatma miktarı konusunda ise: Sebeb-i med sükûn-u ârız olursa, iki vecih câizdir. Tûl (uzun, dört elif) ve Tevassut (orta, iki elif) miktarı uzatılır. Kur’ân Tecvîdi’nde de örneği verilen “حَمَّ عَسَقَ , كَهْلَيْعَصَ” kelimelerindeki (ع) lafzı gibi, burdaki sükûn-u lâzım olduğundan dolayı en az iki elif miktarı uzatmak vaciptir, dört elif miktarı uzatmak da câizdir, denilmektedir.

¹⁵² İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 15-16.

¹⁵³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 16-17.

¹⁵⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân Tecvîdi*, 11-12.

Burada sebab-i med ârız-ı sükûn olduğunda üç, dört veya yedi vecih câizdir. “عَلِيَّهِ” örneğinde olduğu gibi. Bu kelimelerin sonunda durulduğunda son harf sâkin, durulmazda geçilir ise harekeli okunurlar. O yüzden ârızî sükûn olur.

Medd-i Lîn ve medd-i ârızda kelimenin sonundaki harf kalkale harflerinden biri

(ب ج د ط ق) olursa revm ve işmâm câiz değildir. Konunun ardından medd-i ârız ve medd-i lîn ile ilgili alıştırmaya soruları gelmektedir.¹⁵⁵

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında “Sükûnleri sükûn-i lâzım olan ve diğer eserlerde örneği verilen “حَمَّ عَسَقَ, كِهَيْلِصْنَ” daki iki ayn’dan başka bütün medd-i Lînler en az bir en fazla dört elif miktarı uzatılır. Bu iki ayn ise, en az iki en fazla dört elif miktarı uzatılır.”¹⁵⁶ denilir.

3.1.3.9. Tenvin ve Sâkin Nûn

Tenvin, nûn’latan demektir. İki üstün, iki esre ve iki ötreğe denir. Bunlara tenvin denmesindeki sebep, iki harekeli harf okunurken bir hareke bir de nûn sesi çıkardığı için buna tenvin denmiştir. Sâkin nûn ise, harekesi olmayan ‘cezmlî nûn’ demektir. Bu tanımlar üç eserde de aynı şekilde geçmektedir.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında tenvinin kısaca tanımı yapılmış ve neden tenvin denildiğini açıklanmış. En son da sâkin nûn’un kısaca tanımı yapılmıştır. Örnek olarak da “أَبَدًا, أَبَدَنْ” verilmiştir.¹⁵⁷

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde ise, ek olarak, kelimenin sonunda durulduğu zaman bu tenvin okunmaz, son harf sâkin okunur. Örnek, “، أَلِيمٌ = Elim”.

Birde kelime sonlarındaki kapalı “Te”ler, (ة) üzerinde durulduğu vakit yani vakf yapıldığında “Te”ler okunmaz (ه) “he”ye çevrilir. نِعْمَةٌ = نِعْمَةٌ¹⁵⁸

Kur’ân Tecvîdi’nde de aynı bilgiler yer almaktadır.¹⁵⁹

3.1.3.10. İhfâ (Gizlemek)

Kur’ân Tecvîdi’nde, “Tenvin ve sâkin nûn’dan sonra, صِفْ دَا تْنَا جُودَ شَخْصٍ قَدْ سَمَا كَرَمًا ضَعَّ ظَالِمًا زِدْ beytindeki kelimelerden önce bulunan on beş harften biri gelirse ihfâ olur, denilir.

¹⁵⁵ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 29-30.

¹⁵⁶ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 16-17.

¹⁵⁷ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 17-18.

¹⁵⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 32.

¹⁵⁹ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân Tecvîdi*, 12.

İhfâ, tenvin veya sâkin nûn'dan sonra ihfâ harflerinden biri gelirse ihfâ olur. İhfâ harfleri on beş tanedir: “ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ك”

İhfâ, tenvin ve sâkin nûn'u tamamen gizleyerek bunların sıfatı olan gunneyi yapmaktır. Dilin ucunu damağa birleştirmeden genizden okumaktır. Gunne, genizden gelen ses demektir. Yapılışı, nûn harfi, dil ucunu damağa yapıştırmakla meydana geldiğinden, ihfâ olduğu zamanda nûn'u gizlemek için dil ucu boşta kalır ve dil olduğu şekilde durur.” ihfânın tanımı ve yapılışı bu şekildedir.¹⁶⁰

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında ihfâ ne izhâr ne idgam yapmaksızın, şeddesiz olarak genizden okumaya denir. Yani harfleri birbirlerinden tamamen ayırmadan ve birbirine katmadan şeddesiz bir şekilde genizden okumaya denir. Ardından izhârın, idgam ve gunnenin kısaca açıklaması yapılmıştır. İhfâ harfleri ve Arapça beyit aynen geçmektedir. Uzatılması konusunda, âzami iki harf okuma miktarı kadar uzatılır, denilir.

Örnek: “مِنْ ذُكْرٍ”¹⁶¹

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ihfânın Arapça tanımı yapılmıştır.

“الإخفاء حالة بين الإظهار والإدغام عارية عن التشديد مع بقاء الغنة”،

“Gunnenin varlığıyla beraber, teşdîd'den (şiddetten) uzak olarak izhâr ile idgam arası yapılan okuyuştur.”

İhfânın nasıl olduğu ve nasıl yapıldığı diğer eserlerde geçen açıklamalar ile aynıdır. Arapça beyit aynen geçmektedir. Diğer eserlerdeki bilgilere ek olarak ihfânın okunuşundaki bazı inceliklere göre ikiye ayrılmıştır.

1) Şefevî (Dudak ihfâsı): “أَمْ بِهِ” kelimesinde olduğu gibi sâkin mîm (م) ve (ب) harfine uğradığı zaman dudaklar bitişerek üzerinde bir elif miktarı dudak ihfâsı yapılır. Yani sükûn uzatılır.

2) Dil ihfâsı: Tenvin veya sâkin nûn'dan sonra ihfâ harfleri gelirse yukarıda verildiği şekilde yapılan ihfâdır.¹⁶² Denilmiş ve örnekleme yapılmamıştır.

¹⁶⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 12-13.

¹⁶¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 17-18.

¹⁶² Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 33-34.

3.1.3.11. İzhâr (Belirtmek)

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında izhâr, mahreçleri ve sıfatları bakımından aralarında uzaklık olması nedeniyle okurken iki harfi birbirinden ayırarak okumaya denir. Tenvin ve sâkin nûn'dan sonra izhâr harflerinden biri gelirse izhâr olur.

İzhâr harfleri altı tanedir: “أ، ح، خ، ع، غ، ه”

Bu harflerin unutulmaması için kelimelerin ilk harfleri bu altı harfi teşkil eden mübarek isimlerin ezberlenilmesi tavsiye edilmiştir.

“اللَّهُ، حَيٌّ، خَالِقٌ، عَدْلٌ، غَنِيٌّ، هَادِيٌّ”

İzhâra “مَنْ أَمَّنَ” vb. örnekler verilmiştir.¹⁶³

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde izhârın Arapça tanımı yapılmıştır.

“تَبَاعُدًا بَيْنَ الْحَرْفَيْنِ هُوَ الْإِنْفِصَالُ الْإِظْهَارُ”

“İzhâr, iki harfin arasını açarak, ihfâsız ve idgamsız okumaktır.”

Esmâ-i şerif burada da zikredilmiştir. İzhâr harfleri, boğazdan çıktığı için bunlara “Hurûf-u halk” da denmiştir.

Okunuşu konusunda, dil ucu damağa yapıştırılır ve gunnesiz nûn tamamıyla belirtilerek okunur. Gerektiği kadar tutulur ve sekte gibi okunmamasına dikkat edilmesi gerekir.¹⁶⁴

Kur'ân Tecvîdi'nde ise izhâr, diğer eserlerde yapılan tanımlar ile aynıdır.

Örnek olarak: “عَلِيمٌ، مَنْ خَوْفٌ” kelimeleri verilmiştir.

3.1.3.12. İklâb

Kur'ân Tecvîdi'nde iklâbın tanımı, Tenvin ve sâkin nûn'dan sonra (ب) harfi gelirse iklâb olur.

İklâb: Tenvin ve sâkin nûn'u (م) harfine çevirerek gunne ile okumaya denir.

Örnek: “مَنْ بَعْدَ، سَمِيعٌ بَصِيرٌ”¹⁶⁵

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde iklâbın Arapça tanımı verilmiştir.

¹⁶³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 18-19.

¹⁶⁴ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 34.

¹⁶⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 12-13.

”الْإِقْلَابُ هُوَ قَلْبُ النَّونِ السَّاكِنَةِ أَوْ التَّنْوِينِ مِمَّا خَالِصاً وَ إِخْفَاؤُهَا عِنْدَ الْبَاءِ بِعُنَّةٍ“

“Sâkin nûn veya tenvini halis mîm (م) e çevirerek ve onu mîm (م) i, (ب) harfini okumadan gunne ile ihfâ etmektir. İklâb, bir bakıma ihfâ-1 şefevî yani dudak ihfâsı olduğundan tutularak okunur. Süresi iki elif miktarı kadardır.¹⁶⁶

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında iklâb, tenvin veya sâkin nûn’dan sonra “B” harfi bulunduğu tenvin veya sâkin nûn’u tamamen “M” harfine çevirerek genizden gelen bir ses ile ihfâ yapılmasına denir.

3.1.3.13. İdgâm-1 Meal Gunne

Sualli Cevaplı tecvîd kitabında İdgâm-1 Meal Gunne başlığından önce ‘İdgâm’ adlı ayrı bir başlık yer almaktadır. Bu başlıkta idgamın tanımı yapılmıştır. İki aynı harf veya aynı cins iki aynı harf ya da sıfat veya çıkış yerleri birbirine yakın olan iki harften birini diğerinin içine katarak yani birincisini kaldırarak ondan sonra ikincisinin üzerine şedde koymaya veya şeddeli okumaya ‘İdgâm’ denir. İdgâm-1 Meal Gunne, gunneli idgam demektir. Açıklaması, sesi genizden getirerek şeddeli gibi okumaktır. Tenvin veya sâkin nûn’dan sonra başka bir kelimedede olmak şartı ile “يَمْنُو” harflerinden biri gelirse idgâm-1 meal gunne olur. Sâkin nûn ile vâv yahut ye bir kelimedede buldukları vakit ne olur? Sorusuna cevabı, izhâr olur. Ne idgam yapılır ne de ses genizden getirilerek okunur. Harfler ayrı olarak okunur. Örnek: “بُنْيَانٌ” kelimesi gibi. Bütün idgamlar, ihfâ da olduğu gibi âzami iki elif miktarı kadar uzatılır.¹⁶⁷

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde, önce idgamın tanımı ve açıklaması devamında idgâm-1 meal gunnenin tanımı ve açıklaması yapılır. Ek olarak, “İdgâm-1 meal gunne, nâkıs (yarım) idgamdır. İdgâm edilen harf diğer harfin içinde tamamen kaybedilmeden belli edilerek okunur. Ses hem ağızdan hem burundan getirilerek okunur.” bilgisi verilir.¹⁶⁸

Kur’ân Tecvîdi’nde ise, başlık Gunneli İdgâm şeklinde verilmiştir. Açıklamalar, diğer eserlerde olduğu gibidir.

¹⁶⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 36.

¹⁶⁷ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 19-21.

¹⁶⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 36-37.

3.1.3.14. İdgâm-ı Bilâ Gunne

Kur'ân Tecvîdi'nde idgâm-ı bilâ gunne, başlık olarak “Gunesiz İdgâm” olarak geçer.¹⁶⁹ Tanımlar ve açıklamalar aynıdır.

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde, “İdgâm-ı bilâ gunne tam idgamdır. Tenvinin nûn'u veya sâkin nûn, (ل) veya (ر) harfleri içinde tamamen kaybolur, idgam edilir. Okunurken bunun üzerinde de bir miktar durulur.”¹⁷⁰ ibaresi geçer.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında ise idgâm-ı bilâ gunne, gunnesiz idgam, demektir. Sesi genizden getirmeksizin şeddeli gibi okumaktır. Tenvin veya sâkin nûn'dan sonra “ل, ر” harflerinden biri gelirse idgâm-ı bilâ gunne olur.

Örnek: “مِنْ رَبِّهِمْ = مَرَّبِّهِمْ” gibi¹⁷¹ şeklinde geçmektedir.

3.1.3.15. İdgâm-ı Misleyn (Aynı Harflerin İdgamı)

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında idgâm-ı misleyn, çıkış yerleri ve sıfatları aynı olan iki harfin idgamı demektir. Birincisi sâkin, ikincisi harekeli ve birbirleri ile aynı olan iki harf yan yana geldiklerinde idgâm-ı misleyn olur, yani şeddeli gibi okunur.¹⁷²

Örnek: “فَمَا رَبَّحْتَ تَجَارَتُهُمْ = فَمَا رَبَّحْتَ تَجَارَتُهُمْ” İdgâm-ı Misleyn, sâkin nûn ile sâkin mîm hariç, diğerleri gunnesizdir. Eserin devamında farklı soru yöneltilerek,

Sâkin nûn'dan sonra harekeli nûn geldiği zaman ne olur? Sorulmuş, cevaben: hem idgâm-ı misleyn hem de idgâm-ı meal gunne olur.

Buna örnek: “مِنْ نَارٍ = مِّنَّارٍ” denilmiş ve devamında,

Sâkin mîmden sonra harekeli mîm gelirse ne olur? Sorusu yöneltilmiş, cevap ise, sâkin mîmin üç durumu vardır:

1) Sâkin mîmden sonra harekeli mîm gelirse İdgâm-ı Misleyn Meal Gunne olur.

Örnek: “عَلَيْهِمْ مُّؤَصَّدَةٌ” = “عَلَيْهِمْ صَدَةٌ”

2) Sâkin mîmden sonra harekeli b (ب) gelirse ihfâ olur.

¹⁶⁹ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 13-14.

¹⁷⁰ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 39.

¹⁷¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 21.

¹⁷² İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 22.

Örnek: “ إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ ”

3) Sâkin mîmden sonra m (م) ile b (ب) den başka diğer harflerden biri gelirse izhâr olur.

Örnek: “لَكُمْ دِينُكُمْ”¹⁷³ şeklinde konu sonlandırılmıştır.

Kur’ân Tecvîdi eserinde idgâm-ı misleyn’in tanımı¹⁷⁴ Sualli Cevaplı tecvîd kitabındaki tanımın¹⁷⁵ aynısıdır. Ek olarak aynı cins, ilki sâkin ikincisi harekeli olan iki harf ayrı ayrı kelimedede olurlarsa ayrı ayrı, ikisi de aynı kelimedede olursa bir harf yazılarak üzerine şedde konarak okunur. Eğer evvelki harf, harfi med olursa idgam edilmez. İdgâm edilen harf “Nûn” (ن) olursa Gunneli İdgâm Misleyn olur.¹⁷⁶ Denilir.

Sâkin mîmin üç durumu Kur’an Tecvîdi eserinde biraz daha ayrıntılı şekilde izah edilmiştir.¹⁷⁷

1) Sâkin mîmden sonra mîm gelirse Gunneli İdgâm-ı Misleyn olur. Mîmlerin üzerinde bir küçük harf kadar durulur. Sesi genizden getirerek okunur.

2) Sâkin mîmden sonra b (ب) harfi gelirse Gunneli İhfâ olur. Bunun okunuşu iklâb gibidir. İklâb da sâkin nûn (ب) harfine çevrildiğinden dolayı, “أَمْ بُورِكَ” ile “أَنْ بُورِكَ” okunuşları aynıdır. Her iki örnek de ihfâ ve gunne vardır. İhfâ ile ilgili bir dipnot bulunmaktadır. Dipnotta ”İhfâ, gizlemek demektir. 2 şekilde olur.”

1) Büsbütün gizlemektir. Tenvin ve sâkin nûn’un ihfâsında kendilerini tamamen gizleyip gunne sıfatlarını öne çıkarır.

2) Azıcık gizlemektir. Sâkin mîm b (ب) ye uğradığı zaman, bir de iklâbta olur. Mîm harfi dudakları birbirine kuvvetlice basarak okunur. Buradaki ihfâ az gizlenilendir dudakları hafif bastırarak genizden sesi getirerek ve biraz da üzerinde durarak okunur. İhfâ olmayan mîmlerde dudakları daha şiddetli bastırmak gerekir.” ibaresi geçmektedir.

3) Sâkin mîmden sonra m (م) ile b (ب) den başka bir harf bulunmaktır. İzhâr olur ki mîm tamamı ile belirtilmek ve dudakları birbirine kuvvetli şekilde basmak suretiyle gunnesiz okunur.

¹⁷³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 22-23.

¹⁷⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 14.

¹⁷⁵ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 22-23.

¹⁷⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 14.

¹⁷⁷ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 14-15.

Mîmden sonra vâv (و) ile fe (ف) gelirse dudak izhârı olur. Bu harflerin üçü de dudak harfi olduğundan dolayı bunları birbirinden ayırt edilmeye dikkat edilmelidir.¹⁷⁸

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ise İdgâm-ı Misleyn'in Arapça tanımı verilmiştir.

”مَا اتَّخَذَا مَخْرَجًا وَ صِفَةً“

“Mahreç ve sıfatı aynı olan harflerin idgamdır.”¹⁷⁹

Sâkin mîmin üç durumu diğer eserlerde verilen açıklamalar ile aynıdır.

3.1.3.16. İdgâm-ı Mütecâniseyn (Aynı Cinslerin İdgamı)

İdgâm-ı Mütecâniseyn, mahreçleri (çıkış yerleri) bir, sıfatları ayrı olan iki harfin birbirine uğraması demektir. Üç eserde de tanımlar aynıdır.

Kur'ân Tecvîdi kitabında ve Sualli Tecvîd kitabında tanımdan hemen sonra “Harflerden ilki sâkin, ikincisi harekeli (müteharrik) olur ve harfler yan yana gelirse idgâm-ı mütecâniseyn olur.” açıklaması yapılır.

İdgâm-ı mütecâniseyn harflerinin çıkış yerleri (mahreci) üç grupta toplanmıştır. Sınıflandırma şekli üç eserde de aynı şekilde yapılmıştır.

1) (ط-د-ت) grubu. Örnek: ”لَيْنُ بَسَطْتَ , وَقَالَتْ طَائِفَةٌ“¹⁸⁰

Kur'ân Tecvîdi'nde bu kısımda dipnotta ”ط” dan sonra “د, د” dan sonra “ط” gelip, idgam edilen bir örnek Kur'ân-ı Kerîm'de yoktur.” bilgisi yer almaktadır.

2) (ظ-ذ-ث) grubu. Örnek: ”ذَلِكَ يُلْهَيْتُ , اذْطَلَمُوا“

Kur'ân Tecvîdi'nde yine bu grup için dipnotta verilmiş olan iki örnek harici Kur'ân-ı Kerîm'de başka bir örnek yoktur. Sebebi ise “ظ, ذ” ile “ث” de , “ذ” ve “ث” de ve “ث” ve “ظ” de idgam edilmesine yönelik Kur'ân-ı Kerîm'de bir örnek yoktur.

3) (ب-م) grubu. Örnek: ”يَا أَيُّهَا الرُّكْبُ مَعَنَا“

¹⁷⁸ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi* 14-15.

¹⁷⁹ Doğu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 39-40.

¹⁸⁰ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 23-24.

Kur'ân Tecvîdi'nde üçüncü grup için verilen örnek, Kur'ân-ı Kerîm'deki tek örnektir. Eğer mîm (م) harfi önce gelirse idgam edilmez. Sâkin mîm, be (ب) ye uğrarsa ihfâ olur.¹⁸¹ Bu açıklama Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde de geçmektedir¹⁸².

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında idgâm-ı mütecâniseyn ile ilgili son açıklama, “Çıkış yerleri aynı, sıfatları ayrı olan diğer harfler de idgâm-ı mütecâniseyn olabilir mi? Sorusuna, “Olmaz. Çünkü mütecâniseyn harfleri bu üç gruba ayrılmış harflerden ibarettir. Örnek olarak da “فَصْفَحْ عَنْهُمْ” verilmiştir. Ha (ح) ile ayn (ع) in çıkış yerleri aynıdır fakat okunurken idgam yapılmaz.” şeklindedir.¹⁸³

3.1.3.17. İdgâm-ı Mütekâribeyn (Yakın Harflerin İdgamı)

Kur'ân Tecvîdi eserinde İdgâm-ı Mütekâribeyn kısaca anlatılmıştır.

“İdgâm-ı Mütekâribeyn, iki türdür.

- 1) “İ” harfinin “ك” harfinde idgamıdır ki, “أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ” den başka örnek yoktur.¹⁸⁴ Şeklinde kısaca açıklanmıştır.
- 2) “ل” harfinin “ر” harfinde idgamıdır. “ر” önce gelirse idgam yapılmaz. “قُلْ رَبِّ” örnek verilmiştir.”¹⁸⁵

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde İdgâm-ı Mütekâribeyn'in Arapça tanımı yapılmıştır.¹⁸⁶

“مَا تَقَارَبَا مَخْرَجًا أَوْ صِفَةً أَوْ مَخْرَجًا وَصِفَةً”

Mahrecinde ve sıfatında yakınlık olan harflerin birbirine uğramasına İdgâm-ı Mütekâribeyn denilir. Birinci harf sâkin, ikincisi harekeli olarak yan yana gelirse idgâm-ı mütekâribeyn olur. Birinci ikinciye idgam edilir. Tanım ve açıklama Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ve Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında¹⁸⁷ aynı şekilde geçmektedir.

İdgâm-ı Mütekâribeyn'in çıkış yerleri iki grupta toplanır.

¹⁸¹ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 19-20.

¹⁸² Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 42.

¹⁸³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 24.

¹⁸⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 16.

¹⁸⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 16.

¹⁸⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 42.

¹⁸⁷ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 24-25.

1) ”ر” – ”ل” grubu. (قُلْ رَبِّ) Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde bu idgamda, “ل” sâkin olur ve “ر” idgam edilir. “ر” önce gelirse idgam edilmez. Kur’ân-ı Kerîm’de istisnai bir durum söz konusudur. “كَلَّا بَلْ رَانَ” örneğinde sekte olduğu için “ل” idgam edilmez. Sekte, idgama mâni olur.

2) ”ق-ك” grubu. (أَلَمْ تَخْلُقْهُمْ) harfi okunmaz, “ك” harfine idgam edilir.¹⁸⁸

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında, mahreci veya sıfatları birbirine yakın olan diğer harfler de İdgâm-ı Mütেকâribeyn olur mu? Sorusuna, “Çıkış yerleri veya sıfatları birbirine ne kadar yakın olursa olsun İdgâm-ı Mütেকâribeyn harfleri iki gruba ayrılan harflerden ibarettir. ”قُلْ نَعَمْ“ örneğinde (ل) ve (ن) harflerinin çıkış yerleri birbirine yakın olduğu halde idgam yapılmaz.” cevabı verilir.¹⁸⁹

3.1.3.18. İdgâm-ı Şemsiyye

Kur’ân Tecvîdi’nde müellif, İdgâm-ı Şemsiyye ve İzhâr-ı Kameriyye konularını aynı başlık altında işlemiştir. Kısaca, Lâm-ı tarifin okunuşu, İzhâr-ı Kameriyye ve İdgâm-ı Şemsiyyenin tanımı ve açıklaması yapılmıştır. Tanımlardan hemen sonra örnekler verilerek öğrenilmesi kolaylaştırılmıştır. İdgâm-ı Şemsiyye’nin anlatımı diğer iki esere göre kısa özet şeklinde verilmiştir. Burada öncelikle Lâm-ı tarif (ل) in elifi, başlama halinde ise üstün, üst tarafında gelir ise okunmaz. Kelimenin başlangıcındaki elife örnek:

”الذِّينَ” gibi.

Elifin kelimenin üst tarafına birleştirilmesine örnek:

”وَمِنَ النَّاسِ” gibi.

On dört harf, kelime şeklinde verilmiştir.

”Lâm-ı tariftten sonra ”أَنْعَ, حَجَّكَ, وَخَفَ, عَوَيْمَهُ“ on dört harften biri gelir ise İzhâr-ı Kameriyye olur. Lâm burada sâkin bir şekilde okunur. Bu on dört harf haricinde başka bir harf gelir ise İdgâm-ı Şemsiyye olur. Lâm, altındaki harfe çevrilerek idgam ile okunur ve üzerinde şedde işareti görülür. ”الَّذَانِيُونَ“ örneğinde olduğu gibi. Lâmdan sonra nûn bulunursa gunneli, bulunmazsa gunnesiz okunur.” şeklinde kısaca anlatım sağlanmıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 42-43.

¹⁸⁹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 24-25.

¹⁹⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân Tecvîdi*, 16-17.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında ise müellif, İdgâm-ı Şemsiyye’yi tek başlık altında açıklamıştır. Öncelikle İdgâm-ı Şemsiyye’nin tanımı, ardından neden buna güneş idgamı denildiğinin açıklaması ve ne zaman İdgâm-ı Şemsiyye olduğu tanımlar ve örnekler ile anlatılmıştır. Burada Kur’ân Tecvîdi adlı eserdeki özlü anlatımdan ziyade biraz daha detaya yer verilmiştir.

İdgâm-ı Şemsiyye, güneş idgamı demektir. Buna güneş idgamı denmesindeki sebep, Lâm-ı tarifteki (ل) lâmin, idgâm-ı şemsiyye harflerinin yanında okunmaması, güneşin etrafındaki yıldızların görünmemesine benzetildiği için bu harflere “İdgâm-ı Şemsiyye” denilmiştir. Müellif, İdgâm-ı Şemsiyye harflerinin zihinde daha kalıcı olması için verilen beytin ezberlenilmesini tavsiye etmiştir.

İdgâm-ı Şemsiyye harfleri:

تُبُّ نَمُّ دَغُّ ذَنْبًا رَمِي زِدُّ سُمْعَةً،

”ثِمُّ صَدْرٍ ضَيْفٍ طَابَ ظَنُّ لَهُ نِعْمُ

Burada zikredilen kelimelerin ilk harfi bu on dört harfi teşkil eder.¹⁹¹

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde de müellif detaylı anlatıma yer vermiştir. Sualli Cevaplı Tecvîd kitabındaki tanımlar ve açıklamalara burada da yer verilmiştir. İdgâm-ı Şemsiyye’nin tanımı, Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında da zikredilen beyit burada da geçmektedir,

3.1.3.19. İzhâr-ı Kameriyye (Kameri Harflere Ait İzhâr)

İzhâr-ı Kameriyye Lâm-ı tariften (ل) sonra kamerî harfler adı verilen on dört harften biri gelirse buna İzhâr-ı Kameriyye” adı verilir. Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi¹⁹² ve Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında¹⁹³ anlatımlar birbirine benzemektedir.

Kur’ân Tecvîdi’nde müellif bu konuyu İdgâm-ı Şemsiyye ve İzhâr-ı Kameriyye başlığı altında işlemiştir. Yukarıda bu konunun tanımı yapılmıştır.¹⁹⁴

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında müellif, “İzhâr-ı Kameriyye, ay izhârı demektir Buna ay izhârı denmesinin sebebi, Lâm-ı tarifteki lâmin açığa çıkıp okunması, gökteki Ay’ın etrafındaki yıldızların görünmesine benzetildiği için bu harflere “İzhâr-ı Kameriyye” denilmiştir.” açıklamasını yapmıştır. Bu açıklama Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde de geçmektedir.

¹⁹¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 25-26.

¹⁹² Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 46.

¹⁹³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 26.

¹⁹⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân Tecvidi*, 16-17.

Devamında lâm-ı tarifteki lâmdan sonra verilmiş olan on dört harften biri gelirse İzhâr-ı Kameriyye olur. Lâm okunur.

Kamerî harfler:

“ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ي”

Müellif bu harflerin unutulmaması için verilen kelimelerin ezberlenmesini uygun görmüştür.

“أَنْعَ حَجَّكَ وَخَفَّ عَقِيمَهُ”

En son olarak da örnekler verilmiştir. “وَالْهُدَى” gibi.¹⁹⁵

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde de aynı şekilde anlatılmıştır. Konunun ardından İdgâm-ı Şemsiyye ve İzhâr-ı Kameriyye ile ilgili alıştırmaya soruları verilerek konunun pekişmesi sağlanmıştır.¹⁹⁶

3.1.3.20. İdgâm’a Ait Açıklama

Bu başlık Kur’ân Tecvîdi kitabında idgam konularının sonunda yer almaktadır.¹⁹⁷ Diğer iki eserde idgam hakkında açıklamalarını, idgam konularının başlangıcında yapılmıştır.

Kur’ân Tecvîdi’nde müellif, idgama ait açıklamaları konu bitiminde uygun görmüştür. Diğer müelliflerin yapmış oldukları açıklamada ek olarak sıfatlardan bahsetmiştir. Sıfatları sınıflandırırken konuya ait detayları dipnotta vermiştir. İdgâm, bir harfi diğer harfe katıp bir buçuk miktarında okumaktır. Birincisi sâkin, ikincisi ise müteharrik olup bitişik gelen iki harfin birleştirilerek okunmasına idgam denir. İdgâm edilen harfler aynı cinsten olmaz ise birinci harf, ikinci harfe çevrilerek okunur. Bu da iki kısımdan oluşur. İdgâm-ı tam ve idgâm-ı nâkısıdır. İkinci harfe çevrilen birinci harf eğer tamamen kaybolursa sedasından bir şey kalmaz ise idgâm-ı tam olur. Buna örnek vererek:

“قُلْ رَبِّ” Lâmdan hiçbir eser kalmamıştır. Eğer ikinci harfe çevrilen birinci harfin sedasından bir şey kalırsa o zaman idgâm-ı nâkıs olur. Kalan sıfat üç türdür:¹⁹⁸

Kur’ân Tecvîdi eserinde dipnotta ek olarak şu bilgilere yer verilmiştir:

¹⁹⁵ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 27.

¹⁹⁶ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvid*, 26-27.

¹⁹⁷ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 17.

¹⁹⁸ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 17-18.

1) (ط) harfi (ث) harfine çevirip idgam edildiği gibi, ilk harf “te” yi okunurken (ط) nın ıtbak sıfatı¹⁹⁹ ve kalınlığı gösterilir.²⁰⁰

2) Kur’ân-ı Kerîm’de “أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ” kelimesinden başka bir örnek yoktur. Dipnotta, “İstilâ, harfi okurken dilin kökünü yukarıya doğru kaldırmaktır.”²⁰¹

“حُصَّ , ضَعُطَ , قِظُّ” Bunlar kalın okunur, bunlardan madâsı ince okunur. “ر” ve “ل” harfleri ileriki konularda bahsedilecektir. Harfi med olan “و” harfi üst tarafına tabiidir. Yani kalın harf ile kalın, ince harf ile ince okunur. Örnek olarak da: “قُولُوا” verilmiştir.²⁰² İlki kalın, ikincisi ince okunur. Yukarıda verilmiş olan “أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ” örneğinde iki türlü idgam yapmak câizdir. Birincisi idgâm-ı tâm, ikincisi ise idgâm-ı nâkıstır. İdgâm-ı tâm, “ق” harfini “ك” harfine çevirip idgam yaparak sadece “ك” harfini okumaktır. İdgâm-ı nâkıs ise, “ق” harfini “ك” harfine çevirip idgam yaparak “ك” harfi üzerinde “ق” harfinin istilâ ve kalınlık sıfatlarını göstererek okumaktır.” bahsi geçer.

3) Gunne sıfatı kalır. Tenvin ve sâkin nûn’dan sonra “و” ya da “ى” harflerinden biri gelirse olur. Örnek olarak: “مَنْ يَقُولُ” verilmiştir.²⁰³ Şeklinde konu sona erer.

3.1.3.21. Kalkale (Mahreç Kaldırması)

Kalkale konusu, Kur’ân Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd eserlerinde kısaca anlatılmıştır. Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde ise diğer eserlere nazaran detaya yer verilmiştir.

Kur’ân Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd eserlerinde, Kalkale’nin tanımı ve açıklaması yapılmış ardından örnek verilmiştir.

Kur’ân Tecvîdi’nde Kalkale’nin tanımı: “Sesi, harfin mahrecinde deprendirerek o harfin sesinden kuvvetli bir ses çıkarmaya denir.” bu şekilde izah edilmiştir.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında Kalkale’nin tanımı şu şekildedir: “Kuvvetli bir ses çıkararak harfin çıkış yerini titretmeye denir.

¹⁹⁹ Tecvîd ilminde "İtbâk" harfin telaffuzu sırasında dilin üst damağa yapışması demektir. Harfleri “ظ ط ض ص” şeklindedir.

²⁰⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 18.

²⁰¹ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 18.

²⁰² Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 18.

²⁰³ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 17-18.

Kalkale harfleri: “جَدٍ قُطْبٌ” olmak üzere beş tanedir. Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında bu beş harften biri kelimenin ortasında ya da sonunda sâkin olarak gelirse Kalkale olur.²⁰⁴

Kur’ân Tecvîdi’nde ise bu harflerden biri sâkin olarak gelirse Kalkale olur. Yani bu harflerin kelimenin neresinde gelirse kalkale olacağı açıklaması yapılmamıştır. Devamında Kalkale’nin okunuşunda üst tarafı üstün ise okunuşu biraz üstüne, esre ise esreye, ötre ise okunuşu ötreye benzetileceği ve Kalkale harfleri haricinde başka sâkin gelen harflerde okunuşu harekeye benzetir gibi ses oynatılmaması anlatılmıştır.

Örnek olarak: “يَدْخُلُونَ” verilmiştir.²⁰⁵

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde Kalkale’nin lügatte “hareket, ızdırıp, tahrik, titreme” ve ıstılah anlamında ise “harfin mahrecini kuvvetli bir ses duyulacak şekilde tahrik etmek.” şeklinde verilmiştir.²⁰⁶ Kalkale’nin lügatteki anlamı, hareket, tahrik, titreme ve ızdırıp demektir. Tecvîd’de ıstılah anlamı ise, harfin mahrecini kuvvetli bir şekilde sesi titreterek kaldırmaktır, tahrik etmektir. Sualli Cevaplı Tecvîd kitabındaki, Kalkale harfleri kelimenin ortasında ya da sonunda sâkin olarak gelirse kalkale olur, açıklamasına burada da yer verilmiştir. Kalkale’nin okunuşunda bu beş harf sâkin olarak geleceği ve harekesi okunmayacağından dolayı, kalkale harfinden önce gelen harfin harekesi üstünse üstüne, esre ise esreye, ötre ise ötreye yakın olacak şekilde ses titretilerek okunur. Buradaki açıklama ise Kur’ân Tecvîdi’ndeki açıklamaya benzetilmiştir.²⁰⁷

3.1.3.22. Hükümü’r-Râ (Râ’ Harfinin Hükümleri)

Bu konu üç eserde de detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Kur’ân Tecvîdi’nde Râ’nın okunuşu, beşi kalın, dördü ince ve üçü de hem ince hem kalın olarak maddelenmiştir.²⁰⁸ Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında Râ’nın okunuşu, beşi kalın, dördü ince ve hem ince hem kalın okumanın câiz olduğu yer bir maddede özetlenmiştir.²⁰⁹ Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde ise Râ’nın okunuşunun hükümleri on maddede karışık bir şekilde özetlenmiştir. Ardından Râ’nın hem kalın hem ince okunduğu yerler ise üç maddede verilmiştir.²¹⁰ Üç eserde de maddeler anlam olarak aynı verilmiştir. Yakup İskender kitabında, Râ’nın okunuşunda hem

²⁰⁴ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 27.

²⁰⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân Tecvîdi*, 18-19.

²⁰⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 48.

²⁰⁷ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 48.

²⁰⁸ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 19-20.

²⁰⁹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 27-29.

²¹⁰ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 48-51.

ince hem kalın okunması câiz olan yerler kısmında iki maddeye yer vermemiştir. Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi ve Kur'ân Tecvîdi'nde Arapça kelimelere daha çok yer verilmiş, anlatım dili biraz daha ağır kalmıştır. Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında daha sade ve açık bir dil kullanılmıştır.

Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “Râ” harfi beş yerde kalın okunur, şeklinde maddeler zikredilmiştir:²¹¹

1) “ر” harfinin harekesi meftûh (üstün) ya da mazmûm (ötre) olduğunda kalın okunur.

Örnek: “تَصْرُ اللَّهُ رَحْمَةً”

2) “ر” harfi sâkin, ondan önceki harfin harekesi meftûh (üstün) ya da mazmûm (ötreli) ise kalın okunur.

Örnek: “بُرْهَانًا”

3) “ر” harfi sâkin, ondan önceki harf de sâkin ise sakine itibar edilmez ve bu harften önceki harfin harekesine bakılır. Bu harfin harekesi meftûh (üstün) ya da mazmûm ise kalın okunur.

Örnek: Vakf hallerinde iken: “الْعُسْرُ”

4) “ر” harfi sâkin, ondan önceki harfin harekesi meksûr dahi olsa (açıklama, Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde geçmektedir), “ر” harfinden sonra isti'lâ harflerinden (حُصْنٌ , ضَنْغُطٌ , قِطْ) biri gelirse kalın okunur. Kur'ân Tecvîdi kitabında dipnotta ek olarak, “İstila harfi ayrı kelimedede gelirse “ر” harfi ince okunur.” açıklaması geçmektedir. Konunun devamında örnek olarak, “ارْصَادًا , فِرْقَةٌ , مِرْصَادًا , لِأَلْمِرْصَادِ” kelimeler verilmiştir. Bu kelimelerden başka örnek bulunmamaktadır.²¹² Der.

5) Bu madde üç eserde farklı bir şekilde anlatılmıştır.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında “ر” harfi sâkin, ondan önce vasıl hemzesi gelirse kalın okunur.²¹³ Açıklaması ile konu nihayete ermiştir.

Kur'ân Tecvîdi kitabında “ر” harfi sâkin, öncesinde kesre’i ârıza gelirse kalın okunur. Dipnotta, “Kesre’i ârıza, sonradan gelme anlamına gelir. İki şekilde olur;

²¹¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 27-28.

²¹² Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 20.

²¹³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 29.

1-Sâkin olan harfe verilen kesredir. “ارْجَعِي” örneğinde olduğu gibi.

2-Başka kelimedede bulunan esredir. “رَبِّ ارْجِعُونِ” örneğinde “رَبِّ” kelimesi ayrı kelimedede olduğundan dolayı ârız sayılmıştır. Râ'nın ince okunduğu dört yer, şeklinde maddeler zikredilmiş²¹⁴ olup, Bunlar;

1) “ر” harfinin harekesi meksûr(esre) olduğunda ince okunur.

Örnek: “بِالْبَيْرِ”

2) “ر” harfi sâkin, ondan önceki harfin harekesi meksûr ise ince okunur.

Örnek: “وَاصْبِرْ”

3) “ر” harfi sâkin, ondan önceki harf de sâkin olursa, bu sâkin harften önceki harfin harekesi meksûr (esre) ise ince okunur.

Örnek: “Vakf halinde, “قَدِيرٌ” gibi.”

4) “ر” harfi sâkin, ondan önceki harf de Lîn harflerinden “ى” harfi gelirse ince okunur.²¹⁵

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabındaki açıklama bu şekildedir. Kur’ân Tecvîdi kitabındaki açıklama, sâkin “ر” dan sonra Lîn harflerinden biri vakf hallerinde gelirse ince okunur, şeklindedir. Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’ndeki açıklama ise, yine sâkin “ر” dan sonra lîn harflerinden biri gelirse ince okunur, şeklinde yapılmıştır.²¹⁶

Süleyman Doğdu kitabında bu maddeye vermiş olduğu örneklerde harf-i lîn olan “ر” harfine de yer vermiştir. Yakup İskender ise, sâkin “ر” dan sonra harf-i lînden sadece “ى” harfi gelirse ince okunacağını bildirmiştir.²¹⁷ Çetin ise Kur’ân Okuma Esasları kitabında²¹⁸, Yakup İskender’in Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde yapmış olduğu açıklamayı²¹⁹ aynen yapmıştır.

Örnek: “Vakf halinde “سَيْرٌ” gibi.”

²¹⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 20.

²¹⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 20.

²¹⁶ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 27-29.

²¹⁷ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 48-50.

²¹⁸ Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, 2013, 183-189.

²¹⁹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 27-29.

Tanrıbuyruğu, Kur'ân Tecvîdi eserinde Râ'nın hem ince hem kalın okunması câiz olan üç yer²²⁰ şeklinde sınıflandırmaya gitmiştir.

1) Bu kısım Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında kısaca bir cümle ile özetlenmiştir. “ر” harfi sâkin, ondan önceki harf esreli, sonraki harfin harekesi de esreli istila harflerinden biri gelirse hem ince hem kalın okunması câizdir. Bu kurala göre Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir yerde geçmektedir. “كُلُّ فَرْقٍ”²²¹ Kur'ân Tecvîdi ve Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde de bu şekilde açıklanmıştır. Diğer iki madde Kur'ân Tecvîdi ve Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi eserinde²²² benzer şekilde açıklanmıştır. Tanrıbuyruğu eserin devamında,

2) “ر” harfi sâkin, ondan önceki harf de sâkin “ص” veya sâkin “ط” olur, ondan önceki harf de meksûr (esre) olursa ve vakf halinde bulunursa hem kalın hem ince okumak câizdir.

Örnek: “مِنْ مِصْرٍ” gibi.²²³

3) Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde son maddede, vakf halinde, sâkin harften sonra “ر” harfi üzerinde durulursa hem ince hem kalın okumak câizdir. Konunun sonunda, “Râ”yı okurken idgamlarda da olduğu gibi bir elif miktarı uzatılır.²²⁴

Kur'ân Tecvîdi eserinde, “يَسْرٌ ، أَنْ أَسْرٌ ، فَأَسْرٌ” kelimelerini hem ince hem kalın okumak câizdir. İkinci maddeye nazaran bu kelimeleri kalın okumak gerekirse de asılları “أَنْ إِذَا ، أَسْرِي يَسْرِي” , “فَأَسْرِي” şeklindedir. O yüzden hem kalın hem ince okumak câizdir. Efdali de böyle okumaktır.²²⁵ Şeklinde izah ile konuyu bitirmiştir.

3.1.3.23. Lafzâtullah

Lafzâtullah, Allah lafzı demektir.

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında, “الله” lafzı başındaki vasıl hemzesi ile okunursa kalın okunur. Vasıl hemzesi değil de ondan önceki harf ile okunuyorsa ve bu harfin harekesi esre ise “ل” ince okunur. Eğer üstün veya ötre ise, kalın okunur.²²⁶

²²⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 20.

²²¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 27-29.

²²² Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 48-50.

²²³ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 20.

²²⁴ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 48-50.

²²⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 19-20.

²²⁶ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 29.

Kur'ân Tecvîdi'nde, Sualli Cevaplı Tecvîd kitabındaki açıklama aynen yapılmış. Ekleme olarak sadece, başka “ل” lar her şekilde ince okunacağını söylemiştir.²²⁷

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde de anlatım aynı şekildedir.

Kalın okunuşuna bir örnek: “تَصْنُرُ اللّٰهَ”

İnce okunuşuna bir örnek: “بِاللّٰهِ.” Şeklinde kısaca ifade edilmiştir.²²⁸

3.1.3.24. Zamir

Kelimededen bir parça olmayan, kelimenin sonuna eklenen ve bir ismin yerini tutan (◌) ye zamir denir.

Süleyman Doğdu tecvîd ilmine göre zamiri, müfred müzekker gaib zamiri olan muttasıl bir kelimedir şeklinde tanımlamıştır.²²⁹ Ardından zamirin okunuş kaidelerini iki maddede açıklamıştır.

a) Zamir (◌)' in kendinden önceki harf harekeli olursa, med yapılır, bir elif miktarı uzatılır. Örnek, “عِنْدَهُ” gibi. Fakat “مَا نَقَعَهُ” ve “لَمْ يَنْتَه” örneklerindeki “◌” ler kelimenin aslından olduğu için uzatılmazlar.²³⁰

Salih Tanrıbuyruğu, “يَرْضَاهُ” kelimesinin asıl yazılışı “يَرْضَاهُ” olduğundan dolayı uzatılmayacağını söylemiştir. Kelimelerin asıl yazılışını bilmenin yolu da Arapçayı iyi bilmektir.

Yakup İskender bu açıklamanın devamında, “Zamirden sonra sebab-i medden hemze gelir ise medd-i Munfasıl olur ve dört elif miktarı uzatılır”, der.

b) Zamir (◌)' in kendinden önceki harf sâkin ise kasr olur, (uzatılmadan kısa bir şekilde okunur.) Salih Tanrıbuyruğu, zamirden önceki veya sonraki harf sâkin olursa uzatılmaz.²³¹ Demiştir.

²²⁷ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 20.

²²⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 52.

²²⁹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 52-53.

²³⁰ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 52-53.

²³¹ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 21.

3.1.3.26. Sekte (Susma-Sesi Kesme)

Sekte, iki harf veya iki kelimeyi nefesi kesmeden sesi kesmeye denir.

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde Arapça tanımı verilmiştir.²⁴³

”السَّكْتَةُ قَطْعُ الصَّوْتِ دُونَ النَّفْسِ“

Sekte, Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde vardır.

Bunlar;

1) el-Kehf Sûresi (18/1-2) âyetinde,

”عَوَجًا - قِيَمًا“²⁴⁴ lafzında, birinci âyetin son kelimesi ile ikinci âyetin ilk kelimesinde tenvini Elife çevirip Elif üzerinde sekte yapılır.

2) Yâsîn Sûresi (36/52) âyetinde,

”مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا“²⁴⁵ lafzında, ”هَذَا ve مَرْقَدِنَا“ kelimeleri arasında geçiş yaparken Elif üzerine sekte yapılır.

Kur'ân Tecvîdi'nde dipnotta, ”مِنْ مَرْقَدِنَا“ lafzında ”م“ durağı bulunduğundan bu kelimelerde vakıf yapmak câizdir. Vasıl edildikleri zaman kendinden sonraki kelimeye bağlı olmadığını bildirmek için sekte lâzımdır. Örneğin, ”كَأَنَّ بَلَّ رَانَ“ ve ”وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ“ lafızlarında ”مَنْ“ ve ”بَلَّ“ üzerinde vakf yapmak câiz değildir. Bu kelimelerin vasıl halinde ”ن ve ل“ harfleri ”ر“ harfine dönüşmemesi için sekte yapmak gerekir.²⁴⁶

3) el-Kıyâme Sûresi (75/27) âyetinde,

”وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ“²⁴⁷ lafzında, ”مَنْ“ üzerinde sekte yapılır.

4) el-Mutaffifin Sûresi (83/14) âyetinde,

”كَأَنَّ بَلَّ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ“²⁴⁸ lafzında, ”بَلَّ“ üzerinde sekte yapılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de sekte, yedi yerde daha geçmektedir.

²⁴³ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 53.

²⁴⁴ el-Kehf 18/1, 2.

²⁴⁵ Yâsîn 36/52.

²⁴⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 22-23.

²⁴⁷ el-Kıyâmet 75/27.

²⁴⁸ el-Mutaffifin 83/14.

- el-Bakara Sûresinde “لَمْ يَسْتَنْهَ”²⁴⁹
- el-En’âm Sûresi 90. âyette “اِقْتَدِهْ”²⁵⁰
- el-Hakka Sûresi 19 ve 25. âyetlerde geçen “كِتَابِيَّةٌ”²⁵¹
- el-Hakka Sûresi 20 ve 26. âyetlerde geçen “جَسَابِيَّةٌ”²⁵²
- el-Hakka Sûresi 28. âyette “مَالِيَّةٌ”²⁵³
- el-Hakka Sûresi 29. âyette “سُلْطَانِيَّةٌ”²⁵⁴
- el-Karia Sûresi 10. âyette “مَا هِيَ”²⁵⁵

Kelimelerin sonunda bulunan Ha-i Sekt, kendinden önceki harfi ya da harekeyi belirtmek için gelmiştir. Bu kelimelerde sekte, durulmayıp geçildiği taktirde yapılır. ◦ ye gelen sükûn, sükûn-u lâzımdır. Âsım kırâatine göre bu kelimelere Ha-i Sekt getirilmesi, sükûn-i lâzımında belirtilmesi için câiz kılınmıştır, vakıf haliyle okunuşunda herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Sadece vasıl halinde okunması konusunda farklı okuyuşlar söz konusudur.²⁵⁶

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde sekte he si, yukarıda verilen örneklerde Âsım kırâatine göre getirilmesi gerekir, ama bazı kırâat alimleri getirilmesi gerekmez demişlerdir. Yalnız, “جَسَابِيَّةٌ ve كِتَابِيَّةٌ” kelimeleri için gerektiğini söylemişlerdir.²⁵⁷

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd kitaplarında²⁵⁸ tecvîd konuları burada sonlanmıştır.

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde bu konudan sonra Karabaş Tecvîdi’nin Aslı bölümünde eserin Arapça anlatımı yer almaktadır. Bu bölümde yaklaşık on beş sayfadan oluşmaktadır.²⁵⁹ ve müellifimiz kitabındaki konuları bu şekilde sonlandırmıştır.

²⁴⁹ el-Bakara 2/259.

²⁵⁰ el-En’âm 6/90.

²⁵¹ el-Hâkka 69/19, 25.

²⁵² el-Hâkka 69/20, 26..

²⁵³ el-Hâkka 69/28.

²⁵⁴ el-Hâkka 69/29.

²⁵⁵ el-Kâria 101/10.

²⁵⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân Tecvîdi*, 22-23.

²⁵⁷ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 53-55.

²⁵⁸ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 30-31.

²⁵⁹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 53-54.

Kur'ân Tecvîdi'nde bu konunun devamında Vakf (Durmak), Fâideli Meseleler, Kur'ân-ı Kerîm'in Güzel Okunuşu, Hatalı Okunuş ve son olarak Harflerin Mahreçleri konusu yer almaktadır. Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında mahreç konusu eserin başında yer alırken, Kur'ân Tecvîdi'nde mahreç, eserin sonunda yer almıştır.²⁶⁰

3.1.3.27. Vakf

Sualli Cevaplı Tecvîd kitabında sekte konusunun başlığı altında vakfın sadece tanımı “Nefesle beraber sesi kesmeğe vakıf denir.”²⁶¹ Şeklinde kitapta konuları nihâyete erdirmiştir.

Kur'ân Tecvîdi'nde vakf, nefes almakla beraber sesi kesmektir. Secâvend ise, vakf yerlerini gösteren işaretlere denir.

Vakıf işaretleri:

“ص، ز، ق، ف، ج، ط، م” dir.

Salih Tanrıbuyruğu vakf konusunda okuyucuya bilgi verirken işaretler hakkında vakf etmenin câiz oluşundan veya daha evlâ oluşundan bahsetmiştir. Detaylı bir anlatım yapılmamıştır. Daha öncesinde tecvîd ilmine dair bir bilgisi olmayan okuyucuya eksik bir anlatım yapılmıştır. Kısaca vakf konusunu şöyle özetlemiştir:

“م”: En kuvvetli olandır. م işaretine Vakfı Lâzım denir.

“ف، ج، ط”: Bu işaretlerde vasl câiz, vakf daha efdâldir.

“ز، ق، ص، ن”: Bu işaretlerde vakf câiz, vasl evlâdır.²⁶²

“لا”: Bu işaret, âyet ortasında gelirse vakf edilmez demektir eğer vakf edilirse tekrar o kelimedenden almak gerekir. Dîpnotta Tanrıbuyruğu önemli bir açıklama yapmıştır.

“Fatiha Sûresindeki “أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ” lafzındaki “لا” durağında durulmaması gerekirken bizim mezhebimizde bu lafız âyet nihayeti taşıdığından vakf etmek câizdir. Durulduğu zamanda tekrar o kelimedenden alarak okumak câiz kabul edilmemiştir.”²⁶³

²⁶⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 22-23.

²⁶¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 31.

²⁶² Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 23.

²⁶³ Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 23.

“لا” işareti âyetin nihayetinde bulunursa vakf etmek de vasl etmek de câizdir. Yalnız kendinden sonraki kelime ile arasında bir ilişki olduğundan dolayı o âyette durulmamalı, namazda okunuyorsa rükûa gidilmemelidir.

“: .” : Birbirine yakın yerlerde konulan iki ayrı işarettir. Bu secâvendlerin birinde vakf ediliyorsa diğerinde vasl etmek gerekir. Örnek olarak Kadir Sûresi verilmiştir.

“ع” : Bu işaretin anlamı, sözün bittiğini bir başka sözün başladığını ifade eder. Rivayete göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in rükû ettiği yerlere işaret olduğu söylenir. Bu işaretin bulunduğu yerde lafzı kesmek gerekir, namazda ise rükûa varmak efdâldir.²⁶⁴

3.1.3.28. Fâideli Meseleler

Salih Tanrıbuyruğu’nun Kur’ân Tecvîdi adlı eserinde bu başlık altında iki sûre arasında besmeleyi vakf ve vasl etmenin hangi halde câiz olduğu ve Âsım kırâatine göre besmelenin vasl’ı ve vakfi halinde iki şekilde okunması câiz olan on beş kelimedenden bahsedilmiştir.²⁶⁵

Kur’ân-ı Kerîm’i okumaya başlarken “أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ” okumak sünnettir. Tanrıbuyruğu, “Kur’ân okunurken eğer konuşulursa kıraate müteallik ise tekrar besmeleye gerek olmadığını ama eğer ki kıraate müteallik olmaz ise istiâze tekrarlanır.”²⁶⁶ demiştir.

Devamında besmele, Kur’ân’dan olmakla beraber, başında okunduğu sûreden bir parça değildir. Hanefî mezhebi, âyet sayılarına dahil etmeden, besmeleyi de ayrı bir âyet olarak kabul etmiştir.²⁶⁷

Besmele, iki sûreyi birbirinden ayırmak için gelmiştir. Tanrıbuyruğu, sûreye başlamadan önce besmele okumanın hükmü sünnettir, ifadesine karşılık, A. Celâleddin Karakılıç tarafından yazılmış olan Tecvîd İlmi Kur’ân-ı Kerîm Okuma Kaideleri eserinde, Tevbe sûresinden başka diğer tüm sûrelere besmele ile başlamak vâcibdir. İki sûre arasında yeni bir sûreden diğer bir sûreye geçerken de besmele okumak vâcibdir.²⁶⁸

Tevbe Sûresinin başında besmele yazılmamıştır. Besmele ile başlamak da mekruhtur. Besmele merhamet ve güvenin simgesi olduğundan dolayı bu sûreye besmele ile başlanmamıştır. Çünkü bu sûre, müşriklerle yapılan ve ağır bir uyarı niteliğinde olan antlaşmanın bozulup savaş ilan

²⁶⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur’ân Tecvîdi*, 23-24.

²⁶⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 24-27.

²⁶⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 24.

²⁶⁷ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 24-27.

²⁶⁸ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 24-27.

edilmesini talimatıyla başlamıştır. O yüzden sûrenin başlangıcında besmele yoktur ve besmele ile başlamak da mekruhtur. Kur'ân-ı Kerîm'de müjde âyetlerinde besmele ile başlamak, azap âyetlerinde ise besmelesiz başlamak daha efdaldir.²⁶⁹

Salih Tanrıbuyruğu, iki sûre arası bismelenin okunuşunu üç şekilde sıralamıştır:

- 1) Sûrenin sonunda da besmelede de vakf yapmak.
- 2) Her ikisinde vasl etmek. Yani sûrenin sonunu besmeleye, besmeleyi de okunacak olan sûrenin başına vasl etmek.
- 3) Sûrenin sonunda vakf yapmak. Besmelede de vasl etmek. Yani besmeleyi okunacak olan sûreye vasl etmek.

Câiz olmayan kısım ise, okunacak olan sûrenin başlangıcında vasl etmek, besmelede de vakf yapmak. Yani önceki okunmuş olan sûreden sonra diğer yeni bir sûreye geçiş yapıldığında, besmele okunduktan sonra vakf yapmak ve yeni sûrenin ilk âyetini okumak câiz değildir. Bu okuyuş, okunan bismelenin önceki sûreye bağlı olduğu konusunda şüpheye düşürebilir.²⁷⁰

Âsım kırâatının Hafs rivayetine göre, (kendi bağlı olduğumuz kırâatimize göre) vakf ve vasl halinde iki şekilde okunması câiz görülen on beş kelime vardır:²⁷¹

1,2-) el-En'âm Sûresinin iki yerinde (6/143-144) âyetlerinde: “قُلْ الذِّكْرَيْنِ”

3-4-) Yûnus Sûresinin iki yerinde (10/51-91) âyetlerinde: “الْأَيْنِ”

5-6-) Yûnus Sûresi (10/59) âyet ve en-Neml Sûresindeki (27/59) âyette: “اللَّهُ”

Bu altı sözcük, birinci okunuş Kur'ân-ı Kerîmdeki yazılışı itibariyle ikinci hemze elife çevrilerek Medd-i Lâzım yapılarak okumaktır, ikinci okuyuş ise teshil ile okumaktır.²⁷²

“ءَأَعْجَمِي” örneğinde olduğu gibi bu kelimeyi iki hemze ile okuyup ikinci hemzeyi teshil ederek okumaktır. Salih Tanrıbuyruğu teshil etme konusunda herhangi bir bilgilendirme yapmamıştır. Teshilin ne demek olduğu açıklanmamıştır. Şöyle ki teshil, Kur'ân-ı Kerîm'de sadece Fussilet Sûresi (41/44) âyetteki “ءَأَعْجَمِي” kelimesinde bulunmaktadır. Yan yana gelen iki hemzenin teleffuzu sırasında yaşanan zorluğu, kolaylaştırmak için başvurulan bir yöntemdir. Cümlenin

²⁶⁹ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁷⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁷¹ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁷² Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-25.

başındaki hemze teshil ile okunmaz. İlk hemze kendi okunuş şekliyle okunurken ikinci hemze üzerinde teshil yapılır, yani bu hemze, hemze ve elif arasında bir okuyuş ile okunur.²⁷³

7-) Yûsuf Sûresi (12/11) âyetinde: “لَا تَأْمَنَّا” lafzındaki ilk okunuş işmâmdır. İşmam, Âsım kırâatine göre iki türdür. Birincisi, sükûndan sonra dudakları ileriye doğru toplamaktır. İkincisi, sükûn ile beraber dudakları uzatmaktır. Bu ikinci okuyuş da sadece bu örnekte

“لَا تَأْمَنَّا” lafzında gerçekleşir. Birinci nûn okunurken dudaklar uzatılır sonra dudaklar geriye alınıp diğer ikinci nûn okunur. Tanrıbuyruğu, bu okuyuşun târif ile öğrenilemeyeceğini ancak uzman kişiler tarafından duyulması ve öğrenilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁷⁴

“لَا تَأْمَنَّا” lafzının ikinci okunuşu ise revmdir. Revm, zammenin (ötre) üçte ikisinde ses giderilir, kalan üçte birlik kısımda zayıf bir ses ile okumaktır. Revm, sadece kesra (esre) ve zamme (ötre) de yapılır. İşmal ve revm, kelimenin ve harekenin aslını göstermede yardımcı olur.²⁷⁵ Şeklinde açıklar.

8-9-) Meryem Sûresi (19/1) ve eş-Şûrâ sûresindeki (42/1-2) âyetlerdeki: “عَسَقَ حَمَّ و كَيْلِغَصْنَ” âyetlerinde geçen “عَيْنَ” lâfzıdır. Birinci okunuş Tûl (dört elif miktarı uzatmak), ikinci okunuş ise Tevassut (iki- iki buçuk med uzatmak) ‘tur.²⁷⁶

10-) eş-Şuarâ Sûresi (26/63) âyetinde: “كُلُّ فِرْقٍ” lafzındaki “ر” yı önce ince sonra kalın olmak üzere iki şekilde okumak câizdir.²⁷⁷

11-12-) er-Rûm Sûresi (30/54) âyetinde: “ضَعْفٌ” ve “ضَعْفًا” lafızlarındaki “ض” harfi fethi ve dammesi câizdir.²⁷⁸

13-) et-Tûr Sûresi (52/37) âyetinde: “أَمْ هُمُ الْمُصِطْرُونَ” lafzındaki “ص” harfini “س” şeklinde okumak câizdir.²⁷⁹

14-) el-Mürselât Sûresi (77/20) âyetinde: “أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ” lafzındaki birinci okunuş, tamamıyla “ك” şeklinde okumaktır yani idgamı tam yapmaktır. İkinci okunuş, idgâm-ı nâkıs şeklindedir. Yani sâkin olan “ق” harfinin sesi, “ك” harfine tam olarak dönüşmezse idgâm-ı nâkıs denir.²⁸⁰

²⁷³ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 25.

²⁷⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 25.

²⁷⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁷⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁷⁷ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁷⁸ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁷⁹ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁸⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

Kur'ân-ı Kerîm'de on üç kelime daha vardır. Bunlarda vakf halinde iki şekilde okunur:

1-2-3-4-) Yûnus Sûresi (10/87) âyetinde “بِمِصْرَ”, Yûsuf Sûresi (12/21) âyetinde “مِنْ مِصْرَ”, Yûsuf Sûresi (12/99) âyetinde “وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ”, ez-Zuhruf Sûresi (43/51) “مَلِكٌ مِصْرَ” kelimeleridir.

5-6-7-8-9-) Hûd Sûresi (11/81) el-Hicr Sûresi (15/65) ve ed-Duhân Sûresi (44/23) âyetindeki “فَأَسْرَ”, Tâhâ Sûresi (20/77) ve eş-Şuarâ Sûresi (26/52) âyetindeki “أَنْ أَسْرَ” dir.

10-) Sebe' Sûresi (34/12) âyetinde: “عَيْنَ الْقَطْرِ”

11-) el-Fecr Sûresi (89/4) âyetinde: “يَسْرَ إِذَا” dir.

Örneklerdeki “مِصْرَ” kelimelerindeki “ر” harfini vakf halinde iki vecih şekilde okumak câizdir. Önce kalın sonra ince okunur. “يَسْرَ” ve “عَيْنَ الْقَطْرِ” lafızlarındaki “ر” harfi ise önce ince sonra kalın okumak gerekir.²⁸¹

12-) en-Neml Sûresi (27/36) âyetinde: “فَمَا أَلَيْنِي” lafzında birinci okunuş “ى” harfine isbat ile “أَلَيْنِي” şeklinde okunur. İkinci okunuş ise hafzdır, “ى” harfini hafz edip “ن” harfini sâkin şeklinde okumaktır. “أَلَيْنِي” diye okunur. Hafz, bir kelimedenden veya bir cümlede içerisinde bir veya birden çok unsurun atılması anlamına gelmektedir. Tanrıbuyruğu'nun eksik yazmış olduğu diğer bir vecih ise,

13-) el-İnsân Sûresi (76/4) âyetinde: “سَلَسِلًا” lafzında ilk okunuş vakıf halinde iken elifi isbat ederek okumaktır. “سَلَسِلًا” şeklindedir. İkinci okunuş, vakf halinde iken lam harfini sâkin kılıp elifsiz okumaktır. “سَلَسِلٌ” şeklinde okunmaktadır. Âl-i İmrân Sûresinde (3/1-2) “الْمَ”²⁸² ve “اللَّهُ”²⁸³ lafızları vakf halinde bir vecih ile vasl halinde iki vecih ile okunur. Ebû Câ'fer dışında bütün kurrâ böyle kabul eder. “الْمَ” lafzı “اللَّهُ” lafzının hemzesinin fethası vasl edilip “الْمِمْ اللَّهُ” şeklinde okunur. İkinci mîmin uzatılması da iki şekilde câizdir:²⁸⁴

a) Tûl (dört elif). Vasl edilmeden önceki yani meddi lâzım hali dikkate alınarak dört elif miktarı uzatılır.²⁸⁵

²⁸¹ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁸² Âl-i İmrân 3/1.

²⁸³ Âl-i İmrân 3/2.

²⁸⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

²⁸⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 24-27.

b) Kasr (bir elif). Burada da vasl edildikten sonraki yani medd-i tabîi hali dikkate alınarak kasr ile bir elif miktarı uzatılarak okunur.²⁸⁶ el-Hucurât Sûresinde “الاسْمُ”²⁸⁷ lafzının iptidai durumunda iki türlü, mâkabline vasl edildiğinde bir türlü okunur. İbtidâi halinde ilk okunuş “الِاسْمُ” ikinci okunuş ise “لِاسْمُ” şeklinde hemzeyi terk ve Lâm’ı esre ile okumaktır.²⁸⁸

Toplamda Kur’ân-ı Kerîm’de otuz tane kelime oldu. Bu tür okumalar, namazda okunduğunda bir türlü okunması yeterlidir. Namaz dışında ise uzman kişiler tarafından öğrenilen kimseler için yine bir türlü okumak yeterli olsa da iki türlü okumaları onlar için daha efdâldir.²⁸⁹ şeklinde konu noktalanmıştır.

3.1.3.29. Kur’ân-ı Kerîm’in Güzel Okunuşu

Tanrıbuyruğu konuyu şu şekilde izah etmiştir: “Kur’ân-ı Kerîm üç şekilde okunur.”²⁹⁰

1) Hadr: Hızlı okumak anlamına gelir. Tecvîd kurallarını dikkate alarak, medd-i muttasıl iki elif, medd-i munfasıl ve medd-i ârız bir elif, medd-i lâzımı ise üç veya iki buçuk elif miktarı uzatarak, seri bir şekilde okumaktır. Ek olarak medd-i muttasıl iki elif, medd-i munfasıl da bir elif miktarı uzatmak vâciptir. Bu yapılan hızlı okumada, hiçbir harfin tecvîd kuralı es geçilmez, harflerin hakkı verilerek okunur. Harekelere, idgamlara, sükûnlara ve gunnelere dikkat edilir. Bu okuyuş câizdir, uygundur. Hatimlerde ve teravîh namazlarında böyle okunması gerekir.

Günümüz şartlarında kılınan teravîh namazları ve okunan hatimlerde hızlı okunurken kurallara gereken önem verilmediğinden okunan Kur’ân güzel okunmamış olur, kılınan namaz da ya bozulur ya da mekruh duruma düşer. Kur’ân-ı Kerîm bizlere güzel bir okunuşla vahyolundu. Peygamber Efendimizde ashâbına ve bizlere böyle okumamızı tavsiye etti. O yüzden bu şekilde kaidelere riâyet edilmeden okumak, câiz değildir.²⁹¹

2) Tahkik: Yavaş, ağır okumaktır. Med’ler üçer elif şeklinde uzatılarak okunur. İdgâm ve gunnelere dikkat edilir.²⁹² Hâfızların mukabele okuyuşu buna örnek verilebilir.

²⁸⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 24-27.

²⁸⁷ el-Hucurât 49/12.

²⁸⁸ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 24-27.

²⁸⁹ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 24-27.

²⁹⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 27-28.

²⁹¹ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 27-28.

²⁹² Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvîdi*, 27-28.

3) Tedvîr: Orta seviyede okuyuş. Ne çok yavaş ne çok hızlı okunan okuyuş türüdür. Tüm kurallara uyularak okunur. İki ya da üç elif miktarı uzatılarak okunur.²⁹³

Ek bir bilgi verilecek olursa, kırâatlerin bu okuyuşlara yaklaşımları şöyle sınıflandırılabilir:

Tahkik: Âsım, Nâfi' ve Hamzeden Verş kırâatleri,

Tedvîr: İbn-i Âmir, Halefû'l-Âşir yani Halef ve Kısâî kırâatleri,

Hadr: Ebû Câ'fer, Ebû Amr, Yâ'kûb, İbn-i Kesîr ve Kâlûn kırâatleri.

Hiçbirinde, bir harf ya da harekenin hakkının verilmemesi câiz değildir. Hepsinde tertîl ve tecvîd üzere okumak şarttır.²⁹⁴ Der.

3.1.3.30. Hatalı Okunuş

Tanrıbuyruğu konuyu kısa ve öz bir şekilde özetlemiştir. “Okuyuştaki hata eğer büyük olursa bu haramdır. Okurken bir harfi başka bir harfe çevirerek okumak büyük bir hatadır.” Mesela, “ث” yerine “س” okumak gibi. “خ” yerine “ح” okumak gibi. Namazda “خَلَقَ” kelimesi “حَلَقَ” şeklinde okunursa namaz bozulur. Kelimenin anlamı yarattı iken tıraş oldu manasına gelir. Manası değiştiği için namazı bozulur, eğer ki mana bozulmaz ise o zaman sadece günah işlemiş olur.²⁹⁵

Yapılan hata küçük olursa, mekruh olur. Med'leri gereğinden fazla uzatmak, gunneleri uygulamamak, izhâr yerine ihfâ yapmak küçük hatalardır. Hataları birbirinden ayıracak olan kişiler bu konu hakkında uzman olan kişilerdir.²⁹⁶

“Kur'ân-ı Kerîm'i okumak en büyük ibadetlerinden biridir. Onu güzel bir şekilde ve kurallarına riâyet ederek okumak Peygamberimizin bize nasihatidir. Sadece mânadan oluşmaz, zikir bakımından da mânaya delâlet ettiğinden lâfzı şeriftir”, diyen Tanrıbuyruğu, Kur'an'ı okumak en büyük ibadettir.²⁹⁷ şeklinde ifade etmiştir.

²⁹³ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 27-28.

²⁹⁴ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 27-28.

²⁹⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 28-29.

²⁹⁶ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 28-29.

²⁹⁷ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvidi*, 28-29.

3.1.3.31. Harflerin Mahreçleri

Harflerin mahreçleri konusuna, Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde gereklilik üzerinde durulmuş, kısaltmalar ile harflere yer verilmiş²⁹⁸ iken,

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi eserinde ilk sayfalarda detaylı bir şekilde resimlendirerek anlatılmıştır. En detaylı anlatım Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde yer almaktadır. Harflerin çıkış yerleri, Çıkış yerlerinin daha iyi anlaşılması için şemalar ve bu şemaların ne anlama geldiği ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Daha sonrasında da Mahreç Tatbikatı ve Fer'i Harfler anlatılmıştır.²⁹⁹ Bu anlatım Doğdu'nun Tashih-i Hurûf'a ehemmiyet gösterdiğinin delili niteliğindedir.

Kur'ân Tecvîdi'nde ise eserin son sayfasında anlatılmıştır.³⁰⁰

Kur'ân Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde sadece harflerin çıkış yerleri kısa ve öz bir şekilde anlatılmıştır. Tablo ya da şemadan yararlanılmamıştır.

1) Harflerinin Mahreçleri;

Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde, her harfin karşısına kısaca çıkış yeri ve nasıl okunacağı yazılmıştır.³⁰¹

Kur'ân Tecvîdi'nde harflerin çıkış yerleri, boğaz, dil, dudak, ağız boşluğu ve geniz olmak üzere beş kısımdan oluşur. Bu beş kısımda, on yedi mahreç vardır.³⁰²

Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde de Kur'ân Tecvîdi'nde olduğu gibi, harflerin çıkış yerleri beş kısımdır ve 17 mahreç şeklinde sıralandırılmıştır. Mahreç, harfin çıkış yeridir. Harf okunurken sesin bittiği yerde ses nereye dokunursa, o harfin mahreci orasıdır.³⁰³

Süleyman Doğdu, öncelikle tecvîd ilmini ikiye ayırır. Birincisi harflerin okunuşu, sıfatları ve mahrecinden oluşur. İkincisi kısım ise, diğer tecvîd konularından bahseder. Medler, idgamlar, izhâr, ihfâ gibi konulardır.³⁰⁴

²⁹⁸ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 3.

²⁹⁹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 9-19.

³⁰⁰ Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 29-30.

³⁰¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

³⁰² Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 29-30.

³⁰³ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 9-19.

³⁰⁴ Geniş bilgi için bkz, Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 9-19; Tanrıbuyruğu, *Kur'an Tecvîdi*, 29-30; İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 5-7.

Tecvîd ilmine göre mahreç iki kısımdan oluşmaktadır;

1) Mahrec-i Muhakkak: Asıl mahrecin işlendiği kısımdır.

2) Mahrec-i Mukadder: İtibârî mahreçtir. Harflerin asıl çıktığı yeri belli olmadığı mahreçtir. Harf-i medler (ا و ی) ve gunne (genizden çıkarılan ses)'dir. Asıl olan harfler (28 harf)'in mahreci ise, mahrecin ilk kısım olan Mahrec-i Muhakkaktan çıkmaktadır.³⁰⁵

Bu 28 harfin çıktığı mahreç, beş kısımdan ve on yedi mahreçten oluşmaktadır;³⁰⁶

1) Boğaz ve ağız boşluğundan çıkan harfler: Harf-i medler (ا و ی)'dir.³⁰⁷ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde bu kısma değinilmemiştir.

2) Boğazın en aşağısı ve göğüseye yakın olan yerden çıkan harfler: Hemze (ء) ve he (ه) harfidir.³⁰⁸ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde ek olarak hemze, ince, şiddetli ve apaçık bir şekilde okunur. He ise, hemzeden önce çıkarılır. İnce, yumuşak ve gizli bir şekilde okunur.³⁰⁹

3) Boğaz ortasından çıkan harfler: “ح ، ع” harfleridir.³¹⁰ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde, “ح” harfi boğaz hafif sıkılır, ince, gizli ve yumuşak bir şekilde okunur. “ع” harfi okunurken boğaz hafif sıkılır, ince ve apaçık bir şekilde okunur.³¹¹

4) Boğazın başlangıcından, en yukarı kısımdan çıkan harfler: “خ ، غ” harfleridir.³¹² Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “خ” harfi okunurken, boğazdan hırıltılı bir ses ile kalın, gizli ve yumuşak bir şekilde okunur.³¹³

5) Dilin kökünden ve üst damaktan çıkan harf: “ق” harfidir.³¹⁴ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ق” harfi, şiddetli, kalın ve apaçık bir şekilde okunur.³¹⁵

6) “ق” harfinin çıkış yerinin bir parmak önü olan harf: “ك” harfidir.³¹⁶ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ك” harfi, ince, şiddetli ve gizli bir şekilde okunur.³¹⁷

³⁰⁵ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 9.

³⁰⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 9.

³⁰⁷ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 9.

³⁰⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 9.

³⁰⁹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5.

³¹⁰ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³¹¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5.

³¹² Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³¹³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

³¹⁴ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³¹⁵ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

³¹⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³¹⁷ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

7) Dilin ortasından ve üst damak kesiminden çıkan harfler: “ج، ش، ی” harfleridir.³¹⁸ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ج” harfinin çıkış yeri, dilin ucu üst damağa vurulur. İnce, şiddetli ve apaçık bir şekilde okunur. “ش” harfi, ince, yumuşak ve gizli bir şekilde okunur. “ی” harfi ise, İnce, yumuşak ve apaçık bir şekilde okunur.³¹⁹

8) Dilin yan kenarının (ya sağ ya da sol) yandaki üst dişlere temas etmesiyle çıkan harf: “ض” harfidir.³²⁰ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ض” harfi, kalın, yumuşak ve apaçık bir şekilde okunur.³²¹

9) Dil ucunun damağa, üst ön diş etlerine değdirilmesi ile çıkan harf: “ل” harfidir.³²² Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ل” harfi, ince ve apaçık bir şekilde okunur.³²³

10) Dilin ucu üst iki ön dişlerin etleri arasından çıkan harf: “ن” harfidir.³²⁴ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ن” harfi, İnce ve apaçık bir şekilde okunur.³²⁵

11) Dil üstünün ucuna yakın olan kısmını üst ön dişlerin dibine vurularak çıkan harf: “ر” harfidir.³²⁶ Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ر” harfi, kuralına göre bazen kalın bazen ince ve apaçık bir şekilde okunur.³²⁷

12) Dil ucunun üst dişlere yukarı kısmına temasıyla diş etlerine en yakın olan yerden çıkan harf “ط” kalın, şiddetli ve apaçık bir şekilde okunur. Orta kısmına temas edilen yerden çıkan harf “د” ince, şiddetli ve apaçık bir şekilde okunur. Dişlerin yarısına yakın olan yerden çıkan harf ise “ت” harfi de ince, gizli ve şiddetli bir şekilde okunur.³²⁸

13) Dil ucunun, ön dişlerin uçlarına neredeyse yaklaşacak kadar dokunmasıyla çıkan harfler: “س، ز، ص” harfleridir. Burada harfleri çıkartırken nefes şiddeti,

“ز” harfinde orta şiddetli,

“س” harfinde biraz daha kuvvetli,

---

³¹⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³¹⁹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 5-7.

³²⁰ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³²¹ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

³²² Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³²³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvîd*, 5-7.

³²⁴ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³²⁵ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

³²⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³²⁷ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

³²⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

“ص” harfinde ise daha çok şiddetli olur.³²⁹

Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ز” harfi ince, yumuşak ve apaçık bir şekilde okunur. “س” harfi gizli ve yumuşak bir şekilde okunur. “ص” harfi ise yumuşak, gizli ve kalın bir şekilde okunur.³³⁰

14) Dil ucunun üstü ve üst ön dişlerin uçlarından çıkan harfler: “ظ” harfi dilin en ucunun arkasından yumuşak, kalın ve apaçık bir şekilde okunur. Dilin en ucunun az daha arkasından gelen harf olan “ذ” ince, yumuşak ve apaçık bir şekilde okunur. Dil ucunun biraz daha arkasından gelen harf olan “ث” ince, yumuşak ve gizli bir şekilde okunur.³³¹

15) Ön dişlerin ucu ile alt dudakın iç kısmından çıkan harf: “ف” harfidir.³³² Sualli Cevaplı Tecvîd eserinde “ف” harfi, ince, gizli ve yumuşak bir şekilde okunur.³³³

16) İki dudağı birbirine kuvvetli bir şekilde açılıp kapanması ile çıkan harf “ب” harfidir, ince, şiddetli ve apaçık bir şekilde okunur. Dudakların biraz içinden kapanmasıyla çıkan harf “م” harfidir, ince ve apaçık bir şekilde okunur. Dudakların öne doğru pozisyonu almasıyla çıkan harf “و” harfidir, yumuşak ve apaçık bir şekilde okunur.³³⁴

Kur’ân Tecvîdi’nde bu açıklamaların ardından Mahrec-i Muhakkak ve Mahrec-i Mukadderî’in tanımı yapılmıştır.³³⁵ Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi’nde olduğu gibi tanımlar konunun en başında verilmiş olsaydı daha açıklayıcı olurdu. Kur’ân Tecvîdi ve Sualli Cevaplı Tecvîd eseri bu konu ile sonlanmıştır.

17) İhfâ (ح) ve gunne (genizden gelen ses) burun boşluğundan, genizden gelen bir ses ile çıkarılır. Tam olarak belli bir yeri olmadığı için bu mahrece, Mahrec-i mukadder denir.³³⁶ Asli harf olmayan fakat tecvîd ilminin kabul etmiş olduğu beş harf daha vardır. Bunlar:

1) Hemze-i Müsehhele,

2) Nûn-u Muhfa,

3) Elif-i Mümâle,

³²⁹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 10.

³³⁰ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

³³¹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 11.

³³² Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 11.

³³³ İskender, *Sualli Cevaplı Tecvit*, 5-7.

³³⁴ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 11.

³³⁵ Tanrıbuyruğu, *Kur’an Tecvidi*, 30.

³³⁶ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 11.

4) Sâd-ı Müşemma,

5) Lâm-ı muğallaz,

Harflerinin mahreci mukadderden çıkmaktadır. Bu harflere aynı zamanda Fer'i Harfler de denmektedir.³³⁷ Harflerin çıkış yerlerini daha iyi öğrenmek ve hâfıza da daha kalıcı olması için iki şema verilmiştir. İlk şemada Karabaş Tecvîdi'ne ait toplu bir şekil verilmiştir. Bu şemada ağzın içinden boğaza ve gırtlığa kadar harflerin çıkış yerleri gösterilmiştir. İkinci şemada ise yine harflerin dudak, ağız ve boğaz gibi yerlerden çıkış yerleri daha detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Sadece birinci şema ile ilgili açıklama yapılmıştır. Birinci şema ile ilgili açıklama şöyledir:

Şema, ağızda bulunan organ ve dişlere göre yapılmıştır, harflerin nereden çıktığını göstermek amacıyla yapılmıştır. Bir insanın ağızda 32 tane diş bulunmaktadır. 16'sı alt çenede 16'sı üst çenede bulunmaktadır. Üst çenede bulunan ön dişlere "Seniyye, çoğulu senâya" denilmiştir. Ön dişlerin ardında bulunan kesici dişlere "Rebâiyye, çoğulu Rebâiyyat" denilmiştir. Bu kesici dişlerinde ardında bulunan sivri köpek dişlere "Nâb, çoğulu enyâb" denilmiştir.³³⁸ Sivri köpek dişlerinin arkalarında bulunan bütün azı dişlere "Dırs, çoğulu Adrâs" denilmiştir. Dırslardan, mâbların yanındaki dişlere "Dâhık, çoğulu Dâvahık" onlarında ardındaki öğütücü dişlere "Tâhîn, çoğulu Tavâhîn" denilmiştir.³³⁹ Tâhînlerinde ardındaki dişlere Nâciz, çoğulu nevâciz" denilmiştir. Alt dişlerinde isimleri aynı adla anılmaktadır. Harflerin çıkış yerlerinde dişlerden başka ağız bölgesi de mahreç yerinden sayılır.³⁴⁰

Cevf: Ağız ve boğaz boşluğu.

Halk: Boğaz kısmı.

Lisan: Dil ve çevresi.

Haysum: Geniz boşluğu.

Şefeh: Dudaklar.

---

³³⁷ Geniş bilgi için bkz, Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 9-19; Tanrıbuyruğu, *Kur'ân Tecvîdi*, 29-30; İskender, *Sualli Cevaplı Tecvid*, 5-7.

³³⁸ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 14-15.

³³⁹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 14-15.

³⁴⁰ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 14-15.

Hanek: Damak kısmı.³⁴¹ Şeklinde detaylara yer verilmiştir.

3.1.3.32. Mahreç Tatbikatı

Süleyman Doğdu mahreç tatbikatında, Kur'ân-ı Kerîm'i okurken yapılan hataların önüne geçmeyi ve harflerin mahrecini öğrenmede kolaylık sağlamasını amaçlamıştır. Tecvîdde en önemli şey, harfin hakkını vererek ve harfî mahrecinden çıkararak okumaktır. Bunun içinde Süleyman Doğdu, okuyuculara vermiş olduğu tatbikatları yapmalarını, bu şekilde mahreci kazanmaları gerektiğini söylemiştir. Harflerin mahreç tatbikatında, her harfin 65 değişik okunuş hali verilmiştir. Hareke, tutar ve şeddeye göre tatbik edilmiştir.³⁴²

3.1.3.33. Fer'i Harfler

Bu konu yalnızca Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde kaleme alınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm okunurken asli harflerin dışında bazı özel okunuşlara sahip olan harfler vardır. Bunlara tecvîdde fer'i harfler denmektedir.³⁴³ Bu harfler:

1) ”الهمزة المسهلة” (Hemze-i müsehhel): Kolay okunan hemzedir. Üç çeşidi vardır:³⁴⁴

a) Elif ile hemze arası okuma.

Örnek: ”ءَأَعَجِمِي”

b) Hemze ile vav arası okuma.

Örnek: ”أَوْتَيْتُكُمْ”

c) Hemze ile ya arası okuma.

Örnek: ”لَتَأْتُونَ آيَاتَكُمْ”

2) ”الألف الممالة” (Elif-i Mumâle): İmale ile okunan elifdir. İmale, elif sesini ya sesine meylettirerek okumaktır.

Örnek: ”مَجْرِيهَا”

3) ”الصاد المشمة” (Sâd-ı Müşemme): “ص” harfini “ز” harfine karıştırarak okumaktır.

³⁴¹ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 9-19.

³⁴² Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 16.

³⁴³ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 20.

³⁴⁴ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*, 20.

Örnek: “الصراط”

4) “اللام المغلظة” (Lâm-ı Muğallaz): Kalın okunan lam harfidir.

Örnek: “الصَّلوة”

5) “النون المخفات” (Nûn-u Muhfâ): İhfâ ile okunan nûn harfidir.

Örnek: “عَنِّي كَرِيم”³⁴⁵

Doğdu'nun kaleme almış olduğu Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi eserinde fer'i harfler konusu bu şekilde sonlandırılmıştır.

---

³⁴⁵ Doğdu, *Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi*, 20.

SONUÇ

“Cumhuriyet Döneminde Yazılmış olan Tecvîd Eserlerinin Mukayesesi” adlı eserimiz, Cumhuriyet Döneminde yazılmış olan “Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi, Sualli Cevaplı Tecvîd ve Kur’an Tecvîdi” adlı eserlerin mukayeselerini ele alır. Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi ve Sualli Cevap Tecvîdi birbirine yakın zamanlarda yazılmış iken, Kur’an Tecvîdi adlı eser, 1910 yılında yazılmış olan “*Muhîtü’l-Tecvîd*” eserinin sadeleştirilerek yeniden telif edilmiş halidir. Bulduğumuz döneme yakın zamanlarda yazıldıklarından dolayı anlaşılabilirlikleri çok zor olmayacaktır.

M. Salih Tanrıbuyruğu’nun, Kur’an Tecvîdi adlı eser Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde yazılmış bir eser olduğundan muhtevasında Arapça kelimelere fazla yer verilmiştir. Dolayısı ile dili ağır olan bu eser, tecvîd ilmine vâkıf olmayan bir okuyucu tarafından zor anlaşılacaktır. Eser küçük hacimli bir tecvîd kitabı şeklinde olup konular kısa ve öz bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu eserde diğer iki eserde olmayan birkaç konu daha vardır. Bunlar: “Faideli Meseleler” , “Kur’an-ı Kerîm’in Güzel Okunuşu” , “Hatalı Okunuş” , “İdgama Ait Açıklama” ve “Tenbihler” şeklindedir. Tanrıbuyruğu, konu başlığı altında detaya yer vermemiş bunun yerine açıklamaları dipnot kısmında kaleme almıştır. “Harflerin Mahreçleri” adlı konu başlığı altında kısa bilgiler verilmiş ve yalnızca birkaç açıklama yapılmıştır. Kur’an Tecvîdi adlı eserde, diğer iki eserde olmayan “Vücûh İlmi” konusu ile başlanılmıştır. Diğer konu başlıkları da şu şekilde sıralanmıştır; “Med bahisleri, Medd-i Tabii, Medd-i Muttasil, Medd-i Munfasıl, Medd-i Lâzım, Medd-i Ârız, Medd-i Lîyn, Tenvin ve Nûn’u Sâkine , İhfâ, İzhâr, İklâb, Gunneli İdgâm, Gunnesiz İdgâm, İdgâm-ı Misleyin, Sâkin “Mîm”in Üç Hali, İdgâm-ı Mütecâniseyn, İdgâm-ı Müttekâribeyn, İdgâm-ı Şemsiyye, İzhâr-ı Kameriyye, İdgama Ait Açıklama, Kalkale, Râ Harfinin Okunuşu, Allah İsm-i Şerifi’nin Okunuşu, Zamir, Tenbihler, Sekte, Vakf, Faideli Meseleler, Kur’an-ı Kerîm’in Güzel Okunuşu, Hatalı Okunuş, Harflerin Mahreçleri.” Diğer iki eser mahreç bölümünü ilk sayfalarda anlatırken, Salih Tanrıbuyruğu, mahreç kısmını son başlıkta anlatmayı tercih etmiştir. Mahrec-i Muhakkak ve Mahrec-i Mukadder tanımlarının eserin sonunda değil de başlarında zikredilmesi konu bütünlüğü itibarı ile okuyucu için daha anlaşılır olabilirdi. Bu eserde de bilgiler yoğun bir şekilde verilmiş, detaylı kısımlar, dipnotta açıklanmıştır.

Yakup İskender'in, Sualli Cevaplı Tecvit eserinde kullandığı metot diğer iki eserden farklıdır. İskender'in mesleki hayatının eserinde etkisi olduğunu görmek mümkündür. Müellif bu eserinde; açıklama, tanım ve örnekleri soru-cevap şeklinde yaparak konunun anlaşılmasını daha kolay kılmıştır. Sade bir dil ile kaleme alınmış eserimiz, kısa ve öz bir anlatıma sahiptir. DİB. Bünyesinde Kur'ân Kursları müfredatına uygun okutulabilecek düzeyde bir eserdir. İskender: "Bir dili iyi bir şekilde konuşabilmek için o dilin gramer kurallarını ve konuşurken harflerin çıkış yerlerini ve sıfatlarını bilmek gereklidir. Tecvîd kurallarının nazarî olarak tecvîd kitaplarından öğrenmek mümkün olsa da tatbik etmek için tecvîd ilmini ehlerinden öğrenmek icap eder." demiştir. Kitap, ilk olarak "Kur'an-ı Kerîm Harflerinin Çıkış Yerleri" konusu ile başlamış ve sadece çıkış yerlerinden ve nasıl okunacağından bahsedilmiştir. Devamında tecvîd konusuna, tecvîdin tanımı ile başlamıştır. Konular sırasıyla, Medd-i Tabîî (Tabîî Uzatma), Medd-i Muttasıl (Bitişik Uzatma), Medd-i Munfasıl (Ayrık Uzatma), Medd-i Lâzım (Gerekli Uzatma), Medd-i Ârız (Durak Uzatması), Medd-i Lîn (Yumuşak Uzatma), Tenvin ve Sâkin Nûn, İhfâ, İzhâr, İklâb, İdgâm, İdgâm-ı Meal Gunne, İdgâm-ı Bilâ Gunne, İdgâm-ı Misleyn, İdgâm-ı Mütecâniseyn, İdgâm-ı Mütেকâribeyn, İdgâm-ı Şemsiyye, İzhâr-ı Kameriyye, Kalkale, "Râ" harfinin Durumu, Lafzâtullah, Zamir, Sekte olmak üzere yirmi üç başlıktan oluşmaktadır. Bununla beraber eserin mahreç bölümü adlı bölümü çok kısa tutulmuş sadece çıkış yerlerinden bahsedilmiştir.

Süleyman Doğdu'nun, Tatbikatlı Karabaş Tecvîdi'nde ise, her konunun ardından önceki konu ile alakalı "Alıştırma Soruları" başlığı altında örnekler verilerek okuyucunun konuları pekiştirmesi sağlanmıştır. Doğdu'nun mesleki hayatı göz önünde bulundurularak kaleme almış olduğu eserlerinde hitap ettiği kitlenin, İmam-Hatip lisesi öğrencilerine ve MEB. Müfredatına yönelik olduğunu görmemiz mümkündür. Eserde "Mahreç Konusu" diğer iki esere kıyas ile daha kapsamlı anlatılmıştır. Mahreç konusunda iki şemaya yer verilmiş ve bu şemalar açıklanmıştır. Ardından mahreç tatbikatı yapılarak, mahrecin öğrenimi kolaylaştırılmıştır. Eserde konuya ilk olarak tecvîdin tanımı ile başlanır. Tecvîd ilmine ait ilk bilgiler, tecvîdle ilgili deyim ve ıstılahlar verilmiştir. Ardından Mahreç bölümüne geçilmiştir. Mahreç bahsi, en uzun burada anlatılmıştır. Bu durum müellifin Tashih-i Hurûf'a göstermiş olduğu ehemmiyetin kanıtı niteliğindedir. Devamında tecvîd konuları; Harf-i Med, Sebeb-i Med, Medd-i Tabii, Medd-i Muttasıl, Medd-i Munfasıl, Medd-i Lâzım, Medd-i Ârız, Medd-i Lîn, Tenvin ve Nûn'u Sâkin, İhfâ, İzhâr, İklâb, İdgâm-ı Meal Gunne, İdgâm-ı Bilâ Gunne, İdgâm-ı Misleyn, İdgâm-ı Mütecâniseyn, İdgâm-ı Mütেকâribeyn, İdgâm-ı Şemsiyye, İzhâr-ı Kameriyye, Kalkale, Hükmü'r-Râ, Lafzâtullah, Zamir, Sekte şeklindedir. Konuların ardından konu ile ilgili sorulara

yer verilmiştir. Bunun yanında kitabın son kısmında Karabaş Tecvîdi adlı eserin Osmanlıca metnine yer verilmiş olması eserin güvenilirliğini arttırmasına katkı sağlamıştır.

Üç eserde de harflerin sıfatları, Dudak ihfâsı konuları işlenmemiştir. Üç eserde de kaynakçaya yer verilmemiş olup, dipnotlarda yalnızca açıklamalara yer verilmiştir. Herhangi bir eser adı, üç eserde de geçmemektedir. Üç eser de yazıldığı dönem itibarı ile ve birbirleri ile mukayese edildiğinde kendi dönemlerinde değerli eserlerdir. Her üç eser de, küçük hacimli olmasına rağmen tecvîd ilmine katkısı büyüktür.

KAYNAKÇA

- Akaslan, Yaşar. “Didaktik Manzûmeler Vasıtasıyla Tecvîd Öğretimi”. *Usul İslam Araştırmaları* 34/34 (31 Ekim 2020), 258. <https://doi.org/10.56361/usul.686530>
- Altuntaş, Halil. *Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu: tarihçe, oluşum, işleyiş ve faaliyetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. baskı., 2020.
- Aslan, Ömer. “Kur’an Tilavetinde Tecvîd’in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Haziran 2003), 357-372.
- Atik, M. Kemal. “Abdullah b. Mes’ud ve Mushafının Kur’an Tarihindeki Yeri”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/5 (2005), 4.
- Çakıcı, İrfan. “Kur’an Tilavetinde Nitelik Sorunu”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18 (Yaz Dönemi 2018), 152-155.
- Çakıcı, İrfan. “Kur’ân Tilâvetinde Nitelik Sorunu”. *Marife Dergisi* 1/18 (2018), 156.
- Çakıcı, İrfan. “Kur’ân’ın Korunmasında Hıfz ve Kitâbet”. *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* XI/24 (2019), 573-597.
- Çakır, Fatma - Atış, Zeynep Demirtaş. “Modern Dönemde Yazılan Tecvid Eserlerinden Hareketle Tecvidin Konusu = The Subject of Tajweed Based on the Tajweed Works Written in the Modern Period”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* VII/1 (2023), 197-200.
- Çeker, Hüsnâ. *Cumhuriyet Dönemi Tecvid Kitaplarının Kaynakları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çetin, Abdurrahman. “Hâkânî, Mûsâ b. Ubeydullah”. 15/165-166. İstanbul, 1997.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur’an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 19. Basım, 2013.
- Çetin, Abdurrahman. “Tecvid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/253-254. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Çetin, Abdurrahman. “Tecvid”. 40/253-254. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ts.
- Çiftci, Ali. “Günümüzde İnsanların Kur’an Okumadaki Durumları”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2014), 173-192.
- Çiftçi, Ali. “Kur’an Okuyucularının Uygulamasında İttifak sağlayamadıkları Bir Konu Olan İklab’ın Değerlendirilmesi”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2011), 237-256.
- Doğdu, Süleyman. *Başörtüsü*. Ankara: Gaye Matbaa, 1987.
- Doğdu, Süleyman. *Bir Erenler Diyarı*. Konya: Yatağan Köyü Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 2000.
- Doğdu, Süleyman. *Dinî Hitabet*. Ankara: MEB yayınları, 1984.

- Doğdu, Süleyman. *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları Ve Eğitim Araç - Gereçleri*. Ankara: MEB basımevi, 1993.
- Doğdu, Süleyman. *İlahiler Kasideler Ve Nat-ı Şerifler 1. Kitap*. Ankara: Kılıç Yayınları, 1996.
- Doğdu, Süleyman. *Kadın ve Yaratılışı*. Ankara: Pozitif Matbaa, 2005.
- Doğdu, Süleyman. *Kadının Serüveni - Ailede Kadın*. Ankara: Pozitif Matbaa, 2005.
- Doğdu, Süleyman. *Köyümüz Yatağan ve Yatağanlılar*. Konya: Damla Ofset, 2008.
- Doğdu, Süleyman. *Tatbikatlı Karabaş Tecvidi*. Ankara: Kılıç Kitabevi, ts.
- Doğdu, Süleyman. *Yunus Emre / Hayatı - Şahsiyeti - Etkileri - Şiirleri*. Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1994.
- Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed, İbnü'l-Cezerî. *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd*. thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *el-Muqaddimetü'l Cezeriyye*. thk. Eymen Ruşdî Süveyd. Dâru Nûri'l-Mektebât: Dâru'l-Muğnî, 1310.
- İskender, Yakup. *Bütün Teferruatıyla Kendi Kendine Pratik Arapça*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1965.
- İskender, Yakup. *Hacilar İçin Türkçe-Arapça Seyahat Kitabı*. Ankara: Yeni İlahiyat Kitabevi, 3. Basım, 1965.
- İskender, Yakup. *İslamda Çocuk Terbiyesi*. Ankara: Yeni İlahiyat Kitabevi, 1971.
- İskender, Yakup. *Kendi Kendine Pratik Türkçe*. Ankara, 1965.
- İskender, Yakup vd. *Seçme Hadisler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1979.
- İskender, Yakup (ed.). *Sualli Cevaplı Tecvit*. Ankara: Yeni İlahiyat Kitabevi, 1971.
- İskender, Yakup. *Tecvitli Kur'ân-ı Kerim Hocası*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1968.
- İskender, Yakup. *Türkçe İzahlı Ve Tatbikatlı Modern Arapça*. Ankara: Nur Matbaa, 1964.
- İskender, Yakup. *Türkçe İzahlı Ve Tatbikatlı Modern Arapça Sarf*. Ankara: Nur Matbaa, 1962.
- İskender, Yakup - Serdaroğlu, Ahmet. *Şâfiî İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1965.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân'ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul, 2. Basım, 1980.
- Koyuncu, Recep. "Kur'ân Eğitiminde Manzûm Tecvid Geleneği: Cemzûrî ve Tuhfetü'l-Etfâl Adlı Manzûm Eseri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/3 (Aralık 2017), 1497-1533.
- Menküç, Dilek - Zengin, Mahmut. "Cumhuriyet Döneminde Din Dersi Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1924)". *Journal of Turkish Studies* 12/Volume 12 Issue 10 (01 Ocak 2017), 373.
- Öge, Ali. "Er-Ri'âye li-Tecvîdi'l-Kırâ'e ve Tahkîki Lafzi't-Tilâve". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2011), 279.

- Öge, Ali. “Rivâyet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (Haziran 2015), 35.
- Öge, Ali. “Rivâyet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (01 Haziran 2015), 35.
- Önder, Mustafa Kemal. *Tecvîd İlminin Temel Kaynakları Bağlamında Harflerin Mahreç ve Sıfatları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Özbalıkçı, Mehmet Reşit. “Sîbeveyhi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/130-134. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Pakdil, Ramazan. *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 18. Basım, 2020.
- Sağman, Ali Rıza. *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul: Bahar Yayınları, 5. Basım, 1958.
- Sağman, Ali Rıza. *Sağman Tecvîdi (Kur’ân Nasıl Okunur?)*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1955.
- Sağman, Ali Rıza. *Sualli ve Cevaplı Sağman Tecvîdi*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1965.
- Serdaş, Muhammet Mustafa - Gökdemir, Ahmet. “Muhammed Salih Tanrıbuyruğu ve Muhîtü’t-Tecvîd İsimli Risalesi”. *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/1 (25 Haziran 2022), 255-276.
- Serdaş, Muhammet Mustafa - Gökdemir, Ahmet. “Muhammed Salih Tanrıbuyruğu ve Muhîtü’t-Tecvîd İsimli Risalesi”. *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/1 (25 Haziran 2022), 255-276.
- Şen, Mustafa. “Keyfiyet, Ölçü ve Problem Açısından Tecvid İlminde Medde Yeni Bir Bakış Denemesi”. *EKEV Akademi Dergisi* XIX/63 (2015), 215.
- Şen, Ziya. “Arza ve Mahiyeti”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2015), 50.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *Dini Makaleler*. İzmir: Doğu Matbaa, 7. Basım, ts. Erişim 07 Ekim 2024
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *Dinimizde Tarikat*. İzmir: Hepak Matbaası, 1974.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *İbadetlerimiz - Temizlik Ve Namaz*. İzmir: İmam Hatip ve İlahiyatta Öğrenci Yetiştirme Derneği Neşriyatı, 5. Basım, 1970.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *İmanın Şubeleri*. İzmir: Kadifekale Kur’a-ı Kerim Öğrenme ve Yüksek Tahsile Öğrenci Yetiştirme Derneği Yayınları, ts. Erişim 07 Ekim 2024
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *İslam İtikadı Ve Ehli Sünnet İtikatları*. İzmir: Barbaros Matbaa, 5. Basım, 1966.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *İslamda Nikah Meseleleri (nikah, Süt, Talak, Yemin, Adak)*. İzmir: Acargil Matbaası, 1976.

- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *Kur'anı Kerim Okunuş Usul Cedveli (Birinci Kısım)*. İzmir: Mor İpek, 3. Basım, 1953.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *Kur'an-ı Kerim Okunuş Usul Cedveli (İkinci Kitap)*. İzmir: İzmir İmam - Hatip ve İlahiyatta Öğrenci Yetiştirme Derneği Neşriyatı, 9. Basım, 1970.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *Kur'an-ı Kerim Tasavvufu*. İzmir: Müslüman Sesi, 1977.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *Nasihât Bütün Kur'an Okuyan Din Kardeşlerimize Ve Hafızlara*. İzmir: Müslüman Sesi, 1975.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *Ramazân Ve Oruç Risalesi*. İzmir: İzmir Basımevi, 2. Basım, 1953.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih. *Zekat Sadakai Fıtır Ve Bayram Risalesi*. İzmir: İzmir Basımevi, 4. Basım, 1953.
- Tanrıbuyruğu, H. Hâfız Muhammed Salih - Eren, A. Şükrü. *Halk Din Bilgilerinden İman*. İzmir: İzmir Basımevi, 1946.
- Tanrıbuyruğu, H. M. Salih. *Kur'an Tecvîdi*. İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, 1976.
- Tanrıbuyruğu, Hâfız Mehmed Salih. *Muhitü't-Tecvîd*. İzmir: Keşişyan Matbaası, 1329.
- Tanrıbuyruğu, Salih Hacı Hâfız. *İslâm İtikadı Ve Ehli Sünnet İtikatları*. İstanbul: İmam Hatip ve İlahiyatta Öğrenci Yetiştirme Derneği Neşriyatı, 4. Basım, 1971.
- Tetik, İbrahim. "Tecvid İlminin Tarihsel Gelişimi". *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî: Uluslararası II. Kıraat Sempozyumu*, 20.
- Tetik, İbrahim. "Tecvid İlminin Tarihsel Gelişimi". *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî: Uluslararası II. Kıraat Sempozyumu*, 50.
- Tetik, İbrahim. "Tecvîd Kelimesinin Kavramsal Analizi". *Universal Journal of Theology* 2/3 (30 Eylül 2017), 191.
- Tetik, İbrahim. "Tecvîd Kelimesinin Semantik Analizi". 3 2 (2017), 191-193.
- Tuncel, Emrullah. "İlk Dönem Tecvid Eserlerinin Teşekkülünde Lahn Olgusunun Etkisi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/59 (24 Aralık 2020), 110.
- Turan, Abdülbaki. "Arza". 3/446-447. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Ünlü, Demirhan. "Kur'an-ı Kerim'i Tecvid Kaidelerine Riayet Ederek Okumak". *Diyanet İlmî Dergi* IX/92-93 (1970), 14-20.
- Ünlü, Demirhan. *Kur'an-ı Kerim'in Tecvîdi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.

Uluslararası Kıraat Sempozyumu, 16 - 18 Kasım 2012, İstanbul: tarihten günümüze kıraat ilmi.
Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. baskı., 2015.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ahmet Sami ALTINIŞIK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Aksaray Üniversitesi
Fakülte	İslami İlimler Fakültesi
Bölümü	İslami İlimler
Makale ve Bildiriler	
1.	

